

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОРЧОВИЙ ВАЛЕРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 347.78:341.24(043.3)

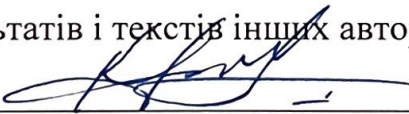
**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ**

081 – Право

08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело В.А. Корчовий

Науковий керівник: Гураленко Наталія Анатоліївна, докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри теорії права та прав людини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Чернівці – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У СИСТЕМІ ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	28
1.1. Атрибутивність дії принципу верховенства права в системі захисту авторських прав: дихотомія правової визначеності та справедливості.....	28
1.2. Правова природа захисту авторських прав: баланс приватної автономії та публічних інтересів	53
1.3. Дуалізм юрисдикційних та неюрисдикційних форм у системі захисту авторських прав.....	66
Висновки до розділу 1.....	87
РОЗДІЛ 2. КЛАСИЧНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ.....	90
2.1. Превентивно-технологічні правові механізми захисту авторських прав.....	90
2.2. Інституційно-трансферні правові механізми захисту авторських прав.....	100
2.3. Відновлювально-каральні правові механізми захисту авторських прав	112
Висновки до розділу 2.....	129
РОЗДІЛ 3. АЛЬТЕРНАТИВНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ.....	131
3.1. Консенсусні процедури ADR у спорах щодо авторських прав: переговори, медіація, консиліація.....	131
3.2. Третейський розгляд спорів у сфері захисту авторських прав як інструмент процесуальної оптимізації.....	150
3.3. Міжнародний арбітраж як конструкція транскордонного альтернативного захисту авторських прав: інституційні моделі та процедурні стандарти.....	158
Висновки до розділу 3.....	174

ВИСНОВКИ.....	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	196
ДОДАТКИ.....	221

АНОТАЦІЯ

Корчовий В.А. Правові механізми захисту авторських прав. –

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2026 р.

Узагальнений короткий виклад основного змісту дисертації

У дисертаційній роботі вперше здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз правових механізмів захисту авторських прав на основі вияву превентивно-технологічних, інституційно-трансферних, відновлювально-каральних складових, а також обґрунтовано теоретичні положення та подано практичні рекомендації щодо їх удосконалення в умовах цифровізації, глобалізаційних процесів та євроінтеграційних змін.

Встановлено, що захист авторських прав – важлива гарантія реалізації права людини на результати власної інтелектуальної та творчої діяльності. Захист авторських прав є одним з ключових елементів забезпечення балансу між інноваційністю, вільним доступом до мультимедійного простору, стимулюванням творчої активності та гарантуванням права інтелектуальної власності. Наголошено, що будь-які обмеження прав авторів із позиції дотримання принципу верховенства права повинні бути обґрунтованими, пропорційними та відповідати національним і наднаціональним стандартам правового захисту.

Зазначено, що атрибутивність дії та регулятивний вплив принципу верховенства права у сфері захисту авторських прав реалізується через взаємодію його ключових складових – правової визначеності та справедливості. Правова визначеність забезпечує стабільність і передбачуваність нормативного регулювання, що постає важливою умовою ефективної реалізації та захисту майнових прав на результати творчої діяльності. Справедливість вимагає належного балансу між інтересами

правовласників та суспільною потребою у вільному доступі до культурних та інформаційних ресурсів, врахування конкретних обставин використання й поширення об'єктів авторського права, забезпечення належного рівня винагороди та обґрунтованої компенсації за використання об'єктів авторського права. Зауважено, що така дихотомія між формальною правовою визначеністю та матеріальною справедливістю актуальна в ситуації інтерпретації норм про винятки та обмеження авторських прав.

Обґрунтовано, що в добу викликів, пов'язаних із впровадженням новітніх цифрових технологій, мобільного поширення інформаційних потоків, дисбаланс, а часом і антиномічність між приватною автономією та публічними інтересами суттєво посилюється. Акцентовано, що справедливе співвідношення приватних і публічних інтересів можливе за умови кореляції між легітимними приватними вимогами авторів і соціально виправданими потребами суспільства, їх взаємної узгодженості в межах розумної пропорційності. Механізми захисту авторських прав мають формуватися з врахуванням необхідності забезпечення балансу між різними правами людини та інтересами суспільства.

Зауважено, що закріплена в законодавстві правова конструкція справедливої рівноваги між охоронюваними правами творців і колективними запитам користувачів має бути спрямована на реалізацію наступної мети – розширення простору легітимного використання об'єктів авторського права, що допустиме в інтересах суспільства, сприяючи його культурному та інтелектуальному розвитку. Зроблено висновок, що така оптика не зведе досліджувану проблематику до вузької площини приватноправових очікувань правовласників та логіки їх економічної вигоди, а дозволить представити авторське право як суспільно цінний регулятор, покликаний забезпечувати доступ до культурних благ, підтримувати та збагачувати інтелектуальний потенціал суспільства в умовах цифрових змін і трансформацій.

Відмова від домінування формально-репресивних засобів впливу та орієнтація на збалансоване поєднання превентивних засобів контролю із компенсаторними інструментами в адаптивному (гнучкому) правовому регулюванні авторських прав засвідчує тенденцію до впровадження процедур альтернативного консенсуального врегулювання конфліктів та авторсько-правових спорів.

Констатовано, що утвердження ефективних механізмів захисту авторських прав сприяє зміцненню гарантій прав людини, принципу верховенства права та вимоги правової визначеності у сфері інтелектуальної діяльності.

Визначено правові механізми захисту авторських прав як систему нормативних, організаційних, інституційних, процедурних, превентивних засобів, спрямованих на гарантування, забезпечення, реалізацію, охорону, відновлення прав, законних інтересів суб'єктів авторського права. Зазначено, що функціонування такої системи опосередковане впливом дії принципу верховенства права, вимогою підтримання справедливого балансу між приватними інтересами правовласників та суспільними потребами у вільному доступі до інформаційно-культурних благ, а також дуальним поєднанням юрисдикційних та альтернативних форм захисту в умовах динамічного розвитку цифрового технологій і глобалізації інформаційного простору.

Визначальний при дослідженні механізмів захисту авторських прав характер правового впливу механізму на правовідносини у сфері гарантування, забезпечення, реалізації, охорони, відновлення прав та законних інтересів суб'єктів авторського права. За функціонально-цільовим характером впливу на суспільні відносини у сфері захисту авторських прав виокремлено:

превентивно-технологічні механізми як комплекс взаємопов'язаних цифрових, інформаційних, організаційних та безпекових засобів, спрямованих на попередження, виявлення та блокування неправомірного

використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі за допомогою застосування спеціальних технологій контролю;

інституційно-трансферні механізми як комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, процедурних засобів (інструментів), спрямованих на забезпечення передачі, реалізації авторських прав у процесі взаємодії суб'єктів інтелектуально-правових відносин, ключову роль серед яких відіграють органи державної влади, нотаріальні інститути, організації колективного управління, судові органи та цифрові платформи, які здійснюють юридичну фіксацію й підтверджують перехід авторських прав;

відновлювально-каральні механізми як комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, процедурних засобів, спрямованих на забезпечення реагування на порушення авторських прав за допомогою застосування санкцій, припинення неправомірної діяльності, відновлення порушених прав, компенсації завданої шкоди, відновлення правового становища суб'єктів авторського права.

Теоретична конструкція функціонального дуалізму юрисдикційних і неюрисдикційних форм захисту авторських прав обґрунтована з позиції ідеї органічної взаємодоповнюваності, де юрисдикційні форми забезпечують інституційну визначеність, легітимність та примусовість відновлення порушених авторських прав, а неюрисдикційні – орієнтовані на оперативне реагування, превенцію та мінімізацію трансакційних витрат. Встановлено, що такий дуалізм відображає різні функціональні рівні захисту: первинний (самозахист і досудове врегулювання) та вторинний (судовий і адміністративний захист). Неюрисдикційні форми захисту авторських прав дозволяють правовласнику швидко локалізувати порушення та запобігти його ескалації, а юрисдикційні – виступають гарантійним рівнем, який забезпечує остаточне вирішення спору та відновлення прав у разі неефективності первинних форм захисту.

Доведено, що система правових механізмів альтернативного вирішення авторських спорів відіграє ключову роль у сфері захисту авторських прав,

забезпечуючи баланс між гнучкістю, автономністю, оперативністю, конфіденційністю, адекватною вартістю та вузькоспеціалізованістю експертизи. Такі механізми передбачають безпосередній контакт і взаємодію між сторонами, враховуючи психологічні особливості учасників правовідносин у сфері захисту авторських прав, гнучкість такої комунікації, можливості застосування максимально адаптивного та індивідуалізованого підходу до вирішення конкретного конфлікту. Констатовано, що інституційна усталеність традиційних механізмів альтернативного вирішення авторських спорів, передбачуваність результатів і процедурних гарантій відповідно створює атмосферу довіри у сторін, що сприяє досягненню взаємовигідного компромісу та збереженню ділових відносин.

Визначено переговори (або неогоціацію) як найпоширеніший спосіб альтернативного вирішення авторських спорів, процесуально-автономну форму взаємодії між правовласником та потенційним правопорушником, яка ґрунтується на засадах добровільності (обопільній згоді), диспозитивності та принципі взаємного інтересу. Встановлено, що специфіка переговорних процедур у сфері захисту авторських прав проявляється через такі риси, як: чутливість до психологічної сторони спору; гнучкість результатів переговорів; можливість уникнення звернення до іноземного суду; врахування особливого характеру нематеріальних цінностей об'єктів у сфері інтелектуальної власності; направленість на реалізацію профілактичної функції захисту авторських прав. Завдяки переговорам контрагенти не лише обговорюють конкретні умови щодо використання об'єктів авторського права (наприклад, ліцензійні угоди, розподіл роялті, права на цифрове розповсюдження тощо), а й можуть чітко відпрацьовувати та виробляти стратегічні домовленості, які враховують потенційні майбутні конфліктні ситуації чи економічні ризики, навіть репутаційні фактори.

Медіаційну угоду у спорах щодо захисту авторських прав визначено як конфіденційну добровільно досягнуту домовленість сторін за сприяння нейтрального медіатора, спрямовану на взаємовигідне комплексне

врегулювання вимог майнового і немайнового характеру автора або іншого правовласника при врахуванні творчого, репутаційного та комерційного компонентів таких правовідносин, яка за умови дотримання законом встановленої процедури може бути наділена обов'язковою юридичною та виконавчою силою.

Визначено консиліацію у сфері захисту авторських прав як інтегративний механізм альтернативного вирішення спорів, що включає одночасно і гнучкість медіації, і дорадчу функцію арбітражу.

Встановлено, що третейське вирішення авторських спорів не тільки забезпечує оперативність, приватність (конфіденційність) вирішення спорів у сфері захисту авторських прав, юридичну обов'язковість прийнятих у результаті рішень, а може стати джерелом для прецедентних правових наслідків контрактної поведінки учасників інтелектуально-творчого ринку, що базується на формулі *«pro-contractual predictability»* («правової передбачуваності контрактів»).

Симбіоз конфіденційності, диспозитивності, автономії сторін, стабільності та передбачуваності правових результатів, що особливо важливо для підтримання тривалих ділових і комерційних відносин у креативних індустріях, зумовлює високу ефективність міжнародного арбітражу у сфері захисту авторських прав, перетворюючи цю інституцію в універсальну модель вирішення транскордонних спорів у творчо-інтелектуальній діяльності. Врахування вимог оптимізації та адаптації арбітражного процесу до специфіки спірних транскордонних правовідносин, активного впровадження новітніх цифрових технологій, комерціалізації авторських прав дозволили сформулювати принципи правового захисту учасників міжнародних креативних ринків творчо-інтелектуальної індустрії: законності та поваги до авторських прав; принцип автономії волі; рівного доступу до процедури та доказів; спеціалізованої компетентності арбітрів; конфіденційності і захисту комерційної таємниці; пропорційності,

ефективності та гнучкості процедури; міжнародної виконуваності арбітражних рішень.

Ключові слова: авторське право, механізм захисту авторських прав, права людини, захист прав людини, верховенство права, правова визначеність, цифрові технології, юридична відповідальність, правові механізми вирішення авторсько-правових спорів, арбітраж у сфері захисту авторських прав, міжнародний арбітраж, комерціалізація авторських прав, судова практика, Європейський суд з прав людини, Конвенція про захист прав та основоположних свобод.

Korchovyi V.A. Legal Mechanisms for the Copyright Protection. –

Scientific qualification work on the right of a manuscript.

Thesis for the Doctor of Philosophy Degree in the field of 081 «Law» (08 Law) – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2026.

Summary of the Thesis

For the first time, this thesis presents a comprehensive theoretical and methodological analysis of the legal mechanisms for copyright protection through the identification of their preventive-technological, institutional-transfer, and remedial-enforcement dimensions. It also substantiates theoretical provisions and develops practical recommendations for enhancing these mechanisms in the context of digitalization, globalization, and European integration.

It is established that copyright protection is an important guarantee for the realization of an individual's right to the results of their intellectual and creative activity. Copyright protection is one of the key elements ensuring a balance between innovation, free access to the digital multimedia environment, the promotion of creative activity, and the guarantee of intellectual property rights. It is emphasized that any restrictions on authors' rights, from the perspective of upholding the rule of law principle, must be justified, proportionate, and consistent with national and supranational standards of legal protection.

It is noted that the attributive effect and regulatory influence of the rule of law principle in the field of copyright protection are realized through the interaction of its key components — legal certainty and justice. Legal certainty ensures the stability and predictability of normative regulation, which is an important precondition for the effective realization and protection of property rights to the creative activity results. Justice requires an appropriate balance between the interests of copyright holders and society's need for free access to cultural and informational resources, taking into account the specific circumstances of the use and dissemination of copyrighted works, while guaranteeing appropriate remuneration and fair compensation for the use of copyrighted works. It was further observed that this dichotomy between formal legal certainty and substantive justice is particularly relevant when interpreting provisions on exceptions and limitations to copyright.

It is substantiated that, in the era of rapid digital transformation, the proliferation of advanced digital technologies, and the instantaneous dissemination of information, the tension – and, in some cases, the conflict—between private autonomy and the public interest has become increasingly pronounced. It is argued that an equitable balance between private and public interests can be achieved only where the legitimate interests of authors are aligned with the socially justified needs of society and reconciled in accordance with the principle of proportionality. Accordingly, copyright protection mechanisms should be designed to ensure a fair balance between competing human rights and the broader public interest.

It is noted that the legal framework establishing a fair balance between the protected rights of authors and the collective demands of users should pursue the following objective: expanding the scope of the legitimate use of copyrighted works where such use serves the public interest, thereby fostering the cultural and intellectual development of society. It is concluded that this approach prevents the issue from being reduced to the narrow sphere of private-law expectations of copyright holders and the pursuit of their economic interests. Instead, it conceptualizes copyright as a socially significant regulatory institution aimed at

ensuring access to cultural resources while supporting and enriching society's intellectual potential in the context of digital transformation.

The shift away from the predominance of formal-repressive enforcement measures toward a balanced combination of preventive control mechanisms and compensatory instruments within an adaptive (flexible) framework of copyright regulation reflects the growing trend toward the implementation of alternative consensual procedures for resolving copyright-related conflicts and disputes.

It is established that the development of effective copyright protection mechanisms contributes to strengthening the guarantees of human rights, the rule of law, and the principle of legal certainty in the sphere of intellectual and creative activity.

Copyright protection mechanisms are defined as a system of normative, organizational, institutional, procedural, and preventive measures aimed at guaranteeing, ensuring, exercising, protecting, and restoring the rights and legitimate interests of copyright holders. It is noted that the functioning of this system is shaped by the operation of the rule of law, the requirement to maintain a fair balance between the private interests of copyright holders and the public interest in ensuring free access to cultural and informational resources, as well as by the complementary application of judicial and alternative forms of protection in the context of the dynamic development of digital technologies and the globalization of the information environment.

The determining criterion in the study of copyright protection mechanisms is the nature of their legal impact on legal relations concerning the guarantee, exercise, protection, and restoration of the rights and legitimate interests of copyright holders. According to their functional purpose and the nature of their impact on social relations in the field of copyright protection, the following categories of copyright protection mechanisms are distinguished:

preventive-technological mechanisms are defined as a set of interconnected digital, informational, organizational, and security measures aimed at preventing, detecting, and blocking the unauthorized use of copyrighted works in the digital

environment through the application of specialized monitoring and control technologies;

institutional-transfer mechanisms are defined as a set of interconnected legal, organizational, and procedural measures (instruments) designed to ensure the transfer and exercise of copyright in the course of interactions among participants in intellectual property legal relations. A central role within these mechanisms is played by public authorities, notarial institutions, collective management organizations, judicial bodies, and digital platforms, which provide legal authentication and confirmation of the transfer of copyright;

restorative-punitive mechanisms are defined as a set of interconnected legal, organizational, and procedural measures aimed at ensuring an effective response to copyright infringements through the application of sanctions, the cessation of unlawful activities, the restoration of infringed rights, compensation for the damage caused, and the reinstatement of the legal status of copyright holders.

The theoretical framework of the functional dualism of jurisdictional and non-jurisdictional forms of copyright protection is substantiated from the perspective of their organic complementarity. Jurisdictional forms ensure institutional certainty, legitimacy, and the enforceability of remedies for copyright infringement, whereas non-jurisdictional forms are designed to provide a prompt response, prevent infringements, and minimize transaction costs. It is established that this dualism reflects two functional levels of copyright protection: the primary level (self-protection and out-of-court dispute resolution) and the secondary level (judicial and administrative protection). Non-jurisdictional forms of copyright protection enable copyright holders to promptly contain infringements and prevent their escalation, while jurisdictional forms serve as a safeguard mechanism that ensures the final resolution of disputes and the restoration of rights where the primary forms of protection prove ineffective.

It is demonstrated that the system of legal mechanisms for the alternative resolution of copyright disputes plays a pivotal role in the protection of copyright by ensuring an appropriate balance between flexibility, party autonomy, efficiency,

confidentiality, cost-effectiveness, and specialized expertise. These mechanisms are based on direct communication and interaction between the parties, taking into account the psychological characteristics of participants in copyright legal relations, the flexibility of such communication, and the possibility of applying highly adaptive and individualized approaches to the resolution of specific disputes. It is established that the institutional stability of traditional alternative dispute resolution mechanisms, together with the predictability of their outcomes and procedural safeguards, fosters an atmosphere of trust between the parties, thereby facilitating the achievement of mutually beneficial settlements and the preservation of ongoing business relationships.

Negotiation is defined as the most common method of the alternative resolution of copyright disputes and as a procedurally autonomous form of interaction between the copyright holder and the alleged infringer, based on the principles of voluntariness (mutual consent), party autonomy, and mutual interest. It is established that the distinctive features of negotiation in the field of copyright protection include sensitivity to the psychological aspects of disputes, flexibility of outcomes, the possibility of avoiding recourse to foreign courts, consideration of the specific nature of the intangible value of intellectual property assets, and an orientation toward the preventive function of copyright protection. Through negotiations, the parties not only discuss specific terms governing the use of copyrighted works (such as licensing agreements, royalty allocation, and digital distribution rights) but also develop strategic arrangements that anticipate potential future disputes, economic risks, and even reputational considerations.

A mediation settlement agreement in copyright protection disputes is defined as a confidential agreement voluntarily reached by the parties with the assistance of a neutral mediator, aimed at the comprehensive and mutually beneficial resolution of both the economic and moral rights claims of an author or other copyright holder, while taking into account the creative, reputational, and commercial dimensions of the legal relationship. Subject to compliance with the

statutory requirements and procedures, such an agreement may acquire binding legal force and become enforceable.

Conciliation in the field of copyright protection is defined as an integrative alternative dispute resolution mechanism that combines the flexibility of mediation with the advisory function of arbitration.

It is established that copyright disputes arbitration not only ensures the prompt, private (confidential), and legally binding resolution of disputes concerning copyright protection, but may also serve as a source of precedential guidance for the contractual conduct of participants in the intellectual property and creative industries, based on the principle of «*pro-contractual predictability*» («contractual legal predictability»).

The synergy of confidentiality, party autonomy, procedural flexibility, legal certainty, and predictability of legal outcomes—qualities that are particularly important for maintaining long-term commercial relationships within the creative industries, accounts for the high effectiveness of international arbitration in the protection of copyright, transforming it into a universal mechanism for resolving cross-border disputes arising from creative-intellectual activities. Consideration of the need to optimize and adapt arbitral proceedings to the specific nature of cross-border copyright disputes, together with the integration of advanced digital technologies and the growing commercialization of copyright, has made it possible to formulate the following principles governing the legal protection of participants in international creative-intellectual property markets: legality and respect for copyright; party autonomy; equal access to arbitral proceedings and evidence; the specialized expertise of arbitrators; confidentiality and the protection of trade secrets and commercially sensitive information; proportionality, procedural efficiency, and flexibility; and the international enforceability of arbitral awards.

Keywords: copyright; copyright protection, copyright enforcement mechanisms, human rights, the rule of law, legal certainty, digital technologies, legal liability, copyright dispute resolution mechanisms, copyright arbitration, international arbitration, commercialization of copyright, case law, the European

Court of Human Rights, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Korchovyi V. Methods of copyright protection. *Ерліхівський журнал*. 2024. Вип. 11. С. 62–66.
2. Корчовий В. А. Юрисдикційні та альтернативні форми захисту авторських прав. *Ерліхівський журнал*. 2025. Вип. 14. С. 72–77.
3. Корчовий В. А. Технічні засоби захисту авторських прав: цифровий водяний знак та електронний цифровий підпис. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2025. Т. 1, № 92. С. 553–558.
4. Korchovyi V. Protection of Copyright through the Rule of Law Principle: the Practice of the European Court of Human Rights and Arbitral Institution. *Академічні візії*. 2026. № 1. Р. 1–6.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Корчовий В. А. Форми захисту авторських прав в Україні. *Гідність – основа прав людини* : матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Чернівці, 8 грудня 2022 р.). Чернівці : Букрек, 2022. С. 62–65.
2. Корчовий В. А. Захист авторських прав у мережі Інтернет. *Свобода – основа прав людини* : матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Чернівці, 9 грудня 2023 р.). Чернівці : Букрек. С. 79–83.
3. Корчовий В. А. Забезпечення рівності сторін у судових і позасудових формах захисту авторських прав. *Рівність – основа прав людини*: матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Чернівці, 14 травня 2025 р.). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2025. С. 73–76.

4. Корчовий В. А. Принцип справедливості як критерій балансу інтересів в авторському праві. *Роль та значення духовно-історичних традицій, феномену сучасного героїзму українського народу у державно-правовому будівництві в умовах війни: досвід, уроки, тенденції*: матеріали Міжнародної практичної школи (м. Ужгород, 6 березня 2026 р.). Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2026. С. 31–39.
5. Корчовий В. А. Технічний захист авторських прав в умовах цифровізації. *Культура, мистецтво, спорт – важливі складові домінанти впливу на перебіг війни. Значення і роль правових, морально-етичних, людських факторів у цій системі відносин*: матеріали Міжнародної практичної школи (м. Ужгород, 26 березня 2026 р.). Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2026. С. 28–35.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах спонтанного та нелінійного розвитку інноваційних технологій, стрімкого розширення комунікаційних мереж, необмеженого доступу до результатів інтелектуальної діяльності проблематика охорони та захисту авторських прав набуває особливої гостроти й актуальності. Авторське право перестає виконувати локальну регуляторну функцію у сфері творчих відносин, а трансформується на універсальний інструмент забезпечення обігу інтелектуальних ресурсів. Його захист постає одним з ключових інтегральних елементів сталого розвитку інформаційного суспільства, передумовою забезпечення балансу між інноваційністю, вільним доступом до мультимедійного простору, стимулюванням творчої активності та гарантуванням права інтелектуальної власності.

У цьому контексті особливої ваги набуває всебічне дослідження правових форм захисту авторських прав. Аналіз зазначених аспектів дозволяє не тільки окреслити структурні переваги та вразливі елементи існуючих способів реалізації права автора або правовласника на відновлення порушеного права, а й розробити комплекс ефективних і дієвих заходів безпосереднього впливу на порушника, сформулювати чіткі та обґрунтовані рекомендації щодо модернізації процедур забезпечення дотримання авторських прав із метою підвищення їх адаптивності до сучасних інноваційних технологічних викликів.

Стан наукового дослідження. У доктринальних доробках І. Ващинця, Л. Чеханюк, О. Лапки, Т. Пікулі, Л. Богачової висвітлено підхід до розуміння верховенства права як ціннісної основи сучасної системи захисту авторських прав, а також окреслено виклики, пов'язані із забезпеченням в юридичній практиці його складових – принципів правової визначеності, пропорційності та справедливості.

Значна частина досліджень О. Чепис, В. Довженко, В. Троцької, Н. Яркіної, Л. Майданик, З. Кушнір зосереджена на прикладних аспектах проблем забезпечення справедливої рівноваги між свободою творчості й суспільними потребами у сфері авторського права, обґрунтування доктрин справедливої винагороди автора та обмежень його майнових прав, гарантування балансу приватної автономії, публічних інтересів у системі правового регулювання доступу до інформації та захисту авторських прав.

Актуальність питань ефективності взаємодії юрисдикційних і неюрисдикційних форм захисту авторських прав, перспектив альтернативних способів вирішення спорів в умовах цифровізації, викликів воєнного стану, зростання ролі спеціалізованих судів у сфері інтелектуальної власності засвідчує аналіз наукових праць О. Орлюк, О. Гумеги, В. Токаревої, Л. Діденко, В. Савченко, І. Коваля, А. Кординця, В. Гринчука, І. Кіслициної, О. Хомляка та ін.

І. Фещак, С. Онофрійчук, О. Гарасимчук, С. Светлічна приділяли увагу цифровим аспектам захисту авторських прав, зокрема питанням піратства в Інтернеті та правовому регулюванню поширення контенту на онлайн-платформах. У цьому ж контексті О. Щербанюк, К. Трошкіна, І. Мітькова, А. Колісник, Д. Козак, О. Бунчук, О. Максимюк, О. Салієва розкривали проблематику нових викликів у сфері охорони інтелектуальної власності, пов'язаних із технологічним розвитком електронної ідентифікації, штучного інтелекту, блокчейну.

А. Штефан, О. Штефан, А. Ділігул зосереджували свої дослідження переважно на цивільно-правовій природі авторських прав у межах класичної цивілістичної парадигми, характеризуючи їх як об'єкт майнового обороту та акцентуючи увагу на договірних формах їх використання.

Ю. Притика, О. Волощук, М. Гетманцев, О. Ткачук, Ю. Фідря, Н. Боднаренко-Зелінська, Н. Кантор, І. Божук, І. Чеховська, Т. Гарасимів значну кількість праць присвятили міжнародно-правовим стандартам охорони авторських прав, зокрема питанням ролі Міжнародного

комерційного арбітражу як альтернативної форми транскордонного захисту авторських прав, перспективам розвитку вітчизняного законодавства у ключі вирішення арбітрабельних спорів щодо авторських прав, міжнародному досвіду інституціоналізації ADR-процедур у системі захисту прав, можливостям і сучасним викликам імплементації концепції третейського розгляду спорів щодо авторських прав в Україні.

Попри суттєве зростання кількості наукових викладів, присвячених проблематиці захисту авторських прав, сучасний стан її наукового опрацювання не характеризується достатнім рівнем методологічної узгодженості. Відсутність єдиного концептуального підходу до розуміння змісту, структури та функціонального призначення механізмів захисту авторських прав тільки ускладнює формування цілісної наукової доктрини у цій сфері. У зв'язку із цим актуалізується потреба в переосмисленні зазначеної проблематики крізь призму взаємозв'язку теоретичних положень, нормативного регулювання та правозастосовної практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана як складова частина комплексної теми «*Захист прав людини*» / «*Protection of human right*» (Номер державної реєстрації: 0121U109357), над якою працює колектив кафедри теорії права та прав людини юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Мета і завдання дисертаційного дослідження.

Метою дисертаційного дослідження є комплексний теоретико-методологічний аналіз моделей правових механізмів захисту авторських прав на основі вияву їх превентивно-технологічних, інституційно-трансферних, відновлювально-каральних складових, а також обґрунтування теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо їх удосконалення в умовах цифровізації, глобалізаційних процесів та євроінтеграційних змін.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі **завдання**:

- 1) дослідити теоретичну конструкцію атрибутивності дії принципу верховенства права в системі захисту авторських прав крізь призму дихотомії правової визначеності та справедливості;
- 2) обґрунтувати ідею дуалізму юрисдикційних та неюрисдикційних механізмів у системі багаторівневого захисту авторських прав;
- 3) розкрити правову природу захисту авторських прав у контексті адаптивної рівноваги публічних інтересів та приватної автономії;
- 4) охарактеризувати правові механізми захисту авторських прав у превентивно-технологічному, інституційно-трансферному, відновлювально-каральному змістовому спрямуванні;
- 5) сформулювати визначення правових механізмів захисту авторських прав з врахуванням їх правової природи, структурних елементів, принципів функціонування та форм реалізації;
- 6) дослідити функціональні можливості правових механізмів захисту авторських прав, сферу їх оптимального застосування та ефективність дії;
- 7) з'ясувати особливості застосування ADR у спорах щодо авторських прав;
- 8) висвітлити особливості третейського розгляду спорів щодо авторських прав крізь призму елементів приватноправової автономії та юридичної обов'язковості прийнятих рішень;
- 9) розкрити специфіку інституційних моделей і процедурних стандартів арбітрабельності вирішення спорів у сфері авторського права.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі забезпечення захисту авторських прав в умовах цифровізації, глобалізаційних процесів та євроінтеграційних змін.

Предметом дослідження є правові механізми захисту авторських прав.

Виходячи з того, що методологія будь-якого наукового дослідження має чотириступеневу структуру (філософсько-світоглядні підходи, загальнонаукові, спеціальні та конкретні методи), для досягнення поставленої у роботі мети обрано такі методи: *діалектичний метод* використано при обґрунтуванні доцільності забезпечення дихотомії правової

визначеності й справедливості, балансу приватної автономії та публічних інтересів у системі захисту авторських прав; *системно-структурний метод* застосовано під час дослідження правових механізмів захисту авторських прав як цілісного правового утворення, опосередкованого дією превентивно-технологічних, інституційно-трансферних, відновлювально-каральних складових у його структурі; *формально-юридичний метод* використано для аналізу вітчизняних і міжнародних нормативно-правових актів, рішень європейських судів із питань реалізації та захисту авторських прав; *порівняльно-правовий метод* дав можливість розкрити особливості функціонування ADR-процедур, третейського розгляду та міжнародного арбітражу як альтернативних правових механізмів захисту авторських прав, охарактеризувати переваги кожної з форм захисту авторських прав – юрисдикційної та неюрисдикційної; *функціональний метод* дозволив визначити ефективність кожної зі складових класичного та альтернативного механізмів захисту авторських прав, їх роль у забезпеченні прав і законних інтересів правовласників; *аксіологічний метод* застосовано з метою обґрунтування важливості атрибутивності дії принципу верховенства права в системі захисту авторських прав; *метод прогнозування* сприяв визначенню перспектив удосконалення превентивно-технологічних та арбітражних правових механізмів захисту авторських прав в умовах цифровізації суспільних відносин та розширення транскордонного обігу об'єктів авторських прав та ін.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації вперше здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз моделей правових механізмів захисту авторських прав на основі вияву їх превентивно-технологічних, інституційно-трансферних, відновлювально-каральних складових, а також обґрунтовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо їх удосконалення в умовах цифровізації, глобалізаційних процесів та євроінтеграційних змін.

На захист виносяться такі наукові положення:

Вперше:

1. Визначено правові механізми захисту авторських прав як систему нормативних, організаційних, інституційних, процедурних, превентивних засобів гарантування, забезпечення, реалізації, охорони, відновлення прав, законних інтересів суб'єктів авторського права, функціонування яких опосередковане впливом дії принципу верховенства права, детерміноване вимогою підтримання справедливого балансу між приватними інтересами правовласників та суспільними потребами у вільному доступі до інформаційно-культурних благ, а також дуальним поєднанням юрисдикційних та альтернативних форм захисту в умовах цифрових змін і глобалізації інформаційного середовища.
2. Охарактеризовано правові механізми захисту авторських прав у превентивно-технологічному, інституційно-трансферному, карально-відновлювальному змістовому спрямуванні:

превентивно-технологічні правові механізми захисту авторських прав як комплекс взаємопов'язаних цифрових, інформаційних, організаційних і безпекових засобів, спрямованих на попередження, виявлення та блокування неправомірного використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі за допомогою застосування спеціальних технологій контролю;

інституційно-трансферні правові механізми захисту авторських прав як комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, процедурних засобів, спрямованих на забезпечення передачі, реалізації авторських прав у процесі взаємодії суб'єктів інтелектуально-правових відносин, ключову роль серед яких відіграють органи державної влади, нотаріальні інститути, організації колективного управління, судові органи та цифрові платформи, які забезпечують юридичну фіксацію та підтверджують перехід авторських прав;

відновлювально-каральні правові механізми захисту авторських прав як комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, процедурних засобів (інструментів), спрямованих на забезпечення реагування на порушення авторських прав за допомогою застосування санкцій, припинення неправомірної діяльності, відновлення порушених прав, компенсації завданої шкоди, відновлення правового становища суб'єктів авторського права.

3. Обґрунтовано, що функціональні можливості механізмів захисту авторських прав мають комплементарний характер:

превентивно-технологічні механізми забезпечують превентивне запобігання порушенням, автоматизований моніторинг використання творів, оперативне формування цифрових доказів і сприяють ефективній реалізації авторських прав у цифровому середовищі;

інституційно-трансферні механізми забезпечують правову визначеність у сфері розпорядження майновими авторськими правами, уможливають легальний обіг об'єктів авторського права та підвищують ефективність їх комерціалізації;

відновлювально-каральні механізми забезпечують попередження та усунення негативних наслідків правопорушення, поновлення порушених прав, компенсацію завданої шкоди й відновлення правової рівноваги у сфері авторсько-правових правовідносин.

Удосконалено:

4. концепцію атрибутивності дії принципу верховенства права у сфері захисту авторських прав, що реалізується через взаємодію ключових складових – правової визначеності та справедливості. Правова визначеність визначає стабільність і передбачуваність нормативного регулювання, що постає важливою умовою для ефективної реалізації та захисту майнових прав на результати творчої діяльності. Справедливість вимагає забезпечення належного балансу між інтересами правовласників та суспільною потребою у вільному доступі до культурних та

інформаційних ресурсів, врахування конкретних обставин використання та поширення об'єктів авторського права, необхідності забезпечення належного рівня винагороди й обґрунтованої компенсації за використання об'єктів авторського права;

5. науковий підхід до розуміння третейського рішення у спорах щодо захисту авторських прав як джерела для прецедентних правових наслідків контрактної поведінки учасників інтелектуально-творчого ринку, що базується на формулі «*pro-contractual predictability*» («*правової передбачуваності контрактів*»);
6. положення щодо розуміння міжнародного арбітражу як самостійного транскордонного механізму альтернативного вирішення спорів, що ґрунтується на принципах і стандартах правового захисту учасників міжнародних креативних ринків творчо-інтелектуальної індустрії: законності та поваги до авторських прав; автономії волі; рівного доступу до процедури та доказів; спеціалізованої компетентності арбітрів; конфіденційності й захисту комерційної таємниці; пропорційності, ефективності та гнучкості процедури; міжнародної виконуваності арбітражних рішень.

Набули подальшого розвитку:

7. теоретична конструкція функціонального дуалізму юрисдикційних і неюрисдикційних форм захисту авторських прав, що ґрунтується на засадах їх органічної взаємодоповнюваності в межах єдиної багаторівневої системи правової охорони, де юрисдикційні форми забезпечують інституційну визначеність, легітимність і примусовість відновлення порушених прав, а неюрисдикційні – орієнтовані на оперативне реагування, превенцію та мінімізацію трансакційних витрат;
8. ідея адаптивної рівноваги публічних інтересів та приватної автономії у сфері захисту авторських прав, оптика якої дозволяє узгодити в межах розумної пропорційності легітимні приватні вимоги авторів та соціально виправдані запити і потреби суспільства.

9. наукові підходи до розуміння консенсусних процедур альтернативного вирішення спорів (ADR) щодо авторських прав самостійними превентивними та відновлювальними правовими механізмами, функціональне призначення яких полягає не тільки у швидкому адаптивному (гнучкому) конфіденційному врегулюванні конфлікту, а й у забезпеченні зменшення репутаційних втрат, збереженні авторського статусу, гарантуванні та підтримці подальшої комерціалізації об'єктів авторського права.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції можуть бути використані:

у правотворчій діяльності з метою розробки та вдосконалення законодавства у сфері авторського права, зокрема в частині модернізації механізмів його захисту з врахуванням викликів цифровізації та імплементації європейських стандартів у національну правову систему;

у правозастосовній практиці як методична основа й аналітичне підґрунтя для підвищення ефективності альтернативних і судових форм захисту авторських прав;

в освітньому процесі як базис при розробці навчальних модулів з аналізу вітчизняного законодавства та європейської практики у сфері захисту авторських прав, а також у процесі викладання навчальних дисциплін для здобувачів вищої освіти з галузей публічного та приватного права.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням автора, оформленим відповідно до вимог.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських конференціях та засіданнях круглих столів, зокрема: «Гідність – основа прав людини» (м. Чернівці, 8 грудня 2022 р.); «Свобода – основа прав людини» (м. Чернівці, 9 грудня 2023 р.); «Рівність – основа прав людини» (м. Чернівці, 14 травня 2025 р.); «Культура, мистецтво, спорт – важливі

складові домінанти впливу на перебіг війни. Значення і роль правових, морально-етичних, людських факторів у цій системі відносин» (м. Ужгород, 26 березня 2026 р.); «Роль та значення духовно-історичних традицій, феномену сучасного героїзму українського народу у державно-правовому будівництві в умовах війни: досвід, уроки, тенденції» (м. Ужгород, 6 березня 2026 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що поділені на дев'ять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (209 найменувань на 25 сторінках), 3 додатків на 5 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, із них 195 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У СИСТЕМІ ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Атрибутивність дії принципу верховенства права в системі захисту авторських прав: дихотомія правової визначеності та справедливості

Модернізація механізмів захисту авторського права корелює з утвердженням принципу верховенства права як базової засади та ключової демократичної гарантії реалізації прав людини. Його практична імплементація створює базисні передумови для формування інституційних інструментів та процедурних засобів захисту результатів інтелектуальної діяльності, водночас гарантуючи стабільність і передбачуваність правового регулювання та справедливості правозастосовної практики. Як зауважує І. Кісліцина, «можливість захисту порушених прав авторів наукових винаходів, корисних моделей, літературних та музичних творів, комп'ютерних програм є запорукою дотримання принципу верховенства права...» [52, с. 386]. У такому контексті принцип верховенства права виступає концептуальною нормативною основою, що визначає характер, спрямованість і межі діяльності державних органів та судових інституцій у сфері гарантування, забезпечення та захисту авторських прав. Його утвердження – баланс інтересів автора, суспільства та держави як передумова належного функціонування системи правових механізмів охорони інтелектуальної власності.

У науковій доктрині принцип верховенства права інтерпретується та досліджується крізь призму двох взаємопов'язаних підходів – формального та матеріального, перший з яких актуалізує процедурні та інституційні характеристики правового порядку, а другий – пов'язує його зміст із вимогою забезпечення справедливості, захисту прав людини та окресленням ціннісних орієнтирів правової системи. З огляду на це, обґрунтованою

видається позиція С. Погребняка, відповідно до якої найважливішим завданням при вивченні принципу верховенства права є визначення сукупності вимог, що впливають зі змістового наповнення цього принципу [93, с. 41]. Причому основні цінності – порядок, упевненість, законність та правова безпека, які асоціюються з формальним аспектом верховенства права, на думку самого автора, висувають такі базові вимоги: по-перше, у суспільстві має існувати система права як сукупність норм (правил, установлених для нескінченної кількості випадків певного виду і невідомої кількості осіб певної категорії); по-друге, такі норми мають бути чіткими, ясними й несуперечливими, тобто зрозумілими; по-третє, ці норми права повинні бути доступними (відповідно оприлюдненими) і зазвичай не мати зворотної дії; по-четверте, право має бути розумно стабільним, а правотворчість послідовною; по-п'яте, правовій системі має бути властива практика одноманітного застосування та реалізації норм права [93, с. 41–53]. Поміркованість державної влади постає предметним критерієм окреслення матеріального аспекту верховенства права, а вимога невід'ємності та невідчужуваності прав людини забезпечується через принципи правової визначеності, пропорційності, добросовісності [93, с. 44–46], справедливості, поваги до людського життя, людської гідності, поваги до індивідуальної свободи та спільного блага [148, с. 9–10].

Досліджуючи окремі прояви принципу верховенства права (правовладдя) крізь призму його співвідношення з принципом правової визначеності, Л. Чеханюк обґрунтовує існування системного комплексу взаємопов'язаних вимог, які забезпечують його належну реалізацію. До такого комплексу, дослідниця, зокрема, відносить «вимоги чіткості, ясності, точності приписів закону, їх доступність для розуміння адресатами, усталеність судової практики, гарантованість правомірних (легітимних) очікувань, визначеність повноважень органів влади, обмеження їх дискреції» [146, с. 92]. Вказані елементи у своїй сукупності формують підґрунтя для

ефективного функціонування правового регулювання та гарантування стабільності правового порядку.

Виходячи з методологічного підходу взаємозумовленості загального й особливого, зокрема у площині розкриття принципу верховенства права як на загальнотеоретичному рівні, так у межах його подальшої конкретизації у галузевому вимірі, слід констатувати таке: принцип верховенства права у сфері захисту авторських прав не може обмежуватися суто декларативним закріпленням у нормативних правових актах. Його зміст визначається через наявну систему дієвих правових механізмів та інструментальних інституційних засобів, спрямованих на забезпечення ефективного захисту прав носіїв авторського права.

Принцип верховенства права знаходить свій прояв через утвердження правової визначеності, реальний доступ до правосуддя, передбачуваність правозастосовної практики, а також реальну спроможність правових інституцій оперативно та належно реагувати на порушення інтелектуальної власності, своєчасно забезпечуючи відновлення прав авторів та правовласників. Водночас, незважаючи на позитивну динаміку у становленні національної системи охорони авторського права, яку можна спостерігати впродовж останніх років у напрямі адаптації українського законодавства до європейських вимог та стандартів, аналіз звернень авторів, правовласників, представників креативних індустрій та професійних об'єднань до судових і правоохоронних органів, правозахисних інституцій засвідчує стале збереження низки системних проблем. Так, оцінюючи сферу інтелектуальної власності як ключовий і стратегічно важливий напрям становлення інноваційної економіки, О. Орлюк наголошує, що в Україні, попри відчутний поступ у формуванні нормативної бази у сфері охорони відповідних об'єктів, проблема порушень прав інтелектуальної власності, а отже, їх належного захисту, залишається значною мірою нерозв'язаною. У цьому ключі вона підкреслює доцільність системного вирішення комплексу питань, властивих цій сфері, серед яких питання захисту авторських прав посідають

визначальне місце. Зокрема, авторка справедливо відзначає низку викликів, які вже отримали офіційне визнання на державному рівні, як-от: «відсутність захисту прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет; відсутність нормативних механізмів фіксації таких порушень; відсутність притягнення до відповідальності власників сайтів із піратським контентом; відсутність дієвих інструментів захисту прав інтелектуальної власності (фактично, інституціональна неспроможність правоохоронних органів); «патентний тролінг»; використання неліцензійного програмного забезпечення в державних органах; відсутність належного захисту прав авторів та виконавців у зв'язку з наявністю непрозорого механізму збору та розподілу авторських винагород через організації колективного управління; надзвичайна ускладненість зібрання доказів для захисту порушених прав інтелектуальної власності у судовому порядку в зв'язку з необхідністю залучення судово-експертних досліджень, які можуть проводити нині майже два десятки судових експертів на всю країну; відсутність ефективного судового захисту у зв'язку з наявністю трьох юрисдикцій, через які вирішуються такі справи (загальні, адміністративні та господарські суди); відсутність розробленої стратегії щодо боротьби з наявними організованими ринками з піратським контекстом та контрфактною продукцією (медицина, АПК, FNGG); відсутність належних правових механізмів щодо застосування заходів юридичної відповідальності (від невдало сформульованих норм адміністративного та кримінального законодавства до неприйнятих методик розрахунку збитків, завданих порушеннями прав інтелектуальної власності).

[90, с. 63–64]

Варто погодитись із дослідницею, що цей перелік можна продовжувати, оскільки в основі зазначених явищ лежить низка факторів. Передусім мова йде про непоодинокі випадки незаконного використання об'єктів авторського права в цифровому просторі, зокрема у формі несанкціонованого відтворення, публічного розповсюдження без згоди правовласників. Ситуація значно ускладнюється через недотримання умов ліцензування, а також

обмежену ефективність наявних технічних механізмів оперативного припинення порушень прав авторів та правовласників у мережі Інтернет.

Суттєвими перешкодами для забезпечення захисту авторських прав залишаються складність вияву, належного та допустимого доказування фактів їх порушення у цифровому контенті, тривалість судових процедур, а також обмежений нормативний рівень інституційної спеціалізації тих органів, які уповноважені на правозастосування у сфері інтелектуальної власності. Останнє пов'язане з дисбалансом між нормативним врегулюванням і фактичною правозастосовною практикою, що формує підґрунтя для правової невизначеності та появи неоднорідних підходів інтерпретації норм законодавства, що регламентують охорону й захист авторських прав.

Доктринальні доробки та напрацювання у сфері інтелектуальної власності також засвідчують наявність розриву між законодавчим закріпленням принципу верховенства права та його фактичною реалізацією в діяльності правозастосовних органів. Зазначений розрив проявляється, зокрема, у недостатній ефективності превентивних інструментів та механізмів попередження правопорушень у сфері авторського права, фрагментарності та непослідовності правозастосовної практики, а також наявності формалізованого підходу до вирішення конфліктів та спорів, пов'язаних із посяганням на об'єкти інтелектуальної власності. Загалом такі обставини свідчать про наявність системних викликів у сфері забезпечення належного рівня правового захисту авторських прав та зумовлюють потребу подальшого вдосконалення інституційних, процедурних і нормативних механізмів їх охорони в контексті утвердження принципу верховенства права.

Практика застосування нормативних приписів у сфері захисту авторських прав демонструє, що навіть формальне дотримання законодавства не завжди супроводжується їх реалізацією з погляду відповідності фундаментальних засад верховенства права. Подібні ситуації свідчать про

існування дисбалансу між нормативним регулюванням та його справедливим застосуванням у процесі захисту прав інтелектуальної власності. Це своєю чергою актуалізує потребу ще глибшого наукового осмислення механізмів усунення колізій між законодавчими положеннями та вимогами справедливого правового захисту, а також обґрунтовує необхідність формування ефективних та дієвих юридичних інструментів відновлення порушених авторських прав, створення гарантій недопущення їх порушення в майбутньому.

Незважаючи на посилений інтерес до дослідження структури принципу верховенства права та вагомі здобутки вчених у цій сфері, слід зазначити, що низка аспектів цієї проблематики й досі залишається недостатньо опрацьованою. Зокрема, потребує подальшого доктринального аналізу питання співвідношення та взаємодії таких складових верховенства права, як правова визначеність і справедливість, передусім у контексті забезпечення дієвого захисту авторських прав. Саме від узгодженості цих складових суттєво залежить ефективність впроваджених правових механізмів охорони результатів творчої діяльності та реальність відновлення порушених прав авторів. У цьому контексті дослідження означеного питання не тільки набуває особливої актуальності, а й виступає ключовою ціллю проведеного наукового аналізу цього підрозділу рукопису.

Розгляд доктрини верховенства права як концептуальної теоретичної основи гарантування та забезпечення поваги до прав авторів, створення ефективних механізмів їх захисту, у тому числі з діяльністю національних і наднаціональних правозахисних інституцій, постає хоча й не єдиною інтерпретаційною моделлю її осмислення, проте усталеною в юридичній доктрині. У сфері охорони авторських прав така концепція набуває особливої ваги, оскільки саме вона встановлює ціннісні орієнтири правового регулювання інтелектуальної власності та визначає межі допустимого втручання у сферу творчої діяльності. Водночас широкий діапазон інтерпретацій верховенства права, зумовлений неоднозначним визначенням

його ціннісного змісту, історичних витоків та джерельної основи формування, особливістю напрямів розвитку, спричинив появу широкого спектра наукових позицій щодо його призначення. У межах цих доктринальних підходів верховенство права розглядається як відносно універсальний інструмент забезпечення правового порядку в суспільстві або ж як самостійний правовий феномен, що має визначальне значення для забезпечення ефективних механізмів захисту прав людини, зокрема авторських.

Недостатня визначеність змістового наповнення поняття верховенства права значною мірою зумовлена відсутністю єдності у наукових поглядах щодо розуміння його ролі у правозастосовній практиці та можливості виокремлення як автономного джерела національного права. Констатуючи вищевикреслений стан нормативної та доктринальної невизначеності, Л. Чеханюк зазначає, що однастайності підходів до тлумачення цього поняття наразі не спостерігається ані в зарубіжній, ані вітчизняній науковій думці. Ситуацію ще більш ускладнює той факт, що більшість національних конституцій, у яких закріплено принцип верховенства права, також не містять його нормативного змістового закріплення [146, с. 88]. У сфері захисту авторських прав, як і в інших загалом, така невизначеність набуває гострої ваги, адже чіткість та ясність концептуального розуміння верховенства права впливає на ефективність механізмів захисту інтелектуальної власності та забезпечення належного балансу між інтересами авторів та суспільства, формування узгодженої судової практики у цій сфері.

У сучасній вітчизняній правовій науці досить поширена позиція щодо необхідності посилення ролі принципу верховенства права як складової судової доктрини в умовах пасивної участі законодавця при вирішенні суспільно значущих правових питань. Особливо виразно ця тенденція проявляється у сферах, пов'язаних із забезпеченням захисту прав людини, визначенням меж допустимого втручання державної влади [2, с. 77] та подоланням колізій між нормами міжнародного й національного права. У

цьому контексті актуалізується дискусія щодо змістового наповнення принципу верховенства права: чи включає він загальновизнані принципи міжнародного права та судові правові позиції, чи його слід розглядати виключно у площині сукупності нормативних приписів та положень, закріплених у законодавчих актах.

Визнання принципу верховенства права фундаментальним базисом правової держави передбачає, що як правотворча діяльність, так і правозастосовна практика повинні не тільки відповідати букві закону й вимогам нормативності, але й відображати ідею справедливості та ціннісно-смыслову спрямованість права, які засновані на пріоритеті прав людини. У сфері захисту авторських прав це означає, що правове регулювання має забезпечувати не лише юридичну визначеність, а й реальне гарантування прав авторів на результати їх творчої діяльності.

Реалізація принципу верховенства права у цій сфері потребує вирішення низки важливих методологічних питань, серед яких ключовим є співвідношення прав людини та їх позитивізації, тобто законодавчого закріплення. Якщо виходити з підходу, що права людини невід'ємні від законодавчого регулювання, то правова система набуває суто позитивістського характеру, а тлумачення права зводиться виключно до нормативного тексту. Натомість сучасна конституційна модель правової держави виходить із того, що права людини, включно з правами на результати інтелектуальної творчості, мають невідчужуваний характер. При цьому конституційні переліки прав людини невичерпні та не виключають існування інших загальновизнаних прав. Саме невідчужуваність, непорушність та гарантованість ефективного правового захисту прав виступають визначальними критеріями реалізації принципу верховенства права.

У національній правовій системі випадки порушення авторських прав залишаються доволі поширеними, про що свідчить значна кількість звернень громадян до Європейського суду з прав людини, а також власне рішень цього

Суду, в яких констатується недотримання державою належних принципів та стандартів захисту прав людини. Подібні тенденції актуалізують необхідність теоретичного осмислення принципу верховенства права як фундаментальної основи здійснення юридичних процедур та прийняття правових рішень. У сфері захисту авторських прав це означає, що всі процесуальні дії та рішення, пов'язані з розглядом спорів щодо інтелектуальної власності, повинні ґрунтуватися на вимогах верховенства права, забезпечуючи належний баланс інтересів авторів, суспільства та держави. Передусім це стосується ситуацій, що впливають на обсяг реалізації прав суб'єктів відповідних правовідносин, оскільки будь-які обмеження прав авторів з позиції дотримання принципу верховенства права повинні бути обґрунтованими, пропорційними, відповідати національним та наднаціональним стандартам правового захисту.

Відсутність універсального переліку елементів принципу верховенства права, який зміг би ефективно забезпечити належний рівень захисту прав людини, свідчить про неможливість його формалізованого, шаблонного застосування у правозастосовній діяльності. Особливий прояв такого порядку речей відображено у сфері охорони авторських прав, де правові відносини нерідко характеризуються складністю, зокрема в умовах динамічного розвитку цифрових технологій, дисбалансу інтересів авторів та суспільства, новітніх форм використання творчої діяльності. Внаслідок таких інноваційних процесів, використання принципу верховенства права не може здійснюватися з позиції формального та механічного аналізу його змісту. Перед застосуванням принципу верховенства права в правозастосовній практиці при вирішенні конкретних правових спорів необхідно визначати його ціннісні орієнтири, а також встановити, в який спосіб ці орієнтири можуть бути впроваджені у правові механізми захисту авторських прав.

Перетворення принципу верховенства права з декларативної ідеї на дієвий правовий результат потребує впровадження відповідних спеціальних юридичних інструментів, здатних забезпечити його практичну реалізацію.

Таким інструментом виступає передусім принцип правової визначеності, який передбачає ясність, чіткість, зрозумілість та недвозначність законодавчих приписів, а також обов'язковість їх неухильного дотримання всіма суб'єктами правових відносин. У теоретико-правовому вимірі Д. О. Вовк, Д. С. Бойчук принцип правової визначеності характеризують як багатокomпонентну категорію, що охоплює вимоги чіткості та недвозначності правових норм (з метою упередження неоднакового їх застосування судами), несуперечливості правових приписів (у випадках, якщо норми закону передбачають процедуру вирішення юридичної колізії, то спір щодо їх застосування має бути вирішений на користь приватних інтересів), заборона ретроспективної зміни законодавчих положень та передбачуваність правозастосовної практики відповідно до існуючих правових норм (неможливість змінення усталених судових позицій за відсутності на те суттєвих підстав) [19, с. 23–24].

Дотримання вищезгаданих ключових вимог створює належне середовище у сфері ефективного захисту авторських прав. Аналізуючи вплив якості норм Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104] з позиції однозначності змісту викладених правил та можливості прогнозування наслідків їх застосування, А. Штефан зауважує про значимість дослідження проблематики якості законодавства та критеріїв, яким воно повинно відповідати. На думку вченої, в умовах безперервної динаміки законотворчих процесів проблематика належної якості законодавства та визначення критеріїв, яким воно має задовольняти, не втрачає своєї наукової та практичної актуальності. Саме якість нормативно-правових актів виступає ключовим фактором, що зумовлює ефективність правового регулювання, рівень прогнозованості та стабільності правозастосовної практики. У цьому зв'язку така характеристика законодавства насамперед забезпечує правову визначеність через вимоги чіткості, однозначності, змістової точності правових приписів, а також

виступає невід'ємною складовою принципу верховенства права як фундаментальною передумовою його реалізації [151, с. 13].

Ефективне нормативно-правове регулювання має низку ознак, серед яких особливої ваги набуває принцип правової визначеності. Його зміст виявляється в точності, однозначності, логічній завершеності, вичерпності формулювань, що унеможливорює довільне тлумачення правових приписів. За таких умов установлені правила поведінки стають зрозумілими, а їх практичне застосування супроводжується передбачуваними правовими наслідками.

Аналіз наукових позицій та підходів свідчить, що більшість дослідників пов'язують принцип правової визначеності з вимогами зрозумілості мови нормативно-правових актів [75, с. 14]; чіткості, ясності, однозначності положень законодавства. Водночас ефективне функціонування механізмів захисту авторських прав передбачає дотримання низки процедурних гарантій, серед яких важливі обов'язкове офіційне оприлюднення нормативно-правових актів, заборона їх зворотної дії у часі, стабільність правового регулювання, а також надання достатнього часу для адаптації учасників правових відносин до змін, викликаних прийняттям нових законодавчих положень.

Незважаючи на те, що принцип правової визначеності прямо не закріплений у чинному національному законодавстві, його фундаментальне значення для правового регулювання підтверджується практикою Конституційного Суду України. Зокрема, у Рішенні від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 Суд наголосив, що з конституційних засад рівності та справедливості випливає вимога визначеності, ясності й недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (абзац другий підпункту 5.4 п. 5 мотивувальної частини) [7, с. 9].

У сфері захисту авторських прав вищезгадана позиція набуває особливої юридичної ваги, адже нечіткість або суперечливість законодавчих формулювань щодо обсягу прав авторів, меж допустимого втручання в їх обсяг може створити передумови для порушення прав авторів та інших суб'єктів творчої діяльності. Відповідно правова визначеність у нормативному регулюванні забезпечує сталість і передбачуваність державної політики у сфері інтелектуальної власності та мінімізує ризики потенційних зловживань, слугує гарантією недопущення свавільних дій з боку учасників відповідних правовідносин.

Правова визначеність досягається через системну узгодженість правових норм у межах певної галузі правового регулювання, а також усунення колізій між ними. Така внутрішня єдність і несуперечливість нормативних приписів сприяє формуванню прогнозованої, стабільної та передбачуваної практики їх застосування. Важливою складовою правової визначеності є також термінологічна уніфікація та стандартизація, які передбачають ситуацію, коли для позначення одного й того самого явища наявна відповідність закріплення єдиного терміна.

Беручи до уваги те, що будь-який правовий припис набуває нормативного вираження насамперед за допомогою мовних засобів та конструкцій, зокрема юридичних термінів, понять і категорій, важливою умовою їх застосування є зрозумілість, однозначність і доступність термінології для всіх суб'єктів правових відносин. У сфері авторського права це відіграє особливу роль, адже чіткість правових формулювань впливає на розуміння обсягу прав авторів, визначає межі їх реалізації, а також можливості правового захисту.

Релевантною у контексті дослідження механізмів захисту авторських прав може бути судова практика Європейського суду з прав людини, зокрема рішення у справі «*Ashby Donald and Others v. France*», в якому було сформульовано стандарти передбачуваності правового регулювання у сфері захисту авторських прав [162].

Предметом судового розгляду стало питання правомірності поширення фотографіями зображень модних показів без отримання попередньої згоди правовласників. Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що застосування санкцій за порушення авторських прав становить форму втручання у здійснення свободи вираження поглядів, гарантованої ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [60].

Суд акцентував увагу на тому, що будь-яке обмеження конвенційних прав може бути виправданим за умови його відповідності відповідати критеріям передбачуваності, легітимності та пропорційності. Особливого значення у цьому контексті набуває вимога правової визначеності як складова верховенства права, оскільки ефективне здійснення авторських прав передбачає можливість завчасно оцінити правові наслідки власної поведінки щодо використання об'єктів інтелектуальної власності.

Європейський суд з прав людини визнав, що авторські права підлягають захисту як майнові права відповідно до ст. 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [60]. Водночас захист таких прав не є абсолютним і потребує забезпечення справедливого балансу між інтересами правовласників та суспільною потребою у вільному доступі до інформації та культурних цінностей (*більш детально про такий баланс згадано у п. 1.2. дисертації*).

У рамках цього дослідження питання вимог юридичної визначеності заслуговує на окрему увагу, а тому доцільно проаналізувати окремі положення законодавства про авторське право з метою з'ясування його якості на відповідність таким вимогам. Так, у контексті проблематики правової визначеності доцільно звернути увагу на термінологічну непослідовність Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104], який для характеристики діяльності, орієнтованої на отримання прибутку, оперує такими поняттями, як «комерційна вигода», «комерційна мета», «економічне значення», при цьому не розкриваючи їх співвідношення та змістового наповнення. Відсутність уніфікованого підходу й нормативного

уточнення змісту зазначених понять знижує рівень належного правового регулювання та створює передумови для неоднозначного тлумачення і різночитань у правозастосуванні. Відзначаючи проблему правової визначеності норм Закону України «Про авторське право і суміжні права», А. Штефан обґрунтовано апелює до напрацювань європейської правової доктрини та судової практики, зауважуючи про концептуальне осмислення та наявність усталеного підходу до розмежування прямих і непрямих форм комерційної спрямованості використання об'єктів авторського права [151, с. 18].

Наявність усталеного підходу до розмежування прямих і непрямих форм комерційної спрямованості використання об'єктів авторського права. Прямі комерційні мети пов'язані з безпосереднім отриманням прибутку від використання об'єкта авторського права, тоді як непряма (опосередкована) – зі здобуттям прибутку внаслідок іншої діяльності, в межах якої використання такого об'єкта лише підвищує привабливість основної діяльності. Прикладом останнього є трансляція спортивних заходів у закладах громадського харчування, де відсутня плата за доступ та перегляд контенту, однак збільшення відвідуваності таких закладів забезпечує зростання доходів та залежить від реалізації супутніх товарів та послуг. Практика Суду Європейського Союзу виходить із того, що подібне використання творів має комерційний характер, оскільки спрямоване на досягнення економічного результату через вплив на поведінку споживачів [182].

Не отримала належного нормативного уточнення категорія «самостійне економічне значення», закріплена у Законі України «Про авторське право і суміжні права» [104]. Відсутність достатньої змістової конкретизації та чітких критеріїв ідентифікації зумовила надання цьому термінові оціночного характеру, спричинила неоднозначність у визначенні меж допустимого використання об'єктів авторського права, зокрема при реалізації винятків і обмежень. Чи не найбільш виразно окреслена проблема проявляється у сфері свободи панорами, де відсутність самостійного економічного значення

виступає вирішальним критерієм визначення допустимості використання відповідних творів.

З огляду на вимоги принципу правової визначеності, зміст поняття «самостійне економічне значення» має впливати недвозначно з положень Закону України «Про авторське право і суміжна права» [104], чого наразі не досягнуто. Якщо законодавець вкладає у це поняття зміст, який фактично дублює та ідентичний поняттю прямої комерційної мети, це свідчить про відсутність уніфікованого підходу до використання правової термінології. У разі надання йому відмінного значення, така невизначеність також потребує вирішення, оскільки породжує неоднозначність тлумачення відповідних приписів. Зважаючи на те, що саме відсутність самостійного економічного значення не окреслює межі правомірного використання об'єктів авторського права, це породжує стан правової невизначеності для учасників відповідних відносин. Зокрема, в межах свободи панорами та окремих інших винятків, невизначеність цього поняття безпосередньо зумовлює непередбачуваність правозастосування [151, с. 19].

Така нормативна прогалина ускладнює формування єдиної усталеної судової практики, оскільки створює передумови для широкої дискреції при тлумаченні та застосуванні відповідних положень. Додатково невизначеність змісту категорії «самостійне економічне значення» негативно впливає на передбачуваність правових наслідків для користувачів об'єктів авторського права. За умов варіативного тлумачення та наявності множинних підходів до розуміння цієї категорії виникає ризик як безпідставного звуження прав правовласників, так і невиправданого розширення меж допустимого вільного використання творів. Аналізуючи вищесказане, можна констатувати, що відсутність нормативного закріплення змісту категорії «самостійне економічне значення» зумовлює доцільність її нормативного уточнення або заміни більш визначеною правовою конструкцією. В іншому разі подібний стан нормативного закріплення базових категорій і надалі суперечитиме вимогам принципу правової визначеності, чіткості, доступності,

прогнозованості правового регулювання у сфері реалізації та захисту авторських прав.

Аналіз положень чинного Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104] свідчить про наявність також інших норм, зміст яких характеризується недостатньою чіткістю, однозначністю та потребує подальшої додаткової нормативної конкретизації для забезпечення належного рівня правової визначеності. Передусім мова йде про положення, які регламентують реалізацію та захист прав у сфері діяльності організацій колективного управління. Такий рівень нормативної невизначеності не забезпечує належної деталізації правових механізмів, що ускладнює їх ефективне застосування на практиці.

Відсутність чітких та ясних орієнтирів щодо процедур, критеріїв та обсягу повноважень відповідних суб'єктів відкриває простір для різночитань і неоднозначного тлумачення, а також зумовлює варіативність правозастосування, непередбачуваність прийнятих правових рішень. Особливо гостро ця проблема проявляється у сфері колективного управління правами, де ключового значення набувають прозорі механізми розподілу винагороди та представництва інтересів правовласників. Невизначеність законодавчих положень у цій частині створює підґрунтя для появи конфліктів між заінтересованими сторонами. Водночас загальний характер норм ускладнює здійснення контролю за діяльністю відповідних інституцій та можливості ефективного судового захисту. У результаті формальне закріплення правових гарантій не завжди забезпечується їх реальною дієвістю. Отже, надмірна узагальненість положень ст.ст. 45, 49, 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104] не відповідає вимогам правової визначеності та у зв'язку із цим потребує подальшого вдосконалення у напрямі більш чіткого врегулювання.

Як було зауважено, забезпечення належного рівня захисту авторських прав значною мірою залежить від можливості передбачати правові наслідки створення, поширення та використання створених результатів власної

творчої діяльності. Враховуючи вищесказане, одним із важливих чинників функціонування правових механізмів захисту авторських прав виступає стабільність нормативно-правового регулювання у сфері авторського права. Саме відносна сталість законодавчих положень дозволяє завчасно сформувати чіткі правила використання та поширення творів, обсяг правомочностей авторів, правовласників і користувачів об'єктів інтелектуальної власності. У цьому процесі важливу роль відіграє ясність, чіткість і однозначність термінології, що застосовується у сфері авторського права, адже усталеність їх тлумачення сприяє формуванню правової визначеності.

Нормотворча діяльність у сфері авторського права має здійснюватися на засадах зваженості та збалансованості між формально закріпленими правовими приписами й динамічним розвитком суспільства. Такий баланс забезпечує адекватне реагування на трансформації ринкових індустрій, цифровізацію та новітні способи розповсюдження контенту. Натомість безсистемне або надмірно мінливе правове регулювання можуть спричинити правову невизначеність, тим самим знижувати рівень захисту авторів та гальмувати поширення контенту. Стабільність законодавства – ключова гарантія реалізації принципу правової визначеності у сфері захисту авторських прав. Відповідно до цього принципу, норми права повинні бути належно оприлюднені, доступні для ознайомлення та зрозумілі для належного застосування. Інакше правові приписи, в тому числі й у сфері інтелектуальної діяльності, втрачають регулятивну ефективність, створюють ризики появи несправедливих і свавільних рішень у практиці захисту авторських прав.

Принцип правової визначеності передбачає належний рівень нормативної послідовності та стабільності, які забезпечують можливість коригування стратегії реалізації авторських прав, прогнозування правових наслідків їх порушення. Помірний консерватизм правового регулювання, закладений у змісті принципу правової визначеності, постає важливою

гарантією функціонування механізмів захисту авторських прав. Разом із тим надмірна формалізація та абсолютна визначеність правових норм не завжди реалізується в повному обсязі. Право як нормативний регулятор перебуває у постійному взаємозв'язку з динамкою суспільних відносин, а сфера інтелектуальної та творчої діяльності невід'ємна від технологічних інновацій, цифровізації та нових форм використання інформаційного контенту. У зв'язку із цим законодавство нерідко оперує оціночними категоріями та узагальненими конструкціями, які набувають подальшої конкретизації у процесі їх застосування. Наприклад, такі загальноправові поняття, як «розумний строк», «у разі необхідності», «значні збитки» у сфері авторського права, створюють можливість гнучкого реагування на різні способи порушення прав автора та набувають конкретного змісту тільки під час розгляду конкретного спору. Такі оціночні та узагальнені конструкції не лише не суперечать принципу правової визначеності, а й зумовлюють варіативність судової практики та обґрунтовують потребу гнучкого (доцільності) тлумачення законодавства про авторське право.

Використання оціночних понять без належного законодавчого змістового наповнення суперечить вимогам правової визначеності й потребує подальшої конкретизації та уточнення. Зокрема, у Законі України «Про авторське право і суміжні права» [104] широко використовуються оціночні поняття, такі як «істотна частина твору», «значний обсяг», «звичайне використання», які не мають належного уточнення та достатньої нормативної конкретизації. Відсутність чітких критеріїв для їх визначення й застосування ускладнює їх уніфіковане тлумачення та розуміння. Це, своєю чергою, відкриває можливості для суб'єктивного підходу при правовій кваліфікації відповідних відносин. У результаті правозастосовна практика може характеризуватися непослідовністю, неоднорідністю та варіативністю.

Значні труднощі виникають при встановленні «істотності» частини твору, оскільки закон не встановлює ні кількісні, ні якісні орієнтири для її оцінки. Подібні проблеми з'являються і при тлумаченні поняття «значний

обсяг», яке не має чітких меж і залежить від контексту застосування. Відсутність конкретизації змісту категорії «звичайне використання» також ускладнює визначення форм її відповідності усталеній практиці. Це створює значні ризики як надмірного обмеження прав користувачів, так і недостатнього захисту інтересів правовласників, а також негативно впливає на передбачуваність правових наслідків, стабільність правового регулювання у сфері авторських прав.

Реалізація принципу верховенства права у сфері захисту авторських прав передбачає, що правозастосовна практика не може зводитися виключно до формального виконання законодавчих норм та приписів, а повинна ґрунтуватися на забезпеченні їх змістовної справедливості. Дотримання принципу верховенства права передбачає, зокрема, забезпечення ефективного механізму захисту прав авторів та правовласників. У цьому контексті верховенство права виступає гарантією того, що правові процедури захисту суб'єктів авторського права не перетворяться на формальний засіб застосування нормативних положень, не призведуть до несправедливого обмеження прав авторів та порушення балансу інтересів правовласників і користувачів творів. Такий підхід демонструє взаємозв'язок двох вимірів верховенства права – формального й змістового. Формальний аспект проявляється у створенні дієвих процедур захисту авторських прав, зокрема, через ефективне правозастосовне вирішення спорів щодо незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності. Водночас змістовий аспект цього принципу пов'язаний із забезпеченням правової визначеності та врахування критеріїв справедливості й обґрунтованості правових процедур.

Отже, у сфері захисту авторських прав взаємодія принципу правової визначеності та ідеї справедливості виступає визначальною передумовою ефективного функціонування правового порядку. У цьому контексті пріоритетного значення набуває не стільки формальне декларування високих стандартів правового регулювання, скільки створення дієвих механізмів їх практичної реалізації. Такий підхід передбачає формування належних

гарантій для авторів і правовласників щодо забезпечення можливостей своєчасного реагування на порушення їх прав, а також запобігання проявам свавілля у сфері інтелектуальної власності.

Фундаментальне значення у формуванні дієвих механізмів захисту авторських прав відіграє справедливість як невід'ємний компонент принципу верховенства права. Її зміст у цій сфері розкривається через забезпечення належного балансу між інтересами правовласників і суспільною потребою у вільному доступі до культурних та інформаційних ресурсів. Відповідне узгодження інтересів отримало нормативне закріплення, зокрема, у ст. 1, ст. ст. 21–25 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104], які регламентують випадки правомірного вільного використання творів без згоди автора за умови дотримання встановлених законом вимог. Так, можливість цитування або використання творів з інформаційною метою допускається лише за умови обов'язкового зазначення авторства та джерела запозичення, що слугує проявом справедливого співвідношення інтересів. Водночас механізми відшкодування шкоди та стягнення компенсації, передбачені ст. 52 зазначеного Закону та ст. 432 Цивільного кодексу України [141], виконують функцію відновлення порушених прав і забезпечують реалізацію принципу справедливості в разі їх порушення.

У контексті правозастосування вимога справедливості передбачає уникнення як не виправданого обмеження прав користувачів, так і нівелювання виключних прав авторів. Такий підхід обґрунтовує доцільність дотримання принципу пропорційності при визначенні меж реалізації авторських прав та регулювання їх обмежень. Визнаючи наявність доктринальної дискусії щодо правової природи винятків та обмежень авторських прав, І. І. Ващинець констатує, що зазначена проблематика ускладнюється у зв'язку з динамічним розширенням випадків правомірного використання таких об'єктів без отримання згоди правовласників та без обов'язку виплати їм відповідної винагороди [17, с. 113].

Винятки та обмеження при реалізації авторських прав повинні впроваджуватися у такий спосіб, щоб не завдавати істотної шкоди інтересам правовласника, але при цьому забезпечувати можливість належного доступу до інформації. Так, у ст. 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104] передбачено можливість вільного використання творів виключно «в обсязі, виправданому поставленою метою» за умови зазначення авторства. Така законодавча конструкція чітко виражає ідею пропорційності, адже допускає ймовірність використання твору без отримання згоди автора, але тільки в межах, які не порушують його законні інтереси. Типову ситуацію регламентує й ст. 25 вищезгаданого Закону, яка допускає відтворення творів в особистих цілях, однак визначає чіткі винятки із загального правила, що свідчить про нормативне обмеження свободи використання творів автора з метою захисту прав правовласника.

У контексті аналізу європейського законодавства заслуговує на увагу правова позиція Суду справедливості Європейського Союзу, який у багатьох рішеннях інтерпретує винятки та обмеження майнових прав на об'єкти авторського та суміжних прав як право користувачів цих об'єктів. Так, аналізуючи поняття «справедлива винагорода», яка сплачується у випадках приватного копіювання з використанням відповідного обладнання у справі «*Padawan*» [183] та керуючись визначеними положеннями у ст. 5 Директиви Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС [41] про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав, Суд підтверджує можливість користувачів творів та об'єктів суміжних прав використовувати ці об'єкти без дозволу осіб, яким належать виключні права на них. У рішенні була підтверджена думка Суду щодо відсутності необхідності потреби доводити завдання шкоди автору охоронюваного товару на випадок приватного копіювання з використанням відповідного обладнання для встановлення обов'язку осіб, які надають таке обладнання, сплачувати справедливую винагороду.

При цьому Суд зауважив, що правомірно презюмується для приватних осіб, які мають доступ до такого обладнання, скористатися певною мірою доступом до такого обладнання. Ще більшої конкретизації вищезгаданого питання набула позиція Суду у справі «*Technische Universitat Darmstadt v Eugen Ulmer KG*» [167], де зазначено про надання доступу бібліотеками, навчальними закладами, музеями чи архівами деяким представникам публіки до творів або інших об'єктів з їх колекцій для цілей наукового або особистого дослідження без прямої або опосередкованої економічної чи комерційної вигоди. На переконання Суду, право повідомлення творів до загального відома надане таким установам, як публічні бібліотеки в межах вимог, установлених положеннями ст. 5(3)(n) вищезгаданої Директиви Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС [41], ризикує втратити основний сенс або стати неефективним, якщо такі установи не будуть наділені додатковим правом оцифровувати зазначені твори [167]. Позиція Суду ЄС з приводу права на захист інтелектуальної власності, яке не визнається таким, що не може бути обмеженим, набула чіткості у справі «*Funke Medien*» [169], де було вказано про винятки та обмеження для користувачів творів або інших об'єктів. Суд зазначив, що хоча захист інтелектуальної власності закріплений статтею 17(2) Хартії ЄС про основоположні права [138], але ніщо у формулюванні цієї статті чи в практиці Суду не дає підстав стверджувати, що це право непорушне й тому повинно захищатися як абсолютне право. Крім того, констатовано ключову мету згаданої статті Хартії ЄС про основоположні права – забезпечити справедливий баланс, з одного боку, між правами та інтересами правовласників, яким варто надати широке тлумачення, та, з другого боку, правами та інтересами користувачів творів та інших об'єктів.

У судовій практиці вимога справедливості реалізується за умови врахування та оцінки фактичних обставин, включаючи цілі використання твору, його обсяг і потенційний вплив на ринок. Вимога врахування економічних інтересів правовласника відображає загальні принципи та

засади захисту авторського права, а також знаходить підтвердження у законодавчих положеннях щодо компенсації та охорони авторських прав, зокрема у ст. 432 Цивільного кодексу України [141] та ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104]. Вимога необхідності врахування фактичних обставин справи, оцінки мети використання твору, обсягу запозичення та впливу на ринок впливає зі змісту ст. 21 та ст. 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104], а також практики вищих судів України, зокрема, постанови Касаційного господарського суду у складі Верховного суду від 13.03.2018 р. у справі № 910/7092/16 [98] (у якій зазначено правомірність цитування та його взаємозалежність від дотримання умов, передбачених законом), постанови Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 17 січня 2024 р. у справі № 308/7570/18-ц [99] (у якій зазначено можливість використання твору без згоди автора за наявності передбачених законом умов і вимоги доведення використання твору автора в обов'язі, виправданому поставленою метою).

Концептуально значущим для дослідження проблематики справедливості у сфері авторського права становить рішення Європейського суду з прав людини у справі *Neij and Sunde Kplmisoppi v. Sweden* [164], відома як справа «*The Pirate Bay*». Досліджуючи доводи заявників, Суд зосередив увагу на пошуку справедливого балансу між реалізацією свободи отримання й поширення інформації та обов'язком держави забезпечувати ефективний захист прав інтелектуальної власності. Наголошуючи, що авторські права становлять складову права власності, яка підлягає захисту відповідно до ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини підкреслив – реалізація конвенційних прав вимагає досягнення справедливого балансу між конкуруючими приватними і публічними інтересами. У цьому аспекті вимога справедливості розглядається як складова верховенства права, що передбачає

пропорційність між втручанням держави та надмірним обмеженням прав учасників правовідносин.

У межах авторсько-правових відносин справедливість також проявляється у забезпеченні належного рівня винагороди та обґрунтованої компенсації за використання об'єктів авторського права. Зміст справедливої винагороди передбачає встановлення адекватного економічного еквівалента, який підлягає виплаті суб'єкту за використання результатів його інтелектуальної діяльності з урахуванням їх реальної цінності на конкретному етапі соціального, культурного, технологічного розвитку суспільства. Водночас при його визначенні слід брати до уваги ступінь поширеності та характер правомірних способів вільного використання таких результатів [155, с. 144]. У контексті дослідження принципу справедливої винагороди показовим може бути вже згадуване рішення Європейського суду з прав людини у справі *Neij and Sunde Kplmisoppi v. Sweden* [164], яке хоча й не розглядає питання роялті безпосередньо, проте актуалізує питання балансу між захистом авторських прав і свободою обміну інформацією. У рішенні Суд підкреслює, що держави мають позитивний обов'язок забезпечувати ефективні механізми охорони інтересів правовласників, зокрема щодо отримання економічної вигоди від використання творів.

Концепція справедливої винагороди автора – «сукупність засобів для реалізації права на винагороду за договірне й позадоговірне використання твору на вигідних для автора умовах. Справедлива винагорода застосовується щодо права винагороди автора при позадоговірному використанні в межах винятків і обмежень із майнових авторських прав, а також при договірному розпоряджанні майновими авторськими правами на твір, у яких стороною виступає автор – первісний суб'єкт» [80, с. 63].

Поділяючи підходи, сформульовані у вітчизняній доктрині, слід зазначити, що автори наділені правом на отримання справедливої винагороди за використання результатів своєї творчої діяльності, а також на участь у комерційному успіху створених ними творів [80, с. 59]. Така компенсація

повинна відповідати характеру використання твору, його економічній цінності, масштабам фактичного залучення до цивільного обігу. До того ж компенсаційний механізм захисту авторських прав виконує не лише функцію відшкодування можливих витрат правовласника, а й має запобіжне спрямування, слугуючи превентивним та стримувальним фактором для потенційних порушень. У цьому контексті, аналізуючи зміст поняття авторського права крізь призму характеристики його загальних та спеціальних функцій, Л. Майданик зазначає, що створення об'єктів авторського права потребує інтелектуальних і матеріальних ресурсів з боку автора або правовласника. До таких витрат належать кошти, витрачені на навчання, час, необхідний для набуття кваліфікації, професійна репутація, а також фінансові ресурси, спрямовані на придбання матеріалів, організацію виробництва та подальше відтворення твору. У разі використання чужого твору без дозволу, уникаючи вищезгаданого основного етапу творчого процесу, користувач обмежується мінімальними витратами, пов'язаними із технічним відтворенням і поширенням контенту. За таких умов порушник отримує економічні вигоди, що не лише не поступаються доходам правовласників, а й часто їх перевищують. Додатковою проблемою є те, що доходи, отримані внаслідок такого незаконного використання творів, здебільшого залишаються у тіньовому секторі економіки, не підлягають належному оподаткуванню, що завдає додаткових економічних збитків [81, с. 16; 74, с. 92]. Враховуючи вищесказане, слід констатувати, що особливого значення у цьому ключі набуває питання встановлення на нормативному рівні чітких, прозорих та передбачуваних критеріїв визначення розміру відшкодування шкоди, що настала в результаті делікту в авторському праві.

Отже, атрибутивність принципу верховенства права у сфері захисту авторських прав проявляється через його здатність визначати базові основи та фундаментальні параметри всієї системи правової охорони інтелектуальної власності.

Атрибутивна дія принципу верховенства права у сфері захисту авторських прав реалізується через взаємодію його ключових складових – правової визначеності та справедливості. З одного боку, правова визначеність визначає стабільність і передбачуваність нормативного регулювання, що постає важливою умовою для ефективної реалізації та захисту майнових прав на результати творчої діяльності. З іншого боку, справедливість вимагає забезпечення належного балансу між інтересами правовласників та суспільною потребою у вільному доступі до культурних та інформаційних ресурсів, врахування конкретних обставин використання й поширення об'єктів авторського права та необхідності забезпечення належного рівня винагороди, а також обґрунтованої компенсації за використання об'єктів авторського права. Така дихотомія особливо актуальна в ситуації інтерпретації норм про винятки та обмеження авторських прав, яка часто вимагає балансування між формальною визначеністю та матеріальною справедливістю.

1.2. Правова природа захисту авторських прав: баланс приватної автономії та публічних інтересів

Концептуальна інноваційна парадигма охорони інтелектуальної власності базується на делегуванні правовласникам виключної компетенції обмеження доступу третім особам до результатів науково-технічної діяльності та заборони використання їх творів і винаходів без дозволу, що фактично інституціоналізує режим правової винятковості та монополії. Установлений режим набуває значення своєрідного бар'єру, у межах якого правовласник може контролювати виробництво, відтворення, поширення, практичне застосування, обіг та комерціалізацію запатентованого об'єкта іншими суб'єктами, тим самим закономірно звужуючи простір для конкуренції та ускладнюючи інтеграцію нових учасників до відповідного сектору ринкової діяльності.

Разом із тим, інноваційні монополії у сфері інтелектуальної діяльності проявляють своєрідну антиномічність: з одного боку, вони покликані стимулювати творчу активність та науково-технічний розвиток шляхом надання рамкової часової обмеженості й правової виключності, а з іншого – надмірна пролонгованість та обмеженість доступу до базових знань і технологічних рішень становлять перешкоду для похідних, вторинних та кумулятивних розробок. У результаті для інших учасників інноваційного обігу звужується простір для експериментування та своєчасного науково-технічного поступу, адже вони стикаються з посиленими бар'єрами входу до відповідного сегменту ринку.

Сформоване структурне протиріччя між імперативним заохоченням первинної інновації та необхідністю забезпечення умов відкритості, безперервності подальшого наукового прогресу в умовах гіпердинамічного розвитку інформаційного простору, технологій і поготів, за влучним зауваженням О. І. Чепис, постає справжнім викликом, що вимагає оперативного та гнучкого правового регулювання [145, с. 241, 245]. Досліджуючи перешкоди досягнення рівноваги інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності крізь призму органічної єдності приватного та суспільного, авторка зауважує, що охорона суб'єктивних прав правовласників має здійснюватися з урахуванням реального доступу до надбань результатів наукової, літературної, мистецької творчості та інформації для задоволення некомерційних потреб соціально вразливих груп. Водночас автор як творець повинен отримувати належну вигоду, зокрема й матеріальну, від використання результатів інтелектуальної діяльності. Обсяг його виключних прав не має трансформуватися у надмірну та необґрунтовану монополію. Справедливий баланс можливий лише за умови кореляції між легітимними приватними інтересами авторів і соціально виправданими потребами суспільства, їх взаємної узгодженості в межах розумної пропорційності [145, с. 243].

Схожу думку підтримує В. Довженко, зазначаючи: «класичні моделі інтелектуальної власності виражають обмежену ефективність в епоху, коли інформація легко відтворюється та поширюється, що потенційно гальмує кумулятивний розвиток новаторських творчих рішень та створює бар'єри для подальших інновацій» [42, с. 194]. Аналізуючи проблематику монополії прав інтелектуальної власності в умовах стрімкої цифрової трансформації, дослідниця робить висновок про наявність своєрідного парадоксу цього правового інституту. Будучи спрямованими на стимулювання наукового й творчого розвитку через надання тимчасової ексклюзивності, інноваційні монополії водночас можуть обмежувати подальший технологічний прогрес. Особливо в умовах цифрової трансформації широкі тривалі виключні права можуть ускладнювати нові ідейні розробки та створювати високі бар'єри для інших творців та винахідників, ускладнюючи їм доступ до вже існуючих знань і технологій [42, с. 197].

Парадоксальність інноваційних монополій у сфері реалізації авторських прав полягає не тільки в тимчасовій ексклюзивності й обмеженій правовій винятковості, виконанні у зв'язку із цим функції гальмування подальших інноваційних процесів, а й у формуванні дисбалансу процесуальних можливостей сторін при реалізації авторських прав, що виходить за межі охоронної парадигми. Доробки В. Штанька саме у такому ключі висвітлюють окреслену проблему. На думку ученого, цифровізація спричинила концентрацію технологічної влади, призвела до посилення технологічних монополій та активізувала кризу правового регулювання у сфері інтелектуальної власності, за яких інститут виключних прав дедалі частіше використовується як інструмент впливу для контролю та управління за поведінкою споживачів [149].

Артикулюючи ймовірність трансформації виключних прав у механізм економічного впливу, науковці звертають увагу на один дуже важливий момент. Авторські права можуть бути використані не тільки для захисту визначеного твору або винаходу, а й для пролонгації економічного впливу чи

розширення ринкової влади правовласника за межами безпосереднього об'єкта інтелектуальної власності. Режим монополії може виходити за рамки простої ексклюзивності та набувати ознак структурного впливу на конкурентне середовище, сприяючи економічно потужним суб'єктам будувати споживчі стратегії та посилювати домінування в суміжних товарних і технологічних сегментах ринку. За таких умов великі цифрові платформи отримують можливість самотійно визначати правила доступу та використання контенту, створюючи нову модель цифрового контролю, за якої доступ дедалі більше залежить від дотримання внутрішніх правил платформи, а не тільки від справедливої винагороди авторів. Цифрова трансформація водночас наділяє великі провідні технологічні компанії інструментами для ефективного захисту своїх прав та інтересів, часто з використанням фінансових, організаційних і технологічних ресурсів, які істотно перевищують можливості окремих творців. Як результат формується структурна асиметрія правозастосування, в якій технологічні монополії використовують інститути інтелектуальної власності як інструмент підтримки ринкового домінування. На противагу цьому окремі автори стикаються зі значними труднощами та істотними перешкодами у захисті своїх творів від разових або системних порушень.

Подібне використання авторських прав змінює їх ціннісне призначення, перетворюючи гарантування вільного використання творчості на засіб економічного домінування, породжуючи антиконкурентну практику та безпосередньо порушуючи питання балансу приватного й публічного інтересу в підтриманні справедливих умов ринку та доступності товарів і послуг. Така деформація функціонального призначення авторських прав зумовлює необхідність звернення до фундаментальних засад їх правової конструкції, в межах яких закладаються рамки інституціоналізації виключних авторських прав та межі їх комерціалізації, а також параметри допустимого співвідношення приватного економічного інтересу й публічної суспільної цінності результатів творчості.

Обрання вітчизняним законодавцем загальнодозвільної моделі правового регулювання, в межах якої обов'язки визначені у вигляді винятків із загального правила (класична формула «дозволено все, що не заборонено законом»), що фактично свідчить про асиметрію у співвідношенні суспільних та загальних інтересів. Такий підхід, за висловом Р. Бойчук, актуалізує питання «дисбалансу інтересів суспільства і його суб'єктів» [9, с. 19], оскільки у механізмі правового впливу пріоритет надається індивідуальній автономії без акценту на кореспондуючих соціальних обов'язках суб'єкта. Кожен з автономних індивідів, самостійних особистостей наділений унікальними рисами та інтересами. Водночас суспільство як надіндивідуальна спільнота також має свої інтереси, які не завжди збігаються з індивідуальними прагненнями його членів. Наприклад, творча діяльність за своєю природою ґрунтується на приватних мотивах особи, серед яких визначальне місце посідає прагнення до самовираження, духовного розвитку, отримання справедливої винагороди за результати інтелектуальної діяльності. На етапі використання таких результатів автор вступає у багаторівневі правовідносини з іншими суб'єктами, передусім суспільством і державою, які реалізують власні публічні інтереси стосовно відповідних об'єктів.

Переконливим свідченням наявності цих інтересів постають інститути патентування, державної реєстрації торговельних марок – правові механізми, що інтегрують у сферу приватно-правового регулювання публічний вимір відносин, пов'язаний зі створенням та використанням творчої діяльності. За таких умов неминує виникати проблема зіткнення публічних і приватних інтересів, а разом із нею – питання про межі допустимого втручання суспільства та держави у сферу приватної автономії та індивідуальної свободи: чи доцільно в кожному випадку віддавати перевагу колективним цілям, чи існують такі права особи, які мають абсолютний, непорушний і неоспорюваний характер для публічної влади [9, с. 19].

Вимога дотримання балансу інтересів – одна з базових при зважуванні на терезах стратегій національної безпеки і громадської порядку, оцінки правомірності прагнень приватного суб'єкта та обмежуванні його індивідуальної сфери. Баланс – це гармонія, рівність і відповідність, у якій без шкоди для загалу нічого не зменшується й не додається, а тільки переходить з однієї форми в іншу. Керуючись такою методологічною основою, пріоритет інтересів особистості не передбачає ігнорування інтересів суспільства як незмінної, консервативної основи. Навпаки, публічні інтереси змінні у формах своїх проявів та реалізації, відступ від них на користь приватних вимог має бути компенсованим і врахованим. Будь-яке зменшення сфери застосування права особистості повинно бути посилене іншим, пов'язаним із ним правом.

Досягнення повної справедливості у питаннях обмежень права власності не завжди є досяжним ідеалом, але це не звільняє законодавчі та правозастосовні органи від обов'язку виявляти у кожному нормативному приписі його обґрунтоване раціональне начало. Обґрунтовуючи тезис, що абсолютний баланс і абсолютна справедливість – соціальний ідеал, до якого тяжіє система правосуддя у правовій державі, О. М. Дуфенюк зазначає: «складна дифузія публічного та приватного інтересу, намагання їх роз'єднати та протиставити приречені на поразку» [43, с. 433]. На думку вченої, реалізація балансу приватних та публічних інтересів не може характеризуватися як «все або нічого», а виключно з позиції універсальності, динамічності, поліструктурності, забезпеченості, диференційованості, контекстуальності та прозорості.

Динаміка дихотомії приватне та публічне у вітчизняній правовій думці за останні десятиліття пройшла декілька етапів від заперечення існування приватного інтересу або обережного його визнання у ключі похідної константи публічно-правових відносин до обґрунтування доцільності пріоритету й паритетності особистих прав та інтересів у світлі парадигми верховенства права та правової держави. Сучасні інтерпретації концепції

балансу приватних та публічних інтересів ґрунтуються на чіткому розумінні того, що виключно збалансований розвиток суспільства й особистості має стати фундаментом належного та результативного функціонування державних інститутів. Саме на такому ціннісно-правовому підґрунті вибудовується й сучасна модель правопорядку. Зокрема, у п. 1 ст. 29 Загальної декларації прав людини закладені фундаментальні засади гармонічного поєднання інтересів людини і суспільства: «Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особистості» [44].

У контексті положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї Європейський суд з прав людини зобов'язав національні суди забезпечувати належну рівновагу між публічними та приватними інтересами під час розгляду спорів, що виступає ключовою передумовою реалізації права на справедливий суд. При вирішенні питання про захист майнових прав Європейський суд з прав людини вказує, що будь-які обмеження приватних інтересів з міркувань загального блага не можуть зводитися до фіскальних цілей, а в переважній більшості випадків обмеження приватних майнових прав допустиме за умови справедливої компенсації [9, с. 19]. У судовій практиці Європейського суду з прав людини закріпився підхід, згідно з яким авторське право визнається легітимним приватним інтересом, складовою права власності, але його захист підлягає перевірці крізь призму публічного інтересу з врахуванням вимоги пропорційності. Зокрема, фундаментальним прецедентом, який заклав концептуальні основи сучасного розуміння «необхідності в демократичному суспільстві» та балансу конкуруючих інтересів у межах Конвенції про захист прав і основоположних свобод стало рішення у справі *«Handyside v. the United Kingdom»* [163]. У цьому рішенні Суд сформулював доктрину, відповідно до якої національні органи влади користуються певною свободою розсуду, але її межі визначаються вимогою пропорційності втручання.

Класична теоретико-правова конструкція інтелектуальної власності, що ґрунтується на принципі надання правовласникам режиму виключності як базового способу правового захисту від посягань та порушень, структурує систему договірної обігу майнових авторських прав і водночас підкреслює їх економіко-комерційну спрямованість. Разом із тим, поряд із режимом виключності у межах чинного правового регулювання інституціоналізовано вільне, недоговірне та безоплатне використання об'єктів авторського права за умови дотримання визначених законом критеріїв, що унеможливорює визнання таких дій протиправними, виключає кваліфікацію таких форм використання як власне порушення авторських прав.

У добу цифрової трансформації, коли інформаційні потоки мобільно поширюються та відтворюються, дисбаланс, а часом і протиріччя між приватною автономією та публічними інтересами істотно посилюється, адже формалізоване застосування виключних прав може обмежувати вільний обіг знань та виступати стримувальним чинником інноваційного суспільного розвитку. Аналізуючи такий порядок, Л. Майданик зауважує, що стрімка трансформація соціальних і економічних відносин, пов'язана з дематеріалізацією об'єктів авторського права, тобто їх використанням через потокові сервіси і платформи без кінцевих матеріальних носіїв, зумовлює об'єктивну необхідність перегляду підходів до забезпечення справедливої рівноваги між охоронюваними правами творців і колективними запитам користувачів.

У контексті досягнення справедливого співвідношення приватних і публічних інтересів постає потреба нормативного окреслення меж, у яких перевага та пріоритет будуть надані не правовласникові, а користувачеві. На думку вченої, підтримання такої належної рівноваги інтересів видається не тільки доцільним, а й актуальним. Водночас у вимірі пошуку оптимальних балансів вільного використання творів та окреслення винятків із загальних правил обмеження авторських прав слід інтерпретувати не тільки як систему винятків з майнових прав автора, а в більш ширшому розумінні – як

сукупність механізмів обмеженості строку правової охорони та дії принципу вичерпання права на розповсюдження. Законодавче закріплення цих інструментів зумовлене єдиною метою – розширення простору легітимного використання об'єктів авторського права в інтересах суспільства, сприяючи його культурному розвитку та інтелектуальному збагаченню [79, с. 5].

Вищезгадана позиція осмислення природи авторського права видається теоретично обґрунтованою та методологічно узгодженою, адже не зводить досліджувану проблематику до вузької площини приватноправових очікувань правовласників і логіки їх економічної вигоди. Акцентування уваги на соціокультурному вимірі охорони результатів творчості дозволяє репрезентувати їх як інституційну складову забезпечення освітнього розвитку та формування відкритого інформаційної простору. Така оптика дозволяє представити авторське право як суспільно цінний регулятор, покликаний не тільки сприяти захисту індивідуальних прав, але й забезпечувати розширений доступ до культурних благ, підтримувати та збагачувати інтелектуальний потенціал суспільства в умовах цифрових змін і трансформацій.

Враховуючи те, що призначення правових приписів полягає в упорядкуванні та гармонізації різнорідних і часто конкуруючих легітимних вимог, вихідним інституційним підґрунтям у формуванні справедливого забезпечення балансу публічних інтересів суспільства щодо вільного використання творів, з одного боку, і – приватних прав та інтересів авторів на використання результатів їх творчої діяльності, з іншого боку, має виступати законодавство. Водночас ціннісна сутність інституту авторського права не має статичного характеру, адже проявляється перш за все у здатності правової системи реагувати, відповідати та адаптуватися до технологічних викликів. Саме тому нормативні приписи повинні адекватно, комплексно й повноцінно врегульовувати суспільні відносини, пов'язані з цифровим відтворенням творів і забезпеченням можливостей їх вільного обігу в просторі нових форм комунікації. Невідповідність між динамічним

розвитком інформаційних цифрових технологій та адаптація правових механізмів до цих змін породжують подвійний негативний ефект: з одного боку вона створює сприятливе середовище для інтенсифікації порушень у сфері авторського права, а з іншого – знижує регулятивну функцію права у сфері відповідних суспільних відносин. У такій ситуації цифрова трансформація виступає не тільки викликом для чинного законодавства, фактором випробовування його регулятивної спроможності, а й стимулом для якісної модернізації в напрямі підвищення правової визначеності та ефективності правозастосовної практики.

При посиленні ціннісної узгодженості правового регулювання у сфері авторського права доцільно враховувати ще одну складову. З огляду на те, що приватне право ґрунтується на принципі свободи дій, відповідно до якого дозволено здійснювати будь-які дії, не заборонені законом, то відсутність нормативних орієнтирів щодо меж вільного використання творів створює простір для довільного та нерідко суперечливого тлумачення цього принципу. А системне своєчасне коригування й оновлення вітчизняного законодавства відповідно до європейських стандартів, спрямоване на створення сприятливих умов для гарантування вільного доступу до інформаційних ресурсів, знань та об'єктів культурної цінності у цифровому середовищі, лише об'єктивно актуалізують цю проблему.

Загострення кризи у сфері авторсько-правового регулювання щоразу було зумовлено насамперед розривом між наявними нормативними рамками та фактичними нововведеннями цифрової взаємодії. Законодавство, сформоване у доцифрову епоху, виявилось неспроможним адекватно враховувати складність, багатовимірність і швидкоплинність цифрових комунікацій, тим самим загострюючи дисбаланс між приватними та публічними інтересами, а також вимагаючи комплексного оновлення засад авторського права з урахуванням трансформації моделей створення, відтворення та споживання результатів творчої діяльності в уже зміненому цифровому середовищі. У цьому контексті кожна інновація поставала не

тільки каталізатором науково-технічного прогресу, а й критерієм перевірки ефективності авторського права у забезпеченні належної рівноваги між приватними та публічними інтересами.

Історично поява різних видів технологій послідовно формувала нові виклики для норм авторського права, щоразу порушуючи питання їх здатності адекватно реагувати на потреби суспільного розвитку. Запровадження книгодрукування, звукозапису, телерадіомовлення, фотовідтворення не лише істотно розширило межі творчої діяльності, а й вплинуло на зміну форм використання творів. У кожному з цих випадків поставала необхідність перегляду та адаптації правових механізмів захисту авторського права з урахуванням інтересів як творців, так і суспільства в цілому. Відповідно, перед законодавцем поставало завдання формування збалансованої моделі правового регулювання поєднання публічних і приватних інтересів, здатної не допустити конфлікт між реалізацією основоположних прав людини та виключними правами на результати її творчої діяльності. У цьому контексті особливої теоретичної значущості набуває доктринальне переосмислення проблеми кореляції приватних і публічних інтересів у сфері авторського права. Як слушно зауважує В. Троцька, забезпечення балансу між інтересами автора та суспільства й надалі залишається одним із найбільш дискусійних і концептуально складних питань [129, с. 5]. Така контрверсійність зумовлена не тільки безперервною трансформацією технологічного середовища, а й складною взаємодією цінностей, серед яких свобода творчої діяльності, права інтелектуальної власності, а також суспільний інтерес у вільному доступі до культурних благ та інформаційних ресурсів. Питання балансу інтересів в авторському праві виходить за рамки суто формально-юридичного аналізу та набуває методологічного характеру, за якого кожне нормативне рішення потребує зваженої оцінки його впливу на фундаментальні засади охорони прав і свобод людини. У такій ситуації ключового значення набуває розробка адаптивної, гнучкої моделі правового регулювання, яка би забезпечувала

належну та своєчасну інтеграцію цифрових інновацій без порушення базових гарантій захисту авторських прав.

Модель рівноваги інтересів за будь-яких умов не може претендувати на універсальність і бути оптимальною для всіх правових ситуацій, адже за певних обставин об'єктивні умови розвитку суспільних відносин вимагають надання переваги одному інтересу, що неминуче призводить до звуження сфери дії іншого. Керуючись такою методологічною основою, принципового значення набуває питання відбору адекватних форм та механізмів правової оптимізації, серед яких ключовими поняттями у системі рівноваги публічних і приватних інтересів у правовому регулюванні постають: балансування, гармонізація, компроміс, узгодження. У зв'язку із цим слушною видається думка В. Довженко про те, що баланс між приватними та публічними інтересами нестатичний; це динамічна рівновага, яка потребує постійного коригування. Цифрова епоха, що характеризується інтенсивною динамкою технологічних інновацій, постійно зміщує цю рівновагу. За таких умов правопорядок не може обмежуватися разовим встановленням балансу між взаємоконкуруючими інтересами, а повинен зберігати адаптивність і чутливість до технологічних та соціальних змін з метою запобігання непропорційному домінуванню одних інтересів над іншими [42].

Типової позиції дотримуються й інші представники вітчизняної юридичної доктрини, зокрема, І. Бабецька та І. Турчак, які зазначають, що баланс інтересів правовласників, суспільства та держави може забезпечити лише гнучке регулювання. У площині інтелектуальної діяльності ця роль істотно посилюється впливом цифровізації та стрімким розвитком інформаційного середовища. Як наслідок – запровадження балансу між приватною автономією авторів і публічними інтересами суспільства та держави може бути забезпечено виключно за умови запровадження адаптивного регулювання з елементами розумних правових компромісів [4].

Адаптивне регулювання співвідношення приватних і публічних інтересів у сфері авторського права ґрунтується на динамічній моделі

правового впливу, спроможній еволюціонувати разом із соціальними змінами та своєчасно відповідати на технологічні трансформації. Його зміст полягає не у статичному закріпленні визначеної рівноваги між суб'єктами авторського права і суспільства, а у безперервному перегляді, уточненні та коригуванні нормативних орієнтирів залежно від конкретних умов створення та використання творів.

Ключовим елементом такого регулювання є принцип технологічної нейтральності, який забезпечує універсальність правових норм і приписів незалежно від технічних форматів створення контенту чи каналів його поширення.

Окрім визначальної засади технологічної нейтральності, не менш значущим елементом регулювання співвідношення приватних і публічних інтересів у сфері авторського права виступає принцип пропорційності, який покликаний узгоджувати та забезпечувати співмірність обмежень авторських прав із легітимними цілями захисту публічного інтересу. Пропорційність виступає ключовим системоутворюючим орієнтиром, на основі якого визначається межа інтенсивності та допустимості нормативного впливу, забезпечується відповідність між обраними правовими засобами, природою порушення та його фактичними наслідками.

У взаємодії механізми технологічної нейтральності та пропорційності формують складну та багатовимірну модель регулювання, спроможну гарантувати ефективний захист прав правовласників і зберігати простір для реалізації суспільних інтересів, зокрема у сфері творчого самовираження, відкритості інформаційних ресурсів та стимулювання розвитку інноваційних процесів.

У структурі адаптивного регулювання співвідношення приватних і публічних інтересів у сфері авторського права важливу роль відіграють превентивні засоби контролю, спрямовані на запобігання правопорушенням без надмірного втручання у свободу інформаційного обігу. Поряд із цим варто зауважити про доцільність застосування компенсаторних механізмів,

які гарантували би авторам справедливу винагороду за використання результатів їх творчої діяльності.

Відмова від домінування формально-репресивних механізмів контролю на користь збалансованої, інтегрованої системи інструментів, що синтезують превентивні, компенсаторні та пропорційні складові та спрямовані на досягнення рівноваги між інтересами правовласників і суспільства, засвідчує спрямування векторів правового регулювання в бік посилення його гнучкості та ситуативного реагування. У межах такої моделі право виходить за межі санкційного примусу, адже зменшує інтенсивність конфліктів (мінімізує конфліктність правозастосування) і стимулює утвердження добросовісної та відповідальної поведінки. Компенсаторна складова, своєю чергою, виходить за межі суто майнового відшкодування шкоди, зосереджуючись також на відновленні порушеного балансу інтересів без створення надмірного економічного тиску на учасників правовідносин, що особливо актуально в умовах динамічного функціонування цифрового середовища.

Сутнісною характеристикою поєднання превентивних та компенсаторних механізмів в адаптивному регулюванні авторських прав є комплексна збалансована спрямованість такого регулювання, що реалізується через встановлення прозорих і чітких правил доступу до об'єктів правової охорони, порядку їх використання, а також запровадження процедур альтернативного консенсуального врегулювання конфліктів і авторсько-правових спорів.

1.3. Дуалізм юрисдикційних та неюрисдикційних форм у системі захисту авторських прав

Кожен має гарантоване право на захист своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, а також на захист свого інтересу, за умови, що такий інтерес не суперечить загальним фундаментальним засадам чинного законодавства (ст. 55 Конституції України [61], ст. 15 Цивільного кодексу

України [141], ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [60]).

У сфері авторського права це означає, що захист спрямований не тільки на формальне відновлення майнових прав власника твору, а й на охорону нематеріальних складових творчої діяльності, таких як авторство, репутація та/чи публічне визнання.

Захист авторських прав визначається конкретними наслідками порушення, невизнання або оскарження таких прав, а тому охоплює застосування широкого спектра правових механізмів для їх відновлення або забезпечення реалізації, що гарантовано законом. Функціональне призначення окреслених заходів полягає у відновленні правового стану, який існував до вчинення правопорушення, або в компенсації збитків, завданих незаконним використанням твору, як матеріальних, так і нематеріальних.

У випадках порушення авторських прав це включає відшкодування збитків, стягнення незаконно отриманого прибутку, запобігання подальшому неправомірному поширенню творів. У цьому контексті заслуговує на увагу як з теоретичної, так і практичної точки зору думка О. Орлюк щодо двох значень поняття захисту прав інтелектуальної власності. Вчена чітко розмежовує вузьку та широку його інтерпретацію, що дозволяє пізнати функціональну структуру механізмів захисту. Так, у вузькому розумінні захист визначається як безпосередній процес відновлення порушених прав інтелектуальної власності [91]. Це трактування забезпечує ясність щодо конкретних юридичних процедур і засобів правового реагування на порушення. Єдність та неподільність захисту прав ґрунтується на узгодженості матеріально-правових та процесуальних компонентів механізму правового регулювання. Інститут захисту авторських прав ґрунтується на концепції цілісності такого захисту, що передбачає системне поєднання та узгоджене функціонування всіх елементів механізму правового регулювання, необхідних для забезпечення ефективного поновлення прав відповідної особи. Така цілісність проявляється у визначеній послідовності

правозастосовних дій, а також у притаманних їм матеріально-правових і процесуально-правових характеристиках.

Широке значення захисту, на думку О. Орлюк, охоплює весь комплекс правовідносин, пов'язаних із створенням, легалізацією, використанням та охороною об'єктів інтелектуальної власності [91]. Зазначена доктринальна пропозиція авторки відображає інтегративний характер захисту, що виходить за межі виключно процесуального реагування на відновлення порушених прав, та враховує такі складові, як забезпечення законного використання та легалізації об'єктів інтелектуальної власності. Такий підхід дозволяє підкреслити, що захист прав має реактивний та превентивний характер, а також демонструє збалансоване поєднання інтересів авторів, правовласників та суспільства. У подальшому змісті дисертаційного дослідження за основу береться вищезгадана концепція широкого розуміння захисту авторських прав (*зокрема, розділи 2 та 3 рукопису*).

Захист авторських прав постає комплексним правовим механізмом, який поєднує відновлювальну, компенсаторну та превентивну функції, гарантуючи ефективну охорону результатів творчої діяльності. Якісне вдосконалення системи захисту авторських прав детермінується існуванням цілісно та внутрішньо узгодженої сукупності елементів, що охоплюють форми, методи і способи правового захисту. Зазначена концептуальна побудова забезпечує всебічність реагування на порушення та здатність правової системи швидко адаптуватися до різноманітних правових ситуацій, формуючи в тому числі й превентивний потенціал, спрямований на запобігання новим правопорушенням.

Взаємозв'язок різних форм і способів захисту авторських прав тільки підвищує ефективність правозастосування та сприяє зменшенню наявних прогалин у нормативному регулюванні. Крім того, застосування широкого спектра методів впливу створює можливість обрання найбільш доцільного механізму захисту з урахуванням специфіки правовідносин та характеру відповідного порушення. У результаті впровадження системного підходу до

організації захисту авторських прав крізь призму взаємозв'язку форм, методів і способів такого захисту забезпечує його результативність, адаптивність, гнучкість та відповідність сучасним викликам соціального й правового розвитку.

Важливим компонентом правового механізму захисту авторських прав виступає форма захисту суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, адже власне саме вона визначає коло суб'єктів, уповноважених здійснювати відповідні дії та обирати заходи щодо відновлення та забезпечення порушеного права. Досліджуючи доктринальні підходи до розуміння захисту прав інтелектуальної власності, О. Гумега підкреслює, що в межах загальної теорії права такий захист розглядається як впорядкована сукупність організаційних заходів. Вказані заходи формують внутрішньо узгоджену систему, яка функціонує як цілісний механізм реагування на порушення прав. Дослідниця, керуючись загальноприйнятим теоретико-правовим підходом, визначає цей комплекс як форми захисту прав, що відображають способи організації правозахисної діяльності, при цьому за структурну основу класифікації обирає модель розмежування юрисдикційних та неюрисдикційних форм захисту прав [39, с. 119].

Загалом у науково-практичному дискурсі підхід, який передбачає, що захист авторських прав здійснюється в межах двох основних форм – юрисдикційної та неюрисдикційної – як збалансоване поєднання правових процедур та позапроцесуальних механізмів реагування на порушення є усталеним [39, с. 119; 137; 139, с. 206]. Останнє обґрунтовується тим, що саме ці форми, відображаючи різні моделі реагування на порушення прав інтелектуальної власності, охоплюють своїм змістом широкий спектр механізмів, спрямованих на охорону результатів інтелектуальної діяльності, а також дозволяють забезпечити комплексність реагування на порушення, гнучкість у виборі відповідних механізмів правового впливу.

Під юрисдикційною формою захисту авторських прав слід розуміти діяльність уповноважених та компетентних державних органів у межах

передбачених законом процедур щодо забезпечення ефективного реагування на порушення чи оспорювання авторських і суміжних прав та їх відновлення. У межах структури юрисдикційної форми захисту авторських прав розрізняють спеціальний та загальний порядок захисту.

Спеціальний юрисдикційний порядок захисту авторських прав застосовується у випадках, коли вирішення питань щодо порушених або оскаржуваних таких суб'єктивних прав та інтересів віднесено до юрисдикції визначених державних органів. Аналізуючи питання організації захисту прав інтелектуальної власності в контексті застосування у такому процесі належних форм, засобів і способів, В. О. Токарева зауважує, що спеціальна форма захисту прав інтелектуальної власності – виняток із загального правила та застосовується тільки у випадках, прямо передбачених законодавством. Передусім мова йде про можливість потерпілого звернутися за відновленням порушених прав до уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування або нотаріуса, формально відповідно до нормативно визначених процедур [128, с. 53]. Вищевикладене узагальнення форм організації захисту прав інтелектуальної власності видається обґрунтованим, адже слушно підкреслює нормативну обумовленість використання таких форм з урахуванням принципу правової визначеності та передбачуваності правозастосування. Позитивно охарактеризувати можна й те, що автором акцентовано увагу на легітимності процедури, зв'язку з діяльністю уповноважених суб'єктів та винятковому характері спеціальних форм захисту, що дозволяє розкрити легітимність, інституційний аспект відповідного механізму, а також його ролі у забезпеченні ефективності відновлення порушених прав.

Виокремлюючи особливості юрисдикційного порядку захисту прав інтелектуальної власності, доцільно звернути увагу й на такий його різновид, як загальний юрисдикційний порядок, який постає базовою правовою моделлю реагування на порушення. Такий теоретичний аналіз дозволить не тільки розкрити системний характер спеціальних та універсальних

інструментів захисту авторських прав у межах єдиної правової системи, а й звернути увагу на значення загального юрисдикційного порядку в умовах відсутності, недостатності застосування спеціальних процедур або поряд із ними.

За загальним правилом, захист авторських прав реалізується у судовому порядку та гарантується через судові процедури. Так, відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104], особа, чий права порушено, може звертатися до суду з вимогою щодо визнання та поновлення своїх прав, у тому числі про заборону дій, що порушують авторське право і (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення. Особа також наділяється правом звертатися до суду з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дій, що порушують авторське право та (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення; подавати позови про відшкодування моральної (немайнової) шкоди; подавати позови про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником унаслідок порушення ним авторського права і (або) суміжних прав, або виплату компенсацій тощо [104].

Під юрисдикційною формою захисту авторських прав слід розуміти забезпечену державою можливість учасника правових відносин звернутися до компетентних органів, насамперед суду, у разі виникнення загрози або фактичного порушення його авторських і суміжних прав, а також домогтися їх відновлення шляхом ухвалення відповідного судового рішення [40, с. 46].

Юрисдикційна форма захисту авторських прав здійснюється через використання правових інструментів, що діють у межах різних галузей права. Вона включає кримінально-правовий, цивільно-правовий та адміністративно-правовий способи [35, с. 38], кожен з яких відрізняється функціональною спрямованістю та специфікою правозастосування (*більш детально про галузеві способи захисту авторських прав досліджено у підрозділі 2.3. дисертації*). У разі порушення права авторства заінтересована особа, діючи

відповідно до чинного законодавства, має можливість самостійно визначати той спосіб та правовий механізм, які найбільш ефективно забезпечують відновлення її прав (ст. 51–52 Закону України «Про авторське права і суміжні права» [104]). У сучасному механізмі правового захисту авторських прав поєднані матеріально-правові й процесуальні елементи, нормативна (закріплення законодавчих процедур і способів захисту) та інституційна інфраструктура (кваліфіковані правоохоронні органи, митні органи, судова система) [90, с. 58–59].

Юрисдикційний судовий порядок виступає найбільш усталеною й поширеною моделлю охорони прав та інтересів суб'єктів. Відповідно до ст. 55 Конституції України [61], судова влада постає основним гарантом захисту прав і свобод людини і громадянина. Кожна особа наділена можливістю звернутися до суду з метою оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також посадових та службових осіб. Кожен має право відстоювати свої права і свободи будь-якими способами, що не суперечать закону та спрямовані на відвернення порушень або протиправних посягань. Крім того, після вичерпання всіх національних механізмів захисту, гарантується звернення до міжнародних судових інституцій, членом або учасником яких є Україна, з метою відновлення порушених прав і свобод (ч. 4 ст. 55 Конституції України) [61].

Вищезгадана конституційна норма відображає підходи, закріплені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [60], зокрема ст. 6 нормативного акта, у якій закріплено право на справедливий судовий розсуд. Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [60] зміст захисту авторських прав набуває багатовимірного характеру, адже він інтегрує національні та міжнародні стандарти забезпечення інтелектуальної власності з фундаментальними правами людини. Зазначена Конвенція визначає правову рамку, згідно з якою гарантується гармонійне поєднання свободи творчості та обов'язку держави

забезпечувати ефективний захист авторських прав, не порушуючи при цьому право на свободу вираження поглядів і доступ до інформації. Як наслідок захист авторських прав постає не тільки інструментом охорони економічних прав та інтересів авторів, а й складовою реалізації основоположних свобод, зокрема реалізації права на участь у культурному й науковому житті. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод визнає пріоритет забезпечення пропорційних та справедливих механізмів правового реагування на порушення авторських прав, ефективних засобів їх відновлення, передбачаючи юрисдикційні судові та альтернативні способи врегулювання спорів.

Юрисдикційний судовий захист авторських прав постає ефективним механізмом захисту творчих результатів, що поєднує обов'язковість рішень, процесуальні гарантії справедливості та можливість визначати сталі орієнтири правозастосовної практики у галузі права на інтелектуальну власність. Такий захист є важливим інструментом охорони авторських прав, гарантією поновлення порушених майнових та немайнових прав автора.

Юрисдикційний судовий механізм вирізняється інституційною незалежністю, яка сприяє об'єктивному встановленню факту порушення, визнанню належності твору конкретному автору та обсягу завданої шкоди. Важливою ознакою є те, що судовий розгляд здійснюється згідно з чітко регламентованою процедурою, яка передбачає можливість кожної зі сторін на засадах змагальності подати належні докази авторства, клопотати про експертні висновки, долучити технічні протоколи фіксації порушень у цифровому середовищі. Така процесуальна регламентація сприяє формуванню обґрунтованих правових позицій сторін.

До істотних переваг юрисдикційного судового захисту авторських прав можна віднести й обов'язковість виконання судових рішень, що свідчить про гарантії ефективної реалізації прав автора твору. Своїм рішенням суд може зобов'язати порушника припинити неправомірне використання твору, відшкодувати матеріальні збитки та компенсувати моральну шкоду, а також

визначити інші засоби захисту, відповідно до чинного законодавства. Водночас, примусовий характер такого способу вирішення спору призводить, за висловлюванням В. Савченко, до ситуації *win-lose*, коли сторона, яка «програла», залишається незадоволеною результатом. Виняток становить лише можливість укладення мирової угоди, спрямованої на врегулювання спору на підставі взаємних поступок. Така угода може стосуватися виключно прав та обов'язків сторін, хоча допускається вихід за межі предмета спору, за умови, що він не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Проте за своєю природою мирова угода ближча до перемовин, ніж до класичного судового механізму вирішення конфлікту. Процес укладення такої угоди характеризується мінімальним рівнем формалізації та забезпечує сторонам ширші комунікаційні можливості [119, с. 125].

Разом із тим, попри ключову роль у забезпеченні належного відновлення порушених прав, юрисдикційний судовий захист авторських прав характеризується певними складнощами практичної реалізації. Окрім труднощів реалізації судового механізму захисту, що пов'язані із тривалістю строків розгляду справ, складністю процедур доказування факту порушення авторських прав та визначення розміру заподіяної шкоди, специфікою фіксації порушень об'єктів авторських прав у цифровому середовищі та ідентифікації належного відповідача, судовий захист авторських прав потребує подальшого вдосконалення у напрямі підвищення його доступності. Як небезпідставно зазначає О. Коротун, судові спори, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності, належать до категорії найскладніших, адже їх ефективний розгляд не тільки передбачає володіння високим рівнем технічної компетентності, але й вимагає знань специфічних юридичних аспектів [64, с. 101]. Передусім мова йде про проблемні аспекти належної юрисдикції у сфері інтелектуальної власності, пов'язані з розмежуванням компетенції господарських та адміністративних судів у спрах про визнання недійсними правоохоронних документів на об'єкти авторських прав. Формально участь у таких спрах Міністерства економічного розвитку та

торгівлі України як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в цій сфері, як співвідповідача поряд із правовласником, може зумовлювати їх віднесення до адміністративної юрисдикції. Однак змістовий аналіз правовідносин свідчить, що при видачі патентів чи свідоцтв відповідний орган не здійснює владно-управлінських функцій у класичному розумінні, а тільки засвідчує сам факт набуття правової охорони. З огляду на це, такі спори стають предметом розгляду на підставі господарського чи цивільного судочинства, що більшою мірою відповідає їх матеріально-правовій природі.

Спори щодо визнання недійсними правоохоронних документів є різновидом спорів про право, оскільки їх розгляд завершується встановленням наявності або відсутності майнових прав інтелектуальної власності на відповідний результат творчої діяльності, що охороняється патентом або свідоцтвом. За результатами судових проваджень такі права або підтверджуються, або визнаються недійсними, що безпосередньо впливає на правовий статус об'єкта інтелектуальної власності. При цьому в спорах цієї категорії відповідачем виступає не тільки державний орган у сфері інтелектуальної власності, уповноважений на видачу відповідних документів, а й їх правовласник. Як наслідок, ухвалене судом рішення може спричинити припинення або втрату прав володільця, що впливають із факту державної реєстрації та охорони результату інтелектуальної, творчої діяльності. Саме тому спори у сфері інтелектуальної власності неправомірно відносити виключно до різновиду адміністративних спорів, оскільки їх предметом є захист приватних прав та інтересів суб'єктів, а не оскарження владно-управлінських рішень у публічно-правовій сфері діяльності. Відповідно, такі спори підлягають розгляду в порядку адміністративного, господарського або цивільного судочинства залежно від суб'єктного складу сторін та характеру спірних правовідносин. Ключовий критерій розмежування юрисдикції у цьому випадку – правовий статус учасників спору, що зумовлює застосування відповідної процесуальної форми судового захисту.

З'ясуванню правової природи вищевикресленого питання могла б істотно сприяти усталена судова практика, яка здатна конкретизувати підходи до його вирішення. Проте відсутність чітких законодавчих приписів або роз'яснень на рівні постанови Пленуму Верховного Суду, за справедливим зауваженням А. Кодинця, тільки посилюють означену проблему [56, с. 11].

Ефективність функціонування правових механізмів охорони інтелектуальної власності значною мірою залежить як від обраної форми захисту, що відображає характер правозастосування, так і від нормативної чіткості визначення компетенції відповідного юрисдикційного органу. Констатуючи такий порядок речей, І. Коваль вважає найбільш досконалою та пріоритетною судову форму, яка повинна забезпечувати найбільш повне, об'єктивне та неупереджене вирішення правових спорів. Але, за резонним зауваженням дослідниці, справи про захист прав інтелектуальної власності перебувають у віданні судів різних спеціалізацій – цивільної, господарської та адміністративної, що в умовах відсутності чіткого розмежування їх юрисдикцій, особливо у спорах за участі органів державної влад, спричиняє складнощі правозастосування і ускладнює формування єдиної судової практики. З огляду на зростання кількості таких спорів, їх складність, актуалізується необхідність удосконалення інституційних засад судового захисту прав інтелектуальної власності.

Варто погодитись із І. Коваль, що досягненню позитивних наслідків у цьому процесі міг би посприяти підхід до визначення підвідомчості Вищого суду з питань інтелектуальної власності [53, с. 41]. Типової позиції дотримується й І. Кісліцина, яка вважає утворення цього суду – нагальною потребою для ефективного захисту прав осіб у сфері інтелектуальної власності [52, с. 386]. Юрисдикція Суду зможе охопити весь спектр спорів, що виникають у зв'язку з порушенням, невизнанням чи оспорюванням відповідних прав. Іншими словами, його компетенція поширюватиметься незалежно від суб'єктного складу учасників правовідносин, включаючи фізичних осіб, суб'єктів господарювання та органи публічної влади, а також

охоплюватиме всі види об'єктів інтелектуальної власності, зокрема результати авторської творчості, винаходи, торговельні марки та інші об'єкти, що підлягають правовій охороні.

Незважаючи на те, що у чинному вітчизняному законодавстві вже зроблені значні кроки для формування Вищого суду з питань інтелектуальної власності, слід відзначити, що для забезпечення належного механізму судового захисту прав інтелектуальної власності важливо внести деякі уточнення до нормативних приписів Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [114] у змісті визначення правового статусу цього Суду. Так, аналіз законодавчих положень, що встановлюють правові засади функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності, дає підстави стверджувати про створення в Україні подвійної спеціалізації у сфері розгляду відповідних категорій справ. Перший рівень такої моделі представлений спеціалізованим судом – Вищим судом з питань інтелектуальної власності як судом першої інстанції, який розглядатиме всі спори з питань інтелектуальної власності. Другий рівень охоплює апеляційне та касаційне провадження, у межах яких здійснюватиметься перегляд зазначених спорів із дотриманням визначеної юрисдикції. Як із цього приводу слушно зазначає В. Гринчук, використання у найменуванні цього судового терміна означення «вищий» може формувати у пересічного адресата уявлення про існування поряд із ним також інших, «нижчих звичайних судів», уповноважених розглядати спори у сфері інтелектуальної власності. Але аналіз нормативно визначеного кола справ, віднесених до його юрисдикції, свідчить про інше функціональне навантаження цього органу – відповідний суд наділяється повноваженнями здійснювати розгляд справ як суд першої, так і апеляційної інстанцій [36, с. 22].

До того ж вищеокреслені на перший погляд конструктивні новели, що спрямовані на впровадження професійної спеціалізації та підвищення якості розгляду спорів у сфері інтелектуальної власності, потребують додаткового дослідження. З огляду на те, що й досі в господарських та адміністративних

судах не сформовано узгодженої позиції щодо юрисдикційної приналежності спорів у сфері інтелектуальної діяльності (незважаючи на наявність окремих постанов вищих спеціалізованих судів) [106; 107], такий підхід знову може призвести до проблем розрізнення компетенцій судів апеляційної та касаційної інстанцій та як результат цього – формування різновекторної правозастосовної практики під час перегляду справ, пов'язаних із захистом авторських прав.

Юридичною гарантією належного, ефективного та справедливого захисту прав творців і правовласників, ключовою передумовою стабільності правового регулювання, передбачуваності правозастосовних рішень у складних інтелектуальних спорах може стати формування спеціалізованої судової юрисдикції у сфері захисту авторських і суміжних прав. Вузька інституційна спеціалізація дозволить підвищити якість правового впровадження завдяки поглибленому розумінню технічних, творчих, цифрових вимірів об'єктів інтелектуальної діяльності.

Як уже було зауважено, Законом України «Про судоустрій та статус суддів» [114] передбачено створення такої спеціалізованої судової інституції, як Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Разом із тим, незважаючи на важливість формального закріплення, фактичне його запровадження й досі не реалізоване. Відсутність такого органу, у поєднанні з істотними часовими та фінансовими витратами, властивими чинним судовим і адміністративним процедурам, а також із потенційним загостренням міжособистісних або професійних відносин між сторонами спору, значно ускладнює забезпечення ефективного захисту авторських прав. Враховуючи вищезазначене, слід погодитися з думкою І. Кісліциною, що інституційне запровадження в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності – нагальна об'єктивна необхідність, без якої неможливо забезпечити ефективний, повноцінний та результативний захист прав учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності [52, с. 386].

Повноцінне функціонування такого спеціалізованого суду зможе підвищити якість та результативність правозастосовної практики у сфері охорони авторських і суміжних прав, забезпечивши послідовний і фахово обґрунтований підхід до вирішення відповідних спорів. Однак реалізація окресленого завдання у перспективі потребуватиме консолідації значних нормативних зусиль. Зокрема, відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [114], на сьогодні залишається неврегульованим питання щодо того, які саме категорії справ у сфері порушення суб'єктивних прав власників та/або законних користувачів об'єктів інтелектуальної власності підлягатимуть розгляду Вищим судом з питань інтелектуальної власності, а які – оскарженню в інших судових інстанціях. З огляду на викладене, а також у зв'язку з тим, що законодавство передбачає створення у структурі цього суду спеціалізованих судових палат, О. Світличний пропонує віднести до їх компетенції розгляд справ, пов'язаних із порушенням прав інтелектуальної власності, відповідно до визначених процесуальним законодавством категорій [122, с. 30].

Незважаючи на інституційне заснування Вищого суду з питань інтелектуальної власності, починаючи з 2017 року він фактично не розпочав здійснення правосуддя. Однією з ключових перешкод для його повноцінного та ефективного функціонування є недостатній рівень нормативно-правового забезпечення діяльності цього органу. Зокрема, відсутність спеціального законодавчого акта, який би комплексно врегулював його статус, повноваження та організацію роботи, зумовлює стан правової невизначеності щодо практичної реалізації його компетенцій.

Інституціоналізація Вищого суду з питань інтелектуальної власності постає не тільки внутрішньою потребою вітчизняної правової системи, а й важливою складовою виконання євроінтеграційних зобов'язань держави у ключі імплементації європейських стандартів у сфері судового захисту авторських прав. Впровадження дії спеціалізованого суду відповідає стратегічним цілям судової реформи, спрямованої на гармонізацію

національної правової системи з правом Європейського Союзу. Такий інституційний крок відповідає зобов'язанням, визначеним Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [131], зокрема у частині забезпечення ефективних механізмів захисту прав інтелектуальної власності, а також узгоджується із підходами, закріпленими у Директиві 2004/48/ЄС.

Аналізуючи проблематику захисту прав інтелектуальної власності в умовах євроінтеграційних процесів, О. Орлюк визначає захист прав і законних інтересів авторів та власників охоронних документів як ключовий елемент сучасного правового регулювання у цій сфері діяльності. На її думку, «захист прав та законних інтересів авторів, власників охоронних документів реалізується через механізм захисту, який в остаточному підсумку являє собою систему форм, способів та засобів діяльності відповідних юрисдикційних органів і зацікавлених осіб, спрямовану на визнання та поновлення порушених прав, припинення порушення прав і законних інтересів авторів, власників охоронних документів та на застосування до правопорушників заходів державного примусу» [90, с. 62].

Вищезазначене положення, коректно відображаючи ключові функції захисту – відновлення порушених прав і припинення інтересів, актуалізує системний характер захисту у сфері інтелектуальної власності, що охоплює сукупність форм, способів і засобів правового впливу. Крім того, включення до структури механізму не тільки діяльності юрисдикційних органів, а й активної ролі заінтересованих осіб відображає тенденцію до розширення інструментів правового захисту.

Загалом сучасна практика правозастосування у сфері інтелектуальної власності характеризується тенденцією до істотного розширення кола учасників відповідних правовідносин, що виходить за межі традиційної взаємодії автора та правовласника, охоплюючи також користувачів, посередників, цифрові платформи (цифрові сервіси), організації колективного управління та інших суб'єктів, причетних до створення, розповсюдження й використання об'єктів права. Така динаміка зумовлена

еволюцією цифрового середовища та змінами моделей обігу інтелектуальних продуктів, що, своєю чергою, призводить до ускладнення правових зв'язків та потребує належного нормативного врегулювання, а також актуалізує специфіку процесу встановлення фактичних обставин у справах про порушення авторських прав. У межах таких проваджень суд зіштовхується з необхідністю комплексного аналізу як юридично значущих фактів, так і технічних аспектів створення, фіксації, поширення та використання об'єктів авторського права.

Зазвичай суд має не тільки ідентифікувати суб'єктів правовідносин, встановити факт належності прав, а й констатувати наявність неправомірного використання об'єкта авторських прав, що потребує залучення експертних знань. У сукупності це вимагає створення уніфікованих підходів до доказування у справах цієї категорії та підвищення рівня спеціалізації самих суддів. Так, аналізуючи теоретико-правові засади та практику судового захисту авторських прав на комп'ютерні програми, що застосовуються у сфері землеустрою та землевпорядкування, М. Потіп підкреслює їх специфіку. Зокрема, вчений відзначає, що унікальність таких програм зумовлена функціональною інтегрованістю з процесами формування та розвитку земельно-кадастрової системи, а також інших галузевих кадастрів, зокрема містобудівного та лісового. Важливою особливістю є також використання геопросторових даних як ключового елементу їх функціонування. Крім того, ці програми активно застосовуються різними суб'єктами – органами публічної влади, суб'єктами господарювання та фізичними особами, залученими до здійснення землеустрою, а також власниками і користувачами земельних ділянок для реалізації їх прав та повноважень. Така багатофункціональність і широта застосування визначають підвищені вимоги до правового захисту відповідних об'єктів інтелектуальної діяльності. Правовий захист авторських прав на комп'ютерні програми, що застосовуються у сфері землеустрою та землевпорядкування, спонукатиме розробників до підвищення якості та інноваційності

програмного забезпечення, розробників документації із землеустрою – до узагальнення методичних матеріалів з використанням специфічної термінології у сфері землеустрою та землевпорядкування, а юристів – до встановлення фактів наявності порушень авторського права на комп'ютерні програми, визначення адекватного порушенню розміру компенсації, з'ясування оригінальності програми чи ознак неліцензійності її використання, відповідності технічному опису, наявності авторських та суміжних прав у всіх учасників порушеного провадження та ін. [100, с. 43].

Неюрисдикційна форма захисту передбачає самостійне вжиття громадянами й організаціями заходів для охорони та захисту своїх авторських прав та інтересів, без звернення до державних або інших компетентних спеціально уповноважених інституцій. Безумовно, в такому разі мова йде виключно про правомірні та нормативно визначені засоби захисту, які доцільно відмежовувати від свавільних чи довільних самовладних дій, прямо заборонених законом.

Показовими прикладами легітимних неюрисдикційних форм захисту авторських прав у цивільному праві є дії, вчинені у стані необхідної оборони або крайньої необхідності, у господарському праві – укладення мирних угод позасудового порядку, в тому числі щодо компенсацій за неправомірне копіювання програмного забезпечення чи використання комерційних творів у рекламі, в адміністративному праві – добровільне вилучення контрафактної продукції на вимогу правоволодільця у межах співпраці з контролюючими органами без застосування юрисдикційних процесів, в інформаційному праві – використання DRM-технологій та фіксація авторства у блокчейн-системах.

Деталізація положень про доцільність застосування неюрисдикційної форми захисту авторських прав, а також імовірну протидію суб'єкта таких прав у випадках їх порушення регламентовано абз. 2 ч. 1 ст 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104], зокрема випадки, які реалізують таку форму, як самозахист. А саме: п. «а» абз. 2 ч. 1 ст. 52 дає власнику право вимагати визнання та поновлення своїх прав, у тому числі

забороняти дії, що порушують авторське право і (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення [87]; п. «д» абз. 2 ч. 1 ст. 52 закріплює право вимагати припинення підготовчих дій до порушення авторського права і (або) суміжних прав, зокрема й призупинення митних процедур, якщо є підозра, що можуть бути пропущені на митну територію України чи з її митної території контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічних засобів захисту, в порядку, передбаченому Митним кодексом України; п. «є» абз. 2 ч. 1 ст. 52 зазначає, що особа, авторські права якої порушено, має право вимагати публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та (або) суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень.

Аналіз вищезазначених положень національного законодавства свідчить, що вітчизняний законодавець сформував нормативну базу для застосування неюрисдикційних форм захисту авторських прав у ключі повноцінного елементу механізму їх охорони. Так, акцентуючи увагу на диспозитивності поведінки правовласника, який має право самостійно обирати ті чи інші способи реагування на порушення, закріплено низку правомочностей. Зокрема, право вимагати визнання та поновлення порушених прав, а також заборона дій, що їх порушують або створюють загрозу порушення, відображають превентивну спрямованість самозахисту, що проявляється у можливості не тільки припиняти вже вчинені правопорушення, а й запобігати потенційним загрозам порушення авторських прав. Право вимагати припинення підготовчих дій до правопорушення, включаючи ініціювання призупинення митних процедур щодо контрафактної продукції, демонструє багаторівневу модель самозахисту, яка передбачає вже не тільки превентивні, а й припиняючі засоби реагування. Натомість можливість вимагати оприлюднення інформації про порушення у засобах масової інформації здійснює відновлення репутаційного впливу та функцію відновлення у механізмі захисту авторських прав. Водночас поєднання превентивних, припиняючих та відновлювальних засобів реагування на правопорушення, а

також використання таких фактичних інструментів впливу, як технологічні засоби захисту, засвідчує, що неюрисдикційні форми захисту є гнучким та оперативним інструментом відновлення порушених авторських прав.

Досліджуючи неюрисдикційні способи захисту авторських прав, характеризуючи їх сутність, особливості процедури проведення, рольове значення для врегулювання спорів у галузі інтелектуальної власності, О. Рудницька та Ю. Магась-Демидас констатують, що досвід правозастосування у розвинених державах переконливо свідчить про популярність, затребуваність і результативність альтернативних форм захисту авторських прав [118, с. 164]. Реалізація права на самозахист зумовлена не відсутністю альтернативних можливостей забезпечення охорони своїх інтересів, а передусім його практичною доцільністю для правовласника. Такий механізм забезпечує оперативний захист права та дозволяє з мінімальними витратами реагувати на порушення [47, с. 211].

На противагу йому, для юрисдикційних форм характерне проходження низки формалізованих процедур – від подання позовної заяви до суду чи компетентного органу, їх розгляд, винесення рішення та забезпечення його виконання. В умовах ринкової економіки та динаміки суспільних потреб така тривалість процедур недостатньо ефективна, оскільки істотно знижує своєчасність захисту порушених прав. Досліджуючи проблематику доцільності, ефективності, співмірності та меж застосування такої неюрисдикційної форми захисту авторських прав, як самозахист, С. Гулаткан, К. Пашкова, А. Ткачук серед його істотних переваг називають оперативність реагування на неправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності. Враховуючи те, що «подання позовної заяви до суду та її розгляд відбуваються з дотриманням процедур та строків, встановлених законодавством, швидке реагування на виявлення порушення прав інтелектуальної власності допоможе зменшити негативні наслідки». Відтак, «поки заява буде розглянута, пройде певний час, за який, у випадку

звернення власника (творця) безпосередньо до порушника, спір може бути вирішено, а порушення припинено» [37, с. 158].

Важливе значення неюрисдикційна форма захисту авторських прав набуває в умовах цифровізації, де швидкість розповсюдження контенту вимагає оперативного реагування, яке складно забезпечити за допомогою традиційних судових процедур. Якщо юрисдикційні форми стабілізують систему захисту авторських прав, то неюрисдикційні форми виступають гнучким та адаптивним його елементом.

Акцентуючи увагу на ключових перевагах неюрисдикційних форм захисту авторських прав у приватноправовій сфері, крім вже згаданих позитивних характеристик мінімальності витрат та оперативності реагування на порушення прав, у правовій доктрині виокремлюють також добровільність, рівність сторін, консенсуальність та високий ступінь процедурної гнучкості [118, с. 164]. На консенсуальності сторін як ціннісної практичної складової альтернативного вирішення спорів, на думку А. Штефан, наголошує майже кожен дослідник проблем захисту авторського права та суміжних прав. За традиційним переконанням, уразі порушення згаданих прав доцільно провести переговори та сформувавши таку модель комунікації, яка спрямована на прийняття взаємного рішення щодо припинення порушення та забезпечення прав і законних інтересів правовласника [150, с. 28].

Ґрунтуючись на добровільній згоді учасників правових відносин, головною метою неюрисдикційного захисту авторських прав, за переконанням О. Рудницької, Ю. Магась-Демидас, є повне, неупереджене та взаємоприйнятне врегулювання спору [118]. Завдяки гнучкості таких процедур учасники можуть суттєво зменшити витрати часу та ресурсів, самостійно обирати процесуальний формат способу захисту. Вищезгадані твердження видаються переконливими та виваженими з огляду на те, що дійсно такі форми захисту не тільки забезпечують швидке та ефективне врегулювання конфліктів без звернення до суду, а й сприяють збереженню

доброзичливих партнерських відносин завдяки конфіденційності й нейтральному статусу суб'єктів урегулювання конфліктів. Синергія неюрисдикційних форм у механізмі захисту авторських прав дозволяє досягти гнучкого, ефективного та оперативного реагування на порушення прав, сформувати модель культури досудового врегулювання спорів і конфліктів, що сприяє швидкій локалізації порушень та запобіганню його ескалації.

Отже, аналізуючи вищесказане, можна констатувати, що динаміка розвитку цифрових технологій, зростання відкритості інформаційного простору змінюють характер правовідносин у сфері авторського права, зумовлюючи необхідність новітніх та оновлених підходів до його захисту. Авторське право перестає бути локальним механізмом регулювання творчої діяльності та набуває статусу універсального правового інструменту, що забезпечує належний обіг інтелектуальних ресурсів у глобальному інформаційному середовищі.

Розмежування юрисдикційних та неюрисдикційних форм захисту авторських права сприяє забезпеченню різноманітності інструментів реагування на порушення, а також впливає на доступність і швидкість відновлення таких прав.

Юрисдикційний захист авторських прав традиційно зберігає провідне місце завдяки своїй формалізованості, обов'язковості прийнятих рішень та рівню процедурних гарантій справедливості. Зокрема, судовий розгляд у справах щодо авторських прав як його різновид забезпечує умови для формування стабільної, системної, узгодженої правозастосовної практики, що надзвичайно важливо у сфері гарантування права інтелектуальної власності. Натомість неюрисдикційні механізми, базовані на добровільності та рівноправності сторін, довели ефективність як ефективні засоби позасудового врегулювання спорів, передусім у правотноправовій сфері. Гнучкість, динамічність та конфіденційність таких альтернативних процедур

сприяють збереженню партнерських відносин, а також запобігають подальшому розгортанню конфліктів між суб'єктами творчої діяльності.

Успішність захисту авторських прав значною мірою залежить від інституційної здатності держави не лише декларувати, а й забезпечувати фаховий, спеціалізований та оперативний розгляд відповідних спорів. У цьому контексті формування Вищого суду з питань інтелектуальної власності постає не тільки нагальною вимогою, а й важливою гарантією ефективного впровадження системи охорони та захисту авторських і суміжних прав. Виключно розбудова спеціалізованої судової юрисдикції, у поєднанні з оптимізацією та вдосконаленням альтернативних процедур захисту, має стати базисом для формування гнучкої та результативної моделі захисту авторських прав у глобальному інформаційному цифровому середовищі.

Концепція функціонального дуалізму юрисдикційних і неюрисдикційних механізмів захисту авторських прав ґрунтується на ідеї їх не протиставлення, а органічної взаємодоповнюваності в межах єдиної багаторівневої системи правової охорони. Юрисдикційні форми забезпечують інституційну визначеність, легітимність та примусовість відновлення порушених прав, тоді як неюрисдикційні механізми орієнтовані на оперативне реагування, превенцію та мінімізацію трансакційних витрат. Такий дуалізм відображає різні функціональні рівні захисту: первинний (самозахист і досудове врегулювання) та вторинний (судовий і адміністративний захист). Неюрисдикційні інструменти виконують роль «першої лінії оборони», дозволяючи правовласнику швидко локалізувати порушення та запобігти його ескалації. Водночас юрисдикційні механізми виступають гарантійним рівнем, що забезпечує остаточне вирішення спору та відновлення прав у разі неефективності первинних засобів.

Висновки до розділу 1.

Атрибутивність дії принципу верховенства права у сфері захисту авторських прав проявляється через його здатність визначати базові основи

та фундаментальні параметри всієї системи правової охорони інтелектуальної власності. Регулятивний вплив принципу верховенства права у сфері захисту авторських прав реалізується через взаємодію його ключових складових – правової визначеності та справедливості. З одного боку, правова визначеність визначає стабільність і передбачуваність нормативного регулювання, що постає важливою умовою для ефективної реалізації та захисту майнових прав на результати творчої діяльності. З іншого боку, справедливість вимагає забезпечення належного балансу між інтересами правовласників та суспільною потребою у вільному доступі до культурних та інформаційних ресурсів, врахування конкретних обставин використання та поширення об'єктів авторського права, забезпечення належного рівня винагороди та обґрунтованої компенсації за використання об'єктів авторського права. Така дихотомія особливо актуальна в ситуації інтерпретації норм про винятки та обмеження авторських прав, яка часто вимагає балансування між формальною визначеністю та матеріальною справедливістю.

У добу цифровізації, коли інформаційні потоки мобільно поширюються та відтворюються, дисбаланс, а часом й антиномічність між приватною автономією та публічними інтересами суттєво посилюється. Справедливе співвідношення приватних і публічних інтересів можливе за умови кореляції між легітимними приватними вимогами авторів і соціально виправданими потребами суспільства, їх взаємної узгодженості в межах розумної пропорційності.

Закріплена в законодавстві правова конструкція справедливої рівноваги між охоронюваними правами творців і колективними запитам користувачів має бути спрямована на реалізацію наступної мети – розширення простору легітимного використання об'єктів авторського права допустиме в інтересах суспільства, сприяючи його культурному та інтелектуальному розвитку.

Загострення кризи у сфері авторсько-правового регулювання зумовлене насамперед розривом між наявними нормативними конструкціями та

фактичними нововведеннями цифрової взаємодії. У такій ситуації ключового значення набуває розробка адаптивної (гнучкої) моделі правового регулювання, яка забезпечувала би належну та своєчасну інтеграцію цифрових інновацій без порушення базових гарантій захисту авторських прав.

Захист авторських прав постає комплексним правовим механізмом, який поєднує превентивну, відновлювальну та компенсаторну функції, гарантуючи ефективну охорону результатів творчої діяльності. Якісне вдосконалення системи захисту авторських прав детермінується існуванням юрисдикційних та неюрисдикційних форми правового захисту.

Розмежування юрисдикційних та неюрисдикційних форм захисту авторських прав сприяє забезпеченню різноманітності інструментів реагування на порушення, а також впливає на доступність і швидкість відновлення таких прав. Юрисдикційний захист авторських прав традиційно зберігає провідне місце завдяки своїй формалізованості, обов'язковості прийнятих рішень та рівню процедурних гарантій справедливості. Водночас неюрисдикційні механізми, базовані на добровільності та рівноправності сторін, доводять ефективність як ефективні засоби позасудового врегулювання спорів, передусім у правотноправовій сфері. Гнучкість, динамічність та конфіденційність таких альтернативних процедур сприяють збереженню партнерських відносин, а також запобігають подальшому розгортанню конфліктів між суб'єктами творчої діяльності.

Успішність захисту авторських прав значною мірою залежить не лише від інституційної здатності держави декларувати, а й забезпечувати фаховий, спеціалізований та оперативний розгляд відповідних спорів. Виключно розбудова спеціалізованої судової юрисдикції, у поєднанні з оптимізацією та вдосконаленням альтернативних процедур захисту, має стати базисом для формування гнучкої та результативної моделі захисту авторських прав у глобальному інформаційному цифровому середовищі.

РОЗДІЛ 2

КЛАСИЧНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

2.1. Превентивно-технологічні правові механізми захисту авторських прав

Проблематика захисту прав, зокрема й авторських, набуває актуальності для тих суб'єктів, чия професійна діяльність безпосередньо пов'язана зі створенням, використанням та поширенням результатів інтелектуальної творчості. В умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій і безперервного розширення онлайн-платформ суттєво зростають ризики неправомірного копіювання, незаконного використання та неконтрольованого поширення об'єктів авторського права. Опублікувавши текст, зображення чи відеоматеріал, автор фактично позбавляється реальних механізмів впливу на те, як і з якою метою ці матеріали можуть бути надалі використані без його згоди.

Стрімкий розвиток нанотехнологій, що відкриває власникам авторських прав нові можливості для створення, зберігання та поширення результатів творчої діяльності в цифровому форматі й забезпечує їх доступність для широких аудиторій, водночас формує якісно іншу архітектуру інформаційного простору. Такі зміни та трансформації актуалізують потребу в адаптації механізмів захисту прав до інноваційних ризиків та викликів. Вищезазначене зумовлено тим, що суб'єкти авторських прав фактично позбавлені гарантій захисту від недобросовісних практик, пов'язаних із несанкціонованим використанням, копіюванням, модифікацією чи подальшим розповсюдженням цифрового контенту. У результаті цього виникає об'єктивна необхідність у подальшому вдосконаленні технічних засобів охорони авторських прав у сучасних мережах цифрових комунікацій, що мають забезпечувати дієві механізми контролю та запобігання порушенням у цифровому середовищі.

Запобігання несанкціонованому копіюванню мультимедійного контенту – надзвичайно складне завдання, адже сучасні цифрові технології створюють умови для динаміки й непомітності тиражування творів [27, с. 101]. У цьому процесі надзвичайно проблематичним залишається ідентифікація конкретних порушників та встановлення джерел витоків у розгалуженому ланцюгу дистрибуції, де кожна ланка може бути точкою порушення. У такій ситуації слушними видаються зауваження К. Трошкіної та І. Мітькової, які наголошують, що поширені практики несанкціонованого використання та відтворення контенту вимагають застосування превентивних заходів (механізмів) для охорони авторського продукту та легітимного отримання правовласниками економічних дивідендів від його використання [130, с. 200].

Впровадження технічних засобів захисту авторських прав сприяє вдосконаленню систем моніторингу й простежуваності, формуванню динамічних механізмів реагування на цифрове піратство. Суть відповідних технологій полягає в тому, що вони забезпечують блокування незаконного цифрового продукту, який завантажується користувачами в онлайн-середовище, тим самим доповнюючи правову охорону, встановлену законом та договором, ефективними технічними інструментами захисту. Їх призначення – створити технологічний бар'єр для протидії порушенням, протистояти превентивно та автоматизовано «технічним загрозам за допомогою самої техніки» [58, с. 89]. У такому ключі важливе практичне значення має доцільність проведення комплексного огляду технологій цифрового захисту, які покликані забезпечити баланс між доступністю інформації та непорушністю прав авторів у сучасному інформаційному середовищі.

Нині одним із найбільш поширених інструментів цифрового маркування творів стало використання технології цифрових водяних знаків. Цифрові водяні знаки являють собою спеціальний комплекс технічних засобів охорони, що полягає у вбудовуванні в цифровий контент прихованих і

візуально непомітних маркерів. Такі маркери широко застосовуються під час публікації унікальних зображень, відеоматеріалів та аудіотреків у електронному середовищі. Іншими словами, цифрові водяні знаки можуть бути інтегровані не лише у фотографії, графічні зображення або відскановані документи, а й у звукозаписи та відеофайли, у структурі яких такі цифрові маркери функціонують як прихований ідентифікований код.

Досліджуючи новітні розробки у сфері розробок 3 D моделей та перспективи їх подальшої динаміки у площині захисту прав інтелектуальної власності О. О. Галицька, Н. М. Бологова, Д. О. Кібірєв, О. В. Скиба зазначають, що технології цифрового водяного маркування інтегрують непомітні дані в мультимедійний контент, виконуючи ідентифікаційну, захисну та доказову функції. Такі вбудовані дані можуть охоплювати унікальні ідентифікатори користувача, криптографічні ключі, повідомлення про авторські права, умови використання та доступу до контенту, корпоративну символіку, графічні маркери, біометричні атрибути, метадані, змодельовані на основі змістових характеристик самого цифрового матеріалу. Процес вибудовування та подальше виявлення цифрових водяних знаків відбувається за допомогою застосування секретного ключа, який акумулює відомості про локалізацію та ступінь трансформації первинного цифрового матеріалу, необхідної для інтеграції маркувального елемента. Ключовою характеристикою технології цифрового маркування є її непомітність, адже водяний знак не повинен спотворювати оригінальний контент, погіршувати його інформаційну цінність, оригінальний зміст, обмежувати можливість його повноцінного функціонального використання [27]. Іншими словами, впровадження водяного знаку не повинно впливати на зовнішній вигляд або функціонування контенту, для користувача. Такі маркування, не обмежуючи доступ чи використання контенту мають радше діяти як «невидимий підпис» або слід, який залишається з файлом навіть після копіювання, перетворення в інший формат або легкого редагування файлу [135, с. 442]. Аналізуючи метод захисту авторського права на відео,

Д. Козак та О. Салієва серед найбільш актуальних методів вибудовування цифрових водяних знаків у файли згадують саме вимоги непомітності для користувачів, індивідуальності алгоритму нанесення, можливості для автора виявити несанкціоноване використання файлу, неможливість видалення неуповноваженими особами та стійкість до різних змін носія-контейнера [57].

Дослідження зображення, маркованого цифровим водяним знаком, з метою встановлення авторства – процедура, що вимагає мінімальних часових витрат. Для цього достатньо застосувати спеціальне програмне забезпечення та виявити у файлі унікальний ідентифікаційний код. Програмні інструменти миттєво підтверджують належність авторського зображення або, навпаки, інформують про відсутність ознак атрибутивності об'єкту визначеному авторові. Безперечно, застосування вищезазначених та їм подібних механізмів превентивного захисту інтелектуальних прав потребує більш досконалих та технологічно розвинених рішень. Найбільша результативність таких заходів досягається в разі їх поєднання з депонуванням об'єктів інтелектуальної власності, що використовуються в межах впровадження зазначених технологій.

Нині функціонує значна кількість сервісів, призначених для депонування творів науки, літератури та мистецтва. Зокрема, Всесвітньою організацією інтелектуальної власності створено платформи, які надають авторам можливість отримати юридично значущі докази існування їх творів на визначений момент часу, такі як: *Patentscope* (база даних патентних документів про міжнародні заявки на технічні рішення та винаходи), *Global brand database* (база даних торговельних марок зі світовим покриттям за пошуком за назвами, класами товарів і послуг), *Global design database* (реєстр промислових зразків та дизайнів) та ін. Згадані платформи утворюють інфраструктуру цифрових сервісів WIPO Proof, яка підтримує міжнародне управління правами інтелектуальної власності, доступ до даних, навчання та правову інформацію для користувачів. Крім того, інфраструктура цифрових

сервісів WIPO Proof надає авторам можливість отримати юридично значущі докази існування їх творів на визначений момент часу [121, с. 154]. Реалізація такої функції ґрунтується на застосуванні односторонніх алгоритмів хешування, які здійснюють фіксацію та криптографічну незмінність відповідних цифрових даних.

Виробники сучасних фото- та відеотехнічних пристроїв нерідко закладають можливість автоматичного вбудовування у заголовкові блоки цифрових файлів інформації про серійний номер камери, дату, час і параметри зйомки. Ці дані, хоча й не сприймаються при звичайному перегляді, виконують важливу роль у встановленні походження контенту та підтвердженні його автентичності. Спеціалізоване програмне забезпечення, в якому поєднується технологія цифрового водяного маркування з функцією моніторингу користувачів у мережах файлообміну, автоматично попереджає користувача ще до завантаження файлу про те, що він має справу з нелегальною копією. Більше того, такі оптичні маркери, невидимі для глядача, дають змогу відстежувати маршрути незаконного розповсюдження контенту.

Правоволодільці технічно мають можливість інтегрувати цифрові водяні знаки у різні версії одного й того самого об'єкта авторського права. Наприклад, у сфері кінематографічного прокату копія фільму, що демонструється в одному кінотеатрі, може містити унікальний набір цифрових маркерів, тоді як копія, передана іншому кінотеатру, матиме інший набір прихованих міток. Така диференціація дозволяє точно ідентифікувати джерело витоку в різні прояви піратських копій. Будь-які технічні маніпуляції з невидимими оптичними маркерами, зокрема фрагментація відеоряду, перекодування файлу зі зниженням фокусу якості або інші форми коректування контенту, не нівелюють ефективність таких засобів захисту авторських прав.

Отже, головна перевага водяних знаків полягає у тому, що вони не створюють бар'єрів для легальних користувачів і не погіршують їхній досвід,

а натомість фокусуються на відповідальності користувачів, які отримали доступ до контенту, адже у разі витоку їх можна ідентифікувати. Як із цього приводу зауважують О. І. Герасимчук, С. В. Онофрійчук, І. С. Фещак, водяні знаки у сфері цифрової безпеки – більш етична та ефективна альтернатива DRM, оскільки не порушують конфіденційність і не обмежують особисте використання, але при цьому допомагають боротися з нелегальним розповсюдженням на рівні джерел, а не загалом користувачів [135, с. 442]. Іншими словами, хоча цифрові водяні знаки залишаються непомітними для пересічного користувача та не впливають на зовнішній вигляд чи функціональне призначення твору, вони забезпечують можливість ідентифікувати джерело потенційного витоку й відтворення траєкторії його незаконного та несанкціонованого розповсюдження. Саме в цьому виявляється їх роль як важливого складового елементу системи превентивного та доказового захисту прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі. Отже, цифрові водяні знаки виконують не лише охоронну, а й превентивну функцію, мінімізуючи ризики подальших порушень авторських прав і сприяючи формуванню вищого рівня правової культури у цифровому просторі.

Серед усталених і традиційно визнаних інструментів інформаційної безпеки як для контролю цілісності документа, встановлення авторства та автентифікації користувачів особливе місце займає електронний цифровий підпис – універсальний та юридично значущий криптографічний механізм. Як зазначає Н. В. Глєбова, електронний документ, посвідчений електронним цифровим підписом, має юридичну силу, еквівалентну паперовому документу, скріпленому власноручним підписом уповноваженої особи та печаткою. Водночас особливість та специфіка цифрового підпису полягає у його інтегративності: він об'єднує всі реквізити електронного документа в єдину криптографічно захищену структуру, унеможливлюючи будь-яке внесення змін без порушення оригінальності, автентичності та цілісності підпису [33, с. 94–95].

Аналізуючи вищезазначені положення, особливо переконливою видається аргументація щодо функціональної природи електронного цифрового підпису, яка демонструє його роль не тільки як засобу ідентифікації, а й як механізму криптографічного захисту всієї структури електронного документа. Будучи аналогами власноручних підписів, електронні цифрові підписи виконують насамперед ідентифікаційну роль у сфері електронного документообігу. Їх застосування – істотна умова гарантування належного рівня безпеки у діяльності суб'єктів господарювання, що надають електронні фінансові послуги, а також захисту прав та інтересів споживачів, які такі послуги отримують.

Констатуючи значущість електронного цифрового підпису як інструменту гарантування та забезпечення безпеки на ринку електронних послуг, Н. Киреева серед ключових його функцій виокремлює такі: по-перше, аутентифікацію – забезпечення надійного встановлення особи підписанта документа, тобто однозначна ідентифікація суб'єктів надавача та/ або споживача електронних фінансових послуг; по-друге, цілісність – гарантування незмінності інформаційних даних, зафіксованих в електронному документі, унеможливлення внесення будь-яких коректив без відома та згоди автора; по-третє, неспростовність та невідворотність юридичної відповідальності за взяті на себе зобов'язання – можливість достовірного доведення факту участі певної особи у здійсненні електронних операцій (договору про надання електронних послуг чи іншого правочину) [51, с. 74–75].

Враховуючи вищесказане, можна констатувати, що електронний цифровий підпис постає не тільки технічним атрибутом електронного документообігу, а й важливим інструментом гарантування інформаційної довіри у глобальному цифровому середовищі. Його функціональна роль та призначення полягає в ідентифікації учасників цифрової комунікації, підтвердженні часу створення та фіксації незмінності електронного документа. Узагальнення цих складових в єдину криптографічну структуру

створює базис для правового визнання електронних форм документообігу. У такому вимірі цифровий підпис трансформує та уніфікує технічний акт передавання даних в юридично фіксовану правову взаємодію. Його впровадження сприяє мінімізації ризиків підробки, фальсифікації та несанкціонованого копіювання інформації. Відповідно електронний цифровий підпис виступає не тільки інституційним засобом зміцнення правової безпеки, а й гарантуванням правової визначеності та легітимності публічних процесів у цифровому середовищі.

Еволюція та революційний розвиток технічних засобів захисту авторських прав, інтегрованих у програмні продукти, привели до формування такого сегменту у сфері інтелектуальної діяльності, який спрямований на охорону технологічних рішень від незаконного використання або пошкодження. Ключовим завданням при розв'язанні цієї проблеми стала необхідність правового реагування у випадках неефективності та вразливості самих технічних засобів, що використовуються авторами для реалізації їх прав та для обмеження дій щодо творів, які не дозволені правовласниками або прямо заборонені законодавством. Актуалізуючи проблему специфіки використання технічних засобів захисту авторських прав на прикладі комп'ютерного програмного забезпечення, А. Колісник зауважує, що сфера застосування технологій досить широка, адже охоплює не тільки механізм охорони авторського права – право на відтворення, повідомлення або поширення, а й засоби контролю за доступом до творів. Власне, самі технічні засоби захисту не є складовими прав авторів. Правова охорона технічних засобів постає третім рівнем охорони творів. Отже, твір охороняється як законом, так і технологією. При цьому сама технологічна система як така також охороняється законом. У результаті користувач, що виконує дію, на яку потрібен дозвіл правовласника стосовно твору, захищеного технічними засобами, фактично здійснює два правопорушення: одне – проти авторського права, а інше – проти встановленого режиму захисту технологічних засобів [58, с. 90].

У контексті змін та трансформацій, спричинених «цифровою революцією», постає потреба не тільки пізнання класичних підходів до охорони авторських прав, а й прийняття фахових рішень у напрямі модернізації правового регулювання у сфері права інтелектуальної власності. Технологічним засобам захисту авторських прав присвячені положення чинного вітчизняного законодавства, що формують автономну та концептуально цілісну правову модель превентивного забезпечення охорони інтелектуальної власності у цифровому середовищі. Так, зміст ст. 1 Закону України «Про авторське і суміжні права» [104] розширює класичне уявлення про охорону авторських прав, інтегруючи у правову площину розуміння технічних механізмів як самостійних засобів юридичного контролю доступу та використання об'єктів авторського права. Отже, вітчизняний законодавець визнав технології нормативно значущою складовою правового режиму охорони інтелектуальної власності. Включення незаконного використання об'єктів, захищених технічними засобами, до переліку правопорушень, згідно зі ст. 50 згаданого закону, а також встановлення відповідальності за обхід технологічних засобів захисту, згідно зі ст. 52-1, стали підґрунтям закріплення ідеї недоторканності цифрових бар'єрів доступу та фактичної криміналізації посягань не лише на результати творчої діяльності, а й на цифрову «оболонку» його правової охорони. Ст. 52 вищезазначеного спеціального нормативно-правового акта не тільки концептуально розвиває логіку превентивної моделі попередження правопорушенням ще до настання негативних наслідків, а й закріплює економічно відчутний стримувальний ефектний вплив на потенційні посягання на авторські права у цифровому просторі. Вона інституціоналізує механізм компенсаційної відповідальності за незаконний обхід технічних засобів захисту авторських прав та протиправні втручання й маніпуляції в електронні системи управління правами, формуючи додатковий рівень технологічно-правових гарантій охорони інтелектуальної власності. Такий підхід законодавця формує різнорівневу систему правової охорони, в якій технологічні засоби набувають

статусу визначального юридично вагомого об'єкта охорони поряд власне із самим авторським правом. До того ж модель поєднання законодавчого закріплення та правової охорони технічних засобів захисту авторських прав сприяє підвищенню довіри до електронного обігу об'єктів авторського права, а також активізує легальні форми їх використання.

Отже, аналізуючи вищесказане, правомірно зробити такі висновки:

по-перше, цифровізація інформаційного простору докорінно трансформувала механізми реалізації авторських прав, зумовивши динамічний перехід від суто нормативної моделі охорони до інтегрованої комплексної технологічно-правової системи захисту;

по-друге, в умовах масштабного використання онлайн-платформ у комунікативних та комерційних практиках, що супроводжується суттєвим зростанням ризиків несанкціонованого копіювання та поширення об'єктів авторського права, використання спеціальних технічних інструментів захисту як невід'ємного елементу сучасної системи охорони інтелектуальної власності у цифровому просторі набуває актуальності та ключового значення. Впровадження таких технічних засобів захисту авторських прав, як цифрові водяні підписи, та електронні цифрові підписи спрямоване на формування превентивної моделі запобігання порушенням у сфері захисту авторських прав. Зокрема, непомітність та стійкість цифрових водяних знаків роблять їх ефективним доказовим засобом у системі фіксації авторства, а диференційоване маркування копій творів сприяє ідентифікації джерел витоку в умовах масштабної багаторівневої дистрибуції. Натомість електронний цифровий підпис відіграє ключове значення у забезпеченні правової визначеності цифрових правовідносин, виконуючи функцію не тільки розпізнання, а й криптографічного гарантування повноти та цілісності електронних документів;

по-третє, визнання технічних засобів захисту авторських прав самостійним об'єктом правової охорони стало підґрунтям формування багаторівневої системи юридичної відповідальності, ключовим чинником

правової безпеки, сприяє підвищенню довіри до електронного обігу об'єктів інтелектуальної власності та стимулює легальні способи їх використання.

2.2. Інституційно-трансферні правові механізми захисту авторських прав

Для виникнення, реалізації та захисту авторських та суміжних прав не потрібне виконання будь-яких формальностей, в тому числі здійснення реєстраційних дій. Це положення передбачене ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104], яка регламентує, що авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення, а також репрезентує концептуальні засади Бернської конвенції про охорону літературної та художньої власності, згідно з п. 2 ст. 5 якої використання авторських прав та їх реалізація не пов'язані з виконанням будь-яких формальностей. Окрім реєстрації твору, вітчизняний законодавець звільнив авторів від дотримання інших формальностей, зокрема необхідності оприлюднення твору чи обов'язку розміщення знаку охорони авторського права.

Вищезазначене положення можна вважати і позитивним, і негативним одночасно. Відсутність вимог виконання будь-яких формальностей при здійсненні реєстраційних дій полегшує стан авторів, звільняючи їх від обов'язку проходити адміністративний порядок обліку творів. Уведення формальних процедур може негативно вплинути на захист прав авторів і правовласників, оскільки вони не завжди володіють достатніми знаннями для подачі заяви, а також засобами для внесення платежів.

Натомість впровадження преференцій для зареєстрованих прав також потребує аналізу з врахуванням потенційних ризиків чи переваг, що можуть виникнути у зв'язку з таким підходом. Відсутність вимог щодо необхідності реєстрації авторського права з метою надання правової охорони не зменшує важливості проблематики, пов'язаної зі створенням та забезпеченням функціонування систем фіксації та обліку таких прав, на що неодноразово зверталася увага у вітчизняній науці. Зокрема, О. Улітіна, констатує те,

що, за чинним законодавством України, авторське право виникає *ipso facto* з моменту створення твору і не потребує державної реєстрації, отримання відповідного свідоцтва, вважає це ефективним інструментом захисту такого права. На думку авторки, визнання авторства у формі державної реєстрації істотно спрощує не тільки реалізацію, а й захист суб'єктивних прав автора, сприяє правовій визначеності та передбачуваності авторських правовідносин [133, с. 160]. Актуалізуючи проблематику вдосконалення законодавчої бази у сфері реєстрації інтелектуальної діяльності, Г. Циверенко серед ключових питань охорони авторських прав називає таку: «якщо особа, яка створила твір, не зареєструє право на нього у встановленому законодавством України порядку та не отримає свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір, існує можливість того, що авторські права справжнього автора будуть порушені, отже їх потрібно буде доводити в судовому порядку» [140, с. 49].

Загалом погоджуючись із вищезгаданими доктринальними позиціями, зауважимо про важливу доказову презумпційну функцію свідоцтва про державну реєстрацію авторського права. Завдяки фіксації відомостей про автора, дату та об'єкт права інтелектуальної власності забезпечується ідентифікація правовласника, яка значно підвищує правову визначеність та стабільність у правовідносинах. Наявність свідоцтва про державну реєстрацію мінімізує ризики спорів щодо авторства та/чи обсягу правомочностей, а в разі їх появи – виконує доказову функцію, виступаючи важливим інструментом підвищення процесуального забезпечення авторських прав. З огляду на вищесказане, цілком актуальними видаються висловлювання І. Петренко про те, що «подані на реєстрацію авторського права матеріали можуть слугувати доказом у справах щодо визнання авторського права на твір або визнання правочину недійсним, якщо такий правочин укладено з особою, яка не володіє авторськими правами» [92, с. 25]. Узагальнюючи викладене, авторка зазначає, що «документ, отриманий у результаті реєстрації авторського права, може слугувати одним із доказів у справах, пов'язаних із порушенням авторських прав на твір» [92, с. 26].

В іншому разі, за справедливим зауваженням О. Ковальчука, «незважаючи на те, що формально право на твір виникає автоматично, без офіційного свідоцтва, автору доведеться довго і складно доводити, що саме він є творцем» [54].

Крім того, законодавча політика охорони прав авторів з моменту створення творів без дотримання будь-яких облікових процедур породжує не тільки проблеми у правозастосовній практиці при появі приватноправового спору про підтвердження авторства твору, але й складає труднощі при притягненні осіб до адміністративної відповідальності у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з охороною авторських прав.

Очевидно, що видане уповноваженим органом свідоцтво є правовстановлюючим документом, але реєстрація та формальний облік авторських прав може забезпечити спростування авторства іншої особи, а іноді просто інформувати про власника прав на твір. Відсутність належно вибудованої системи інформування про правовласника авторських прав суттєво ускладнює функціонування авторсько-правового обороту та веде до хаосу в авторському праві. За таких умов формується високий ступінь правової невизначеності, за якої учасники цивільного обороту не мають об'єктивної можливості встановити актуальний статус використання творів та обсяг наданих правочинів. Це, своєю чергою, призводить до зростання ризиків ненавмисного порушення авторських прав, а також до появи множинних колізій між різними користувачами одного й того самого об'єкта авторського права. Отже, відсутність інформаційної прозорості у сфері регулювання авторських прав підриває стабільність системи інтелектуальної власності та знижує рівень її передбачуваності.

Особливу значущість питання реєстрації набувають у зв'язку з необхідністю забезпечення захисту авторських прав на твори, створені та поширені у цифровій формі. В умовах цифровізації сфер творчої діяльності проблематика авторських прав виходить за межі традиційного правового регулювання. Актуальність цього інституту зумовлена тим, що твори,

створені й поширені у цифровій сфері, характеризуються високою динамікою тиражування та вразливістю до несанкціонованого використання. За таких умов реєстрація виступає не стільки формальним актом фіксації права, скільки інструментом його превентивного захисту.

Наявність доступної та достовірної інформації про об'єкт авторського права, його правовласника суттєво знижує ризики правопорушень, оскільки дозволяє потенційним користувачам коректно визначати правовий статус твору та оцінювати правомірність його використання. У цьому контексті інформаційна прозорість виконує превентивну функцію, формуючи не тільки середовище правової визначеності, про яку зазначалося вище, але й передбачуваність у сфері обороту інтелектуальних результатів. Вона сприяє скороченню випадків добросовісних оман та одночасно підвищує рівень правової культури учасників цифрового простору. Крім того, доступність відомостей мінімізує трансакційні витрати, пов'язані з пошуком правовласника та отриманням дозволів на використання твору. У результаті досягається ефект попереджувальної охорони, при якій потенційні порушення нівелюються ще до фактичної реалізації.

Отже, інституціоналізація публічних інформативних ресурсів у сфері авторського права виступає важливою складовою механізму його превентивного захисту та стабілізації правових відносин. При цьому цифровий характер творів зумовлює необхідність регулярного поновлення електронних реєстрів та процедур реєстрації, в тому числі за допомогою вдосконалення технологічних інструментів верифікації.

Зауважимо, що свідоцтво про реєстрацію творів є одним з найбільш вагомих доказів підтвердження прав на твір у разі виникнення спорів щодо нього. У зв'язку із цим погоджуємося з думкою О. Улітіною, що процедуру реєстрації можна вважати «важливою умовою для ефективного захисту прав у судовому процесі або при врегулюванні спірних питань у досудовому або позасудовому порядку», а саме свідоцтво – «елементом здійснення контролю з боку автора по відношенню до його творів» [132]. Справа в тому, що такий

документ підтверджує тільки факт наявності твору в об'єктивній дійсності, однак слід врахувати те, що заяву про депонування твору може подати як дійсний автор твору, так і недобросовісна особа. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ), який виконує функцію НОІВ (ІР офіс), здійснюючи реєстрацію творів згідно з встановленою законом процедурою, фіксує обмежений обсяг своєї відповідальності у випадку появи спорів щодо авторства або належності відповідних прав. Останнє пов'язане з тим, що діяльність цієї інституції не передбачає проведення юридичної експертизи на предмет установлення оригінальності твору або перевірки раніше зареєстрованих прав на аналогічний об'єкт в офіційних реєстрах. Як результат, така реєстраційна діяльність має переважно інформаційно-декларативний характер.

«Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір», затверджений наказом Міністерства економіки України від 16 серпня 2023 р. № 11319 [109], визначаючи формально-процедурний характер реєстрації авторських прав, водночас не передбачає впровадження експертизи щодо авторства або унікальності твору. Регламентуючи оперативність адміністративної процедури та гарантуючи на законодавчому рівні створення публічно доступної системи фіксації правового статусу об'єктів інтелектуальної власності, слід зауважити, що вищезгаданий Порядок не повною мірою сприяє забезпеченню превентивного потенціалу реєстрації у напрямі запобігання спорам щодо первинного авторства. Так, одне з невирішених питань, які виникають у процесі державної реєстрації авторського права, – відсутність нормативної чіткості щодо права на об'єкти, які не мають ознак оригінальності, згенеровані комп'ютерною програмою штучного інтелекту та сформовані без безпосередньої участі людини у творчому процесі їх утворення.

В юридичній практиці та сучасній правовій доктрині й досі залишаються дискусійними такі запитання: Який ступень участі фізичної особи слід вважати визначальним при кваліфікації відповідного результату як твору у

розумінні авторського права? Чи доцільно факт формулювання запиту, на основі якого система штучного інтелекту генерує результат, вважати належним або достатнім проявом творчого внеску? Чи можна в умовах використання технологій штучного інтелекту нормативно чітко визначити критерії віднесення результатів інтелектуальної діяльності до об'єктів авторського права?

В умовах цифрового середовища, коли динаміка обігу контенту суттєво перевищує швидкість адміністративних процедур, кількість пропозицій та запитів щодо реєстрації подібних об'єктів лише зростає, а надання роз'яснень та внесення змін до чинного законодавства у сфері авторського права об'єктивно набуває неминучого характеру.

Аналіз «Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір», затвердженого наказом Міністерства економіки України від 16 серпня 2023 р. № 11319 [109], свідчить про проблеми цифровізації та транснаціоналізації авторських відносин, а отже, про доцільність формування інтегрованої цифрової системи, яка би уможливила автоматизовану верифікацію прав в онлайн-режимі реального часу, забезпечила синхронізацію даних реєстру та їх взаємодію з міжнародними інформаційними ресурсами. Розробку правових та технологічних основ такої системи реєстрації, а також визначення її функціонального призначення доцільно здійснювати з врахуванням зарубіжного досвіду, в межах якого вже впроваджені ефективні механізми обліку творів, спрямовані на формування на державному рівні інструментів, які підвищують рівень захисту прав авторів. Зокрема, це служби авторських прав США при бібліотеці Конгресу, Національного інституту промислової власності у Франції, Реєстрі авторів у Німеччині, Відомстві з інтелектуальної власності Угорщини [92].

Констатуючи необхідність створення такої цифрової системи реєстрації, слід чітко визначити її функціональне призначення. У подібній системі потенційно можна розмістити значний обсяг інформації про роботу

автоматизованої системи ідентифікації авторів та правовласників, цифрові механізми підтвердження авторства та час створення творів, бази даних ліцензійних договорів. Це по-перше.

По-друге, інтегровані технології електронного підпису та електронної ідентифікації, розподільного реєстру для забезпечення незмінності даних, засоби захисту персональних даних правовласників, системи цифрових водяних знаків та інших інструментів маркування контенту.

По-третє, засоби моніторингу використання об'єктів авторського права автоматизованого пошуку порушень авторських прав в мережі Інтернет, а також інтерфейс доступу до міжнародних реєстрів інтелектуальної власності.

Вищевикладене вимагає впровадження не лише технічних ресурсів, але й належної правової бази для створення та підтримки такої системи. В іншому разі відсутність ефективних інституційно-технологічних механізмів захисту авторських прав та наявність законодавчих прогалин у цій сфері тільки ускладнюють належний захист прав суб'єктів авторського права, створюють передумови для зловживань правами, а також перешкоджатимуть імплементації в глобальну інфраструктуру ліцензування й впровадженню процесів транснаціоналізації авторсько-правових відносин.

Діюча в Україні система державної реєстрації авторських прав, як уже було зазначено, забезпечує передусім реалізацію обліково-інформаційної функції, сприяючи фіксації відомостей про об'єкт права, його автора та правовласника. Разом із тим її функціональне призначення не обмежується виключно реєстраційно-обліковим аспектом. Значне місце в її структурі відіграє функція комерціалізації авторських прав, що виражається через забезпечення правової регламентації ефективного економічного обороту об'єктів авторського права. З врахуванням вищезазначеного заслуговує на увагу думка С. Бутнік-Сіверського про те, що авторські права несуть в собі комерційну цінність, тому дають можливість автору, а після його смерті – спадкоємцям, одержувати додаткові доходи від використання творів» [15, с. 3].

Система обліку та державної реєстрації полегшує не тільки процес включення авторських прав у цивільний оборот, але й визначення режиму їх використання, в том числі з комерційними цілями. Зокрема, наявність зареєстрованих прав спрощує процедури укладення ліцензійних договорів, договорів відчуження прав, а також інших форм розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Реєстрація сприяє підвищенню довіри між учасниками ринку, знижує рівень правової невизначеності та мінімізує ризики при здійсненні інвестиційної та підприємницької діяльності в креативних індустріях. Більше того, вона виступає інструментом підвищення ліквідності нематеріальних активів, оскільки формалізоване підтвердження прав полегшує їх оцінку, передачу та використання як об'єкта цивільного обороту. В цьому контексті державна реєстрація трансформується в елемент інституційного забезпечення ринку інтелектуальної власності, виконуючи не тільки доказову та інформаційну, але й економіко-правову функцію, спрямовану на стимулювання обороту та ефективне використання творчої діяльності.

У правозастосовній діяльності поширеною залишається тенденція оформлення спадкових прав за умови наявності обов'язкової державної реєстрації майнових прав автора або договору, що підтверджує їх набуття. Визначальну роль відіграють охоронні документи як докази, що підтверджують існування у спадкодавця майнових прав на твір. І, навпаки, відсутність у спадкоємців, які приймають спадщину, відповідного свідоцтва, яке підтверджує право на конкретні твори, вважається перешкодою для отримання ними успадкованих майнових авторських прав. Інакше кажучи, наявність державної реєстрації авторських прав або договору, на основі якого такі права набувалися, у сучасних реаліях юридичної практики постає істотною передумовою застосування нотаріусом презумпції авторства при видачі свідоцтва про право на спадщину.

Зазвичай підтвердження належності майнових авторських прав спадкодавцю нотаріусом здійснюється через отримання від спадкоємців

свідоцтва про реєстрацію авторських прав на твір або шляхом отримання відомостей з Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір чи Державного реєстру договорів, пов'язаних із розпорядженням правами автора на твір.

Відсутність належного правового регулювання процедур оформлення спадщини, до якої входять майнові права ще більше посилює вищевикреслену проблематику. Адже ані Цивільний кодекс України [141], ані спеціалізовані норми чинного вітчизняного законодавства у сфері нотаріальної діяльності, зокрема Закон України «Про нотаріат» [112] чи Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [108], не визначають чіткого механізму переходу авторських прав від спадкодавця до спадкоємців. Так, Закон України «Про нотаріат» [112] жодним чином не регламентує процедури оформлення спадщини на майнові авторські права, а «Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір» [109] охоплює переважно аспекти подання та розгляду заяв щодо державної реєстрації авторського права на твір і договорів, пов'язаних із розпорядженням майновими правами інтелектуальної власності. Закон України «Про авторське право і суміжні права» [104], гарантуючи добровільність реєстрації авторських прав, також не містить спеціальних норм щодо механізмів переходу майнових авторських прав у порядку спадкування, порядку підтвердження правового статусу спадкоємців або вимог щодо нотаріального оформлення таких правовідносин.

В умовах нормативної невизначеності нотаріальна практика зазвичай застосовує за аналогією законодавчі положення, розроблені для спадкування об'єктів речового права. Зокрема, згідно з п. 4.16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [108], видача свідоцтва про право на спадщину на майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації, проводиться нотаріусом після подання документів, що посвідчують право власності спадкодавця на таке майно, окрім випадків, передбачених законодавством, та перевірки відсутності заборони або арешту цього майна.

Однак відповідний алгоритм, створюючи додаткові перешкоди для спадкоємців, не враховує специфіки правової природи авторських прав – їх нематеріальний характер та особливий порядок виникнення. Враховуючи вищесказане, слушними видаються зауваження Ю. Сеха про те, що доцільно врахувати положення чинного Цивільного кодексу України, які закріплюють автономний характер права інтелектуальної власності та права власності на річ. Отже, набуття або передача права на об'єкт інтелектуальної власності не передбачає автоматичного переходу речового права. Так само, як і перехід права власності на річ сам по собі ще не породжує переходу прав інтелектуальної власності на результати творчої діяльності, пов'язані з цією річчю [123, с. 151].

Впровадження в нотаріальній практиці підходу до ігнорування автономності правового режиму об'єктів інтелектуальної власності та доцільності їх окремого правового регулювання у системі цивільних правовідносин постає свідченням домінування формалізованого, догматичного розуміння механізму підтвердження авторських прав, ігноруванням нормативного положення ст. 9 ЗУ «Про авторське право та суміжні права» [104], ст. 437 Цивільного кодексу України [141], згідно з якими виникнення авторських прав пов'язане виключно з фактом створення твору, а не з проведенням реєстраційних процедур.

Крім того, такий підхід не повною мірою враховує специфіку правової природи авторського права в контексті презумпції авторства, відповідно до якої особа вважається автором твору, якщо відсутні докази, що свідчать про інше. Наприклад, спадкодавець ще за життя відчужив належні йому майнові права на твір, уклавши договір про передання майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності або в судовому порядку був позбавлений авторства. Констатуючи факт неузгодженості законодавчих приписів про нотаріат із законодавством про авторське право у площині спадкування майнових авторських прав, з метою забезпечення захисту прав спадкоємців у сфері інтелектуальної власності, Л. Тарасенко обґрунтовано доводить

доцільність доповнення чинного вітчизняного законодавства вимогою застосування нотаріусами презумпції авторства при видачі свідоцтва про право на спадщину [126, с. 7, 15]. Такий підхід, на думку вченого, узгоджується із сутністю та правовою природою авторського права, охорона якого виникає з моменту створення твору, а не як результат проведення реєстраційних процедур.

Згідно з Постановою Касаційного цивільного суду Верховного Суду у справі № 646/1750/17, правова позиція Суду ґрунтується на положеннях статей Цивільного кодексу України, які визначають перелік прав інтелектуальної власності, які підлягають спадкуванню. Системне тлумачення ст. 1218 та ст. 1219 Цивільного кодексу України [141] дає підстави для висновку, що спадкуватися можуть виключно майнові права інтелектуальної власності. Натомість особисті немайнові права автора через їх нерозривний зв'язок із творцем не можуть підлягати переходу до спадкоємців [98]. Типова позиція попередньо була закріплена у п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 «Про судову практику у справах про спадкування» [113], де зазначено, що до складу спадщини можуть входити тільки ті майнові права інтелектуальної власності, які чинні на момент відкриття спадщини. Зокрема, право на одержання винагороди за використання твору, право на його відтворення, опублікування та розповсюдження, а також інші майнові права. Таке нормативне регулювання свідчить про визнання об'єктом спадкового правонаступництва майнових прав інтелектуальної власності, а також підкреслює їх економічну цінність.

Унормування питань спадкування авторських прав у ст. 32 Закону України «Про авторські і суміжні права» [104] засвідчує про визнання законодавцем особливостей переходу майнових прав інтелектуальної власності у порядку спадкового правонаступництва. Зазначена стаття містить базові приписи щодо спадкування майнових авторських прав:

по-перше, «спадкоємець за законом набуває майнові права у повному складі разом з правом на одержання передбаченої законом справедливої винагороди за використання творів»;

по-друге, «до складу спадщини не входять особисті немайнові права, але спадкоємці можуть здійснювати захист особистих немайнових прав автора, твір якого став суспільним надбанням»;

по-третє, «спадкоємці автора мають право оприлюднити твір, не оприлюднений за життя автора, якщо автор безпосередньо не заборонив оприлюднення такого твору».

Водночас, слід акцентувати, про декларативний характер ст. 32 вказаного Закону. Останнє обґрунтовується тим, що її положення обмежені визначенням загальних засад переходу майнових прав до спадкоємців і не регламентують механізму захисту їх прав у сфері авторського права. Згадана норма фактично не конкретизує способи підтвердження авторства, вимог щодо порядку їх оформлення, особливості управління спільно успадкованими правами. Це створює передумови для формування непослідовної та суперечливої нотаріальної практики, і як результат – зниження рівня захисту прав спадкоємців. Відсутність уніфікованого та несуперечливого підходу до нотаріальної процедури оформлення спадкування майнових авторських прав стає підставою для численних звернень спадкоємців до суду з метою встановлення факту приналежності авторських прав спадкоємцю та захисту спадкових прав у сфері інтелектуальної власності. Аналізуючи у своєму дослідженні судові рішення, пов'язані зі спадкуванням авторських прав, В. Володіна зазначає, що серед питань, з якими позивачі звертаються до суду, домінують проблеми підтвердження належності прав на твір, оскарження відмов в їх нотаріальному оформленні, стягнення компенсації та моральної шкоди за зловживання майновими авторськими правами, протидії спотворенню тексту, що завдало шкоди честі та репутації автора та ін. [21]

Таким чином, аналізуючи сказане, можна констатувати, що подальше впровадження практики надмірного формалізму й надалі створюватиме перешкоди для захисту майнових прав спадкоємців, формуючи підґрунтя для правової невизначеності та судових спорів. Вищенаведене своєю чергою актуалізує потребу у створенні самостійного механізму нотаріального оформлення спадкування майнових авторських прав, адаптованого до особливостей об'єктів інтелектуальної власності, а також цифровізації обігу результатів творчої діяльності, що було об'єктом уваги наукового аналізу у попередніх розділах.

2.3. Відновлювально-каральні правові механізми захисту авторських прав

Визначальним при дослідженні механізмів захисту авторських прав є характер правового впливу згаданого механізму на правовідносини у сфері гарантування, забезпечення, реалізації, охорони, відновлення прав та законних інтересів суб'єктів авторського права. В межах домінування охоронної функції такий підхід дозволяє виокремити відновлювально-каральні механізми захисту авторських прав як комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, процедурних засобів, спрямованих на забезпечення реагування на порушення авторських прав через застосування санкцій, припинення неправомірної діяльності, відновлення порушених прав, компенсації завданої шкоди, відновлення правового становища суб'єктів авторського права.

Відновлювально-каральні механізми захисту авторських прав становлять інтегровану систему правових способів реагування на порушення, спрямованих одночасно на компенсацію й відновлення прав правовласника та застосування до правопорушника заходів юридичного впливу, обумовлених фактом протиправного посягання на об'єкти авторського права. Специфіка зазначених механізмів зумовлена подвійною функціональною природою, яка передбачає реалізацію компенсаційних

(відновлювальних) та репресивних (санкційних) інструментів, що забезпечує не лише поновлення порушених прав та інтересів правовласника, а й формування належного превентивного ефекту щодо мінімізації ризику повторення аналогічних правопорушень у майбутньому. У системі захисту авторських прав відновлювально-каральні механізми виконують функцію реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності та гарантують відновлення порушених прав та законних інтересів правовласників.

Правова природа механізмів захисту авторських прав охоронного спрямування вирізняється складністю відновлювально-каральних елементів системи, оскільки в ній комплексно поєднуються численні правові способи приватного та публічного правового регулювання, а також організаційні, процедурно-правові засоби реагування, спрямовані на реалізацію, охорону та відновлення порушених прав суб'єктів авторського права.

Відновлювально-каральні механізми захисту авторських прав здійснюються через використання правових інструментів, що діють у межах різних галузей права. Їх реалізація здійснюється за допомогою міжгалузевого підходу, що передбачає узгоджену взаємодію адміністративно-правових, цивільно-правових та кримінально-правових засобів впливу на правопорушника авторських прав. Ефективне функціонування відновлювально-каральних механізмів захисту авторських прав визначається здатністю різних видів юридичної відповідальності взаємодоповнювати одне одного, забезпечуючи оперативне реагування на різні за ступенем суспільної небезпеки посягання на об'єкти авторського права. Саме завдяки цьому досягається баланс між приватними інтересами правовласника та потребами забезпечення публічного інтересу при підтриманні правопорядку. Така різногалузева взаємодія створює передумови для ефективного функціонування кожного із галузевих інструментів здійснювати вплив на правопорушника забезпечуючи при цьому комплексний характер правового захисту авторських прав.

В межах інтегрованого поєднання галузевих складових відновлювально-карального механізму захисту авторських прав різні способи захисту авторських прав не є взаємовиключними, а доповнюють один одного. Зокрема, адміністративно-правовий спосіб захисту авторських прав забезпечує оперативне реагування на факти адміністративних правопорушень у сфері авторських прав шляхом застосування передбачених адміністративним законодавством заходів адміністративного примусу, спрямованих на припинення протиправної поведінки, усунення умови та причин, що детермінують порушення авторських прав, а також притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності. У цьому контексті адміністративно-правовий спосіб захисту авторських прав виконує як каральну, так і відновлювальну функцію, адже сприяє швидкій локалізації правопорушення та відновленню стану законності.

Цивільно-правовий спосіб захисту авторських прав забезпечує реалізацію компенсаційного компонента відновлювально-карального механізму захисту авторських прав. Його спрямування – поновлення майнових прав правовласника через відшкодування збитків, стягнення компенсації, припинення неправомірного використання об'єктів авторських прав, відновлення порушених суб'єктивних прав. Власне ключовою метою застосування цивільно-правових засобів захисту авторських прав є компенсація негативних наслідків порушення авторських прав та повернення правовідносин у той стан, який існував до моменту вчинення правопорушення.

Кримінально-правовий спосіб захисту авторських прав застосовується до найбільш небезпечних форм протиправного посягання на результати інтелектуальної власності та реалізується через застосування найбільш суворих форм державного примусу. Функціональне призначення згаданого способу захисту авторських прав – забезпечення реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності, відновлення порушених прав і законних інтересів авторів та правовласників, а також досягнення загальної й

спеціальної превенції шляхом притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та недопущення вчинення аналогічних правопорушень у майбутньому.

Як справедливо підкреслює Н. Глущенко, «порушення прав інтелектуальної власності охоплюють майже усі сфери суспільних відносин, а їх класифікація ускладнена тим, що вони одночасно охоплені нормами адміністративного, цивільного, кримінального, господарського права» [34, с. 15]. Схожу думку у своїх дослідженнях обґрунтовує І. Катеринчук, зазначаючи, що «інститут охорони права інтелектуальної власності має міжгалузеву природу: в ньому поєднуються норми адміністративного, господарського, цивільного, кримінального права» [50, с. 88].

З вищезазначеною позицією щодо комплексної природи правопорушень у сфері інтелектуальної власності, які не визначені рамками окремої галузі права доцільно погодитися. Специфіка таких правопорушень зумовлена тим, що вони можуть посягати одночасно як на приватні інтереси правовласників, так і на публічно-правовий порядок у цілому. Власне комплексний міжгалузевий характер відповідних правовідносин сприяє застосуванню різних форм юридичної відповідальності залежно від характеру та наслідків здійсненого правопорушення. Відповідно одне й те саме правопорушення може породжувати різні правові наслідки: цивільно-правові, адміністративно-правові або кримінально-правові. Водночас така різновекторність правового регулювання вимагає вироблення єдиних критеріїв класифікації правопорушень у цій сфері, а також потребує узгодженості галузевих механізмів правового впливу у напрямі координації діяльності уповноважених державних органів.

Отже, враховуючи вищезазначене можна констатувати, що відновлювально-каральний механізм захисту авторських прав включає цивільно-правовий, кримінально-правовий та адміністративно-правовий способи захисту авторських прав, кожен із яких відрізняється функціональною спрямованістю та специфікою правозастосування.

У межах приватноправового регулювання захисту авторських прав забезпечуються можливості правовласника щодо володіння, користування та розпорядження результатами творчої діяльності. Водночас, у випадках їх порушення згідно із регламентованою системою гарантій реалізації прав, суб'єкти авторського права можуть використовувати механізми оперативного припинення неправомірних дій з метою відновлення порушеного правового становища або вимагати відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди, завданої незаконним використанням об'єктів права інтелектуальної власності.

Найбільш поширеним способом захисту авторських прав виступає цивільно-правовий, який спрямований на відновлення порушених прав, відшкодування завданих збитків, а також забезпеченні охорони як майнових, так і особистих немайнових прав авторів та правовласників у приватноправовій площині. Важливою ознакою його змісту є диспозитивний характер, який надає правовласнику свободу вибору способів захисту авторських прав залежно від обставин правової ситуації. Так, аналізуючи цивільно-правові способи захисту авторських прав організацій засобів масових інформацій та суб'єктів їх діяльності, І. В. Зайцева-Калаур констатує: «передбачені у законодавстві способи захисту прав та інтересів можуть застосовуватися як окремо, так і в сукупності» [45, с. 79]. «Більш того, ряд способів цивільно-правового захисту зазвичай застосовується саме одночасно: визнання правочину недійсним та відновлення становища, яке існувало до порушення; припинення правовідношення та відшкодування заподіяної шкоди», – зазначає вітчизняна дослідниця.

Застосування правових засобів захисту набуває практичного значення виключно у випадку, коли обрані суб'єктом порушеного права способи виходять за межі формальної доступності та ефективно забезпечують відновлення порушеного становища [94]. Крім того, їх результативність повинна корелювати із змістом відповідного суб'єктивного права та узгоджуватися із системою права в цілому. Така вимога автоматично

унеможливлуватиме використання процедур, які не відповідають характеру спірного правовідношення або не здатних забезпечити належний рівень правового захисту.

Способи захисту авторських прав – неоднорідна правова категорія, яка не позбавлена внутрішньої диференціації. Її правова природа різновимірна, оскільки передбачає наявність низки характеристик, кожна з яких виконує властиву аналітичну функцію. Спосіб захисту авторських прав можна оцінити з позиції відповідності системи загалом, так і з точки зору ймовірності досягнення результату. Спосіб захисту авторських прав – складна конструкція, яка поєднує виміри: належності (відповідність між правовим змістом порушення та обраним механізмом реагування), ефективності (здатність досягти практичного результату – відновити порушене право або компенсувати завдану шкоду), правомірності (відповідність будь-яких дій вимогам закону, принципам права та загальним засадам правопорядку).

Відповідно до ч. 1 ст. 15 Цивільного кодексу України, кожна особа наділена суб'єктивним правом на захист свого цивільного права у випадку його порушення, невизнання або оспорювання [141]. У контексті захисту авторських прав зазначене положення особливо важливе, оскільки виступає процесуально-матеріальною гарантією можливості реагування на кожне неправомірне посягання на результати інтелектуальної власності. Констатуючи те, що національне законодавство передбачає систему цивільно-правових засобів захисту авторських і суміжних прав, спрямованих на попередження їх порушення, відновлення порушених та оспорюваних прав та законних інтересів правовласників, аргументовано видається позиція О. Штефан про те, що «вказані способи забезпечують реалізацію права на захист, гарантують дотримання суб'єктивного права» [152, с. 64].

Відповідно право на судовий захист авторського права виникає за умови невизнання або оспорювання належних носію таких суб'єктивних прав. При цьому слід зауважити, що реалізація цього права поширюється також на

випадки, коли до суду звертаються органи чи особи, уповноважені законом діяти в інтересах інших осіб, а також у сфері публічно-правових інтересів, що можуть бути не прямо, а опосередковано пов'язані із захистом авторських правовідносин. Таким чином, норма ч. 1 ст. 15 Цивільного кодексу України [141] визначає універсальну гарантійну конструкцію, що передбачає як індивідуальний, так і представницький механізм захисту авторських прав у випадках їх порушення, невизнання або оспорювання.

У сфері захисту авторських прав важливу роль відіграє ст. 5 Цивільного процесуального кодексу України [142], яка закріплює фундаментальну засаду судового захисту, відповідно до якої суд, здійснюючи правосуддя забезпечує захист прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, суспільних інтересів у межах способів захисту, прямо передбачених законом або договором. Такий підхід вітчизняного законодавця особливо актуальний для авторсько-правових відносин, в яких договірне регулювання часто комплементарне з імперативними нормами, що регламентують межі використання творів та відповідальність за їх порушення. При цьому у випадках, коли закон або договір не передбачають ефективного відновлення порушеного, невизнаного або оспореного авторського права, суд не обмежений формальним застосуванням наявних засобів захисту такого права. В межах заявлених вимог він може застосувати інший спосіб захисту, який, з одного боку, ефективний у забезпеченні реального відновлення порушеного права, а з іншого — не виходить за межі загальних принципів та засад правопорядку.

Отже, у сфері захисту авторського права дискреція способу захисту виконує компенсаторну функцію, яка спрямована на заповнення прогалин у регулюванні та забезпеченні ефективності правового захисту авторів та правовласників. Цим правом на вибір ефективного способу захисту і є права, комплементарні у рамках захисних правовідносин. Іншими словами, спосіб захисту реалізується за допомогою визнання суб'єктивного цивільного права, яке виникає та реалізується в межах захисних правовідносин.

Враховуючи сказане, обґрунтованою видається думка І. М. Бенедисюка про те, що «механізм захисту прав інтелектуальної власності запускається на останній стадії реалізації механізму правового регулювання цивільних правовідносин, у разі протиправних діянь (дій чи бездіяльності) суб'єктів цивільних правовідносин щодо реалізації прав інтелектуальної власності. Його втілення розпочинається тоді, коли механізм правового регулювання не досягає своєї кінцевої мети, яка полягає у втіленні норм права у конкретних цивільних правовідносинах, в результаті чого забезпечується реальне виконання зобов'язань» [5, с. 202].

Кримінально-правовий спосіб захисту авторських прав виступає особливим інструментом державного реагування на небезпечні посягання у сфері інтелектуальної власності [117, с. 34–35]. Його застосування викликане необхідністю не тільки припинення незаконної діяльності, а й забезпечення превентивного впливу через встановлення кримінальної відповідальності за незаконне використання об'єктів авторського права. Вирішальне значення у цьому механізмі має кваліфікація діяння, що передбачає встановлення факту умисного посягання на майнові або особисто немайнові права автора. Ефективність такого способу захисту авторських прав значною мірою залежить від належної взаємодії правоохоронних органів і судових інституцій.

У разі порушення права авторства заінтересована особа, діючи відповідно до чинного законодавства, має можливість самостійно визначати той спосіб та правовий механізм, які найбільш ефективно забезпечують відновлення її прав (ст. 51–52 Закону України «Про авторське права і суміжні права» [104]). У сучасному механізмі правового захисту авторських прав поєднані матеріально-правові та процесуальні елементи, нормативна (закріплення законодавчих процедур та способів захисту) та інституційна інфраструктура (кваліфіковані правоохоронні органи, митні органи, судова система) [90, с. 58–59].

У системі публічно-правового регулювання захисту авторських прав важливу роль відіграє діяльність держави, яка спрямована на підтримання правопорядку у відповідній сфері. Серед основних напрямів ключовою залишається політика держави щодо формування нормативних гарантій засобів захисту авторських прав, визначення компетенції уповноважених органів та способів їх реагування на факти протиправної поведінки у сфері інтелектуальної власності, утвердження принципу невідворотності юридичної відповідальності за порушення авторських прав.

Результативність функціонування сфери інтелектуальної власності безпосередньо залежить від інституційної спроможності держави створити умови для охорони результатів творчої діяльності та підтримувати стабільність правопорядку у відповідній сфері. Забезпечення ефективного захисту авторських прав – один з пріоритетних напрямів державної політики. Незаконне використання об'єктів інтелектуальної власності, розповсюдження контрафактної продукції та наявність тіньових схем комерціалізації активів завдають шкоди не лише правовласникам, а й негативно впливають на інвестиційну політику економіки держави, гальмують розвиток інноваційної діяльності та зменшують надходження до державного бюджету. Враховуючи вищесказане, заслуговує на увагу думка Г. Миджиної про те, що «ефективність функціонування інтелектуальної сфери може бути досягнута тільки у межах державно-правового механізму, важливим елементом якого є захист адміністративними методами та засобами прав на об'єкти інтелектуальної власності» [85, с. 152].

Політика держави щодо формування та забезпечення реалізації нормативних гарантій захисту авторських прав носить комплексний характер, охоплюючи своїм змістом правотворчі, організаційні, контрольні заходи та забезпечуючи підтримання законності та передбачуваності у сфері інновацій та творчих відносин. Такий підхід узгоджується із стратегічними напрямками вітчизняної системи розвитку національного інтелектуального

потенціалу, що відображено у Концепції реформування системи державної правової охорони інтелектуальної власності в Україні. [62]

Адміністративно-юрисдикційний процес реалізації адміністративної відповідальності у сфері захисту авторських прав слід розуміти як врегульовану нормами адміністративного та адміністративно-процесуального законодавства діяльність суб'єктів публічної адміністрації, які в межах наданої законом компетенції здійснюють позасудовий розгляд адміністративно-деліктних спорів, пов'язаних із порушенням авторських прав, та застосовують до правопорушників адміністративно-правові заходи впливу з метою попередження та припинення протиправної поведінки, відновлення порушеного правового стану і забезпечення захисту прав авторів та правовласників.

З метою гарантування належної охорони публічних інтересів та компенсації негативних наслідків, спричинених порушенням вимог чинного законодавства, держава наділена правом застосовувати заходи адміністративного примусу. Такі заходи виступають ключовим інструментом підтримання правопорядку та реагування на факти невиконання або неналежного виконання правових приписів. У системі адміністративного права примусові механізми характеризуються подвійною функціональною природою: по-перше, їх відновлювальна складова спрямована на усунення наслідків правопорушення, поновлення порушеного правового стану, а, по-друге, каральний елемент реалізується шляхом покладення на правопорушника передбачених законом несприятливих наслідків, що мають на меті не тільки застосування санкцій до винних осіб, а й попередження подальших правопорушень. Синергія відновлювальної та штрафної функцій забезпечує ефективність адміністративно-правового впливу як засобу реалізації завдань публічного адміністрування.

Незважаючи на те, що положення ст. 51-2 «Порушення прав інтелектуальної власності» Кодексу України про адміністративні правопорушення [55] формалізовано передбачає адміністративну

відповідальність за незаконне використання об'єктів інтелектуальної власності, привласнення авторства або інше умисне порушення таких прав [55], більш комплексне дослідження питання щодо визначення спеціальних ознак адміністративних правопорушень у сфері захисту авторських прав свідчить про наявність низки теоретичних дискусій та прикладних проблем. Значною мірою це пов'язано із відсутністю у вітчизняному адміністративному законодавстві системного підходу до групування відповідних складів адміністративних проступків. Як наслідок, порушення прав інтелектуальної власності, за які передбачена адміністративна відповідальність представлені у Кодексі України про адміністративні правопорушення представлені не у формі окремої глави, а «розпорошені» у вигляді різновидів проступків у різних главах зазначеного кодифікованого нормативного акту: «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність» (гл. 6); «Адміністративні правопорушення у сільському господарстві. Порушення ветеринарно-санітарних правил» (гл. 9); «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності» (гл. 12); «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» (гл. 12).

Застосування адміністративно-правового способу захисту авторських прав в межах дії відновлювально-карального механізму захисту авторських прав й водночас як складової системи публічно-правового реагування на правопорушення у сфері інтелектуальної власності спрямоване на оперативне припинення протиправної діяльності та притягнення винних до адміністративної відповідальності поза складними судовими процедурами. У межах цього механізму використовуються такі засоби, як накладення штрафів, вилучення контрафактної продукції та інші заходи адміністративного впливу.

Адміністративно-правові засоби захисту авторських прав надають можливість оперативно та своєчасно реагувати на факти адміністративних

правопорушень, уникаючи складнощі тривалості судових процедур. Їх застосування дозволяє локалізувати та припинити протиправне використання об'єктів авторського права вже на першому етапі його прояву, мінімізуючи ймовірні негативні наслідки для правовласника. У цьому напрямі адміністративно-правовий вплив виконує функцію запобігання порушенням, забезпечуючи сталість правового режиму авторського права та підвищуючи ефективність його захисту. Так, акцентуючи увагу на динамічному та функціональному характері адміністративно-правового захисту авторських прав, В. Галуцько визначає його як «діяльність публічної адміністрації, спрямовану на відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності» [1, с. 247]. Запропонований підхід актуалізує діяльність публічної адміністрації крізь призму відновлення порушених прав та усунення перешкод в їх реалізації, тим самим підкреслюючи сервісну спрямованість сучасного адміністративного права. Водночас в межах теоретичного підґрунтя для подальшого розвитку адміністративно-правового захисту авторських прав, важливо відзначити про реактивну складову такого захисту, звертаючи увагу на потенціал координаційних та інформаційних його складових.

Підвищений превентивний та реактивний потенціал засобів адміністративно-правового захисту авторських прав забезпечується використанням інформаційно-профілактичних, контрольних та наглядових інструментів, застосування яких знижує ризики неправомірного використання результатів інтелектуальної власності. Зокрема, інформаційні засоби адміністративно-правового захисту авторських прав застосовуються у консультативній та просвітницькій формах, основне призначення яких – формування належного рівня обізнаності учасників авторсько-правових відносин щодо законних способів використання об'єктів авторського права,

попередження правопорушень та забезпечення ефективної реалізації прав у цій сфері. Найбільш дієвими інформаційними інструментами, які виконують превентивно-роз'яснювальну функцію у адміністративно-правовому захисті авторських прав є оприлюднення офіційних роз'яснень та рекомендацій Міністерства економіки України щодо реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності; здійснення Національним органом інтелектуальної власності (УКРНОІВІ) інформаційного забезпечення суб'єктів авторського права через державні реєстри – реєстр свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір та реєстр договорів, що стосуються права автора на твір; проведення інформаційно-просвітницьких компаній Державною митною службою України щодо особливостей переміщення об'єктів інтелектуальної власності через митний кордон та підрозділами Національної поліції України щодо правових наслідків незаконного використання об'єктів авторського права та ін.

Контрольні засоби адміністративно-правового захисту авторських прав – передбачені законодавством організаційно-правові інструменти та процедури превентивного та припиняючого характеру, що реалізуються уповноваженими суб'єктами публічної влади з метою систематичного моніторингу, верифікації та оцінки стану дотримання або порушення вимог законодавства у сфері авторських прав. Такі засоби сприяють належному функціонуванню механізму захисту авторських прав у напрямі своєчасного припинення протиправної діяльності та запобігання появі новим правопорушенням у сфері авторських прав.

У системі адміністративно-правового захисту авторських прав контрольні інструменти реалізуються суб'єктами публічної адміністрації, компетенція яких спрямована на виявлення, попередження та припинення порушень у сфері інтелектуальної власності. Зокрема, контрольна діяльність Антимонопольного комітету України виражається через виявлення недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням результатів творчої діяльності та перевірку фактів незаконного використання

об'єктів інтелектуальної власності у господарській діяльності; контрольні функції Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ) полягають у перевірці достовірності правового статусу суб'єктів авторського права та веденні моніторингу практики реалізації прав інтелектуальної власності; здійсненні підрозділами кіберполіції контрольних повноважень у напрямі моніторингу виявлення вебресурсів, що поширюють контрафактний контент або перевірці звернень правовласників щодо порушення авторських прав; контрольні функції Державної митної служби України полягають у перевірці товарів, які можуть містити об'єкти авторського права на предмет контрафактності, здійсненні їх митного реєстру, а також призупиненні митного оформлення таких товарів у разі підозри щодо порушення прав інтелектуальної власності та ін.

Наглядові засоби адміністративно-правового захисту авторських прав – це владні та організаційні інструменти моніторингу, оцінки та реагування, які впроваджуються уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації у напрямі забезпечення правомірної реалізації авторських прав, вияву ризиків їх порушення та своєчасного вжиття заходів щодо усунення правопорушень у сфері ефективного функціонування механізму охорони результатів інтелектуальної діяльності. Зокрема, важливу роль у реалізації наглядових інструментів у сфері захисту авторських прав відіграє наглядова практика Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ), яка проявляється через спостереження та оцінку діяльності організацій колективного управління майновими правами; застосування Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення превентивно-відновлювально-припиняючих інструментів адміністративного впливу на сферу поширення аудіовізуального контенту, що виражається у формі моніторингу телерадіопрограм, медіа сервісів та інших каналів поширення інформації.

Враховуючи специфіку застосування інформаційних, контрольних та наглядових інструментів у системі адміністративно-правового захисту

авторських прав, важливо відзначити, що вітчизняна модель публічного адміністрування у цій сфері вирізняється багаторівневістю структури суб'єктного складу. Інституційне забезпечення захисту авторських прав здійснюють центральні органи виконавчої влади, правоохоронні органи, митні органи, органи медіарегулювання та ін. Аналізуючи діяльність суб'єктів у сфері охорони прав інтелектуальної власності та обґрунтовуючи авторський науковий підхід до визначення їх місця та ролі у відповідному механізмі правового захисту, О. Коротун до системи таких органів відносить: «Кабінет Міністрів України; Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; МВС; Міністерство фінансів України; Міністерство культури України; АМКУ; СБУ; Національна поліція; Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів; ДПС; ДМС; Державне агентство України з питань кіно; місцеві органи виконавчої влади, їхні структурні підрозділи; апарати управління центральних органів виконавчої влади, їхні територіальні підрозділи». [63, с. 117]

Характеризуючи структуру та правовий статус органів, що здійснюють адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності в Україні Г. Миджин зауважує: «виконання завдань у сфері охорони та захисту авторських прав здійснюється багаторівневою системою суб'єктів публічного адміністрування, яка включає Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Департамент розвитку інтелектуальної власності вказаного Міністерства, до складу якого входять державні інспектори інтелектуальної власності, Національний офіс інтелектуальної власності, Національна поліція, Державна митна служба, Державна податкова служба та інші державні органи, наділені компетенцією щодо захисту прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності, судові органи, у тому числі Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Органи, які здійснюють адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності мають організаційно-владні розпорядчі повноваження і можуть

безпосередньо впливати на стан захисту, видаючи нормативно-правові (або індивідуальні) акти» [86, с. 199]. На думку вітчизняної дослідниці, зміст адміністративно-правового статусу вищезгаданих органів формується залежно від їх місця та ролі у механізмі державного управління. Важливими складовими у цій системі є інституційна приналежність органу до відповідного рівня виконавчої влади, характер його владно-організаційних зв'язків з іншими суб'єктами публічного адміністрування, предметна сфера функціонування. Зміст адміністративно-правового статусу також розкривається через обсяг компетенцій, сукупність правомочностей, необхідних для виконання визначених законом завдань. Невід'ємним елементом такого статусу є інститут юридичної відповідальності, який забезпечує належне виконання цим органом своїх владних функцій та гарантує дотримання стандартів та принципів здійснення управлінської діяльності у відповідній сфері суспільних відносин.

Водночас, слід зауважити, що значна кількість інституцій, задіяних у сфері захисту авторських прав ще не гарантує належний рівень правозастосовної діяльності. Ефективність системи адміністративно-правового захисту авторських прав значною мірою залежить від узгодженої координації діяльності між органами, компетенції яких перетинаються або взаємодоповнюють одне одного. І навпаки, недостатній рівень міжвідомчої взаємодії може призвести до протилежних наслідків – появи колізій повноважень та сповільненого реагування на порушення авторських прав. Вітчизняна правозастосовна практика свідчить про випадки недостатньої налагодженості інформаційної взаємодії між суб'єктами, які наділені повноваженнями адміністративно-правового захисту авторських прав. Так, відсутність оперативного інформаційного обміну між підрозділами кіберполіції та Українським національним офісом інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ) ускладнює своєчасне реагування на нові форми цифрового піратства. Подібні труднощі виникають під час взаємодії між митними органами та правовласниками, коли інформація щодо можливого

переміщення через митний кордон контрафактної продукції не завжди надходить своєчасно або в повному обсязі. Крім того, потребують подальшого вдосконалення організаційні механізми взаємодії між правоохоронними органами та власниками цифрових платформ у частині забезпечення оперативного блокування контенту, поширення якого здійснюється з порушенням вимог чинного законодавства про авторське право.

Подібна ситуація спостерігається в наглядовій діяльності щодо дотримання законодавства у сфері медіа, аудіовізуального контенту та цифрових комунікацій, коли різні суб'єкти публічного адміністрування такі, як Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Національна поліція України, а також Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ) одночасно здійснюють інформаційно-аналітичну діяльність та узагальнюють практику у сфері інтелектуальної діяльності. Така паралельність при розподілі повноважень у сфері захисту авторських прав спричиняє дублювання окремих моніторингових, аналітичних та наглядових функцій, та, як результат – призводить до нераціонального використання адміністративних ресурсів.

За таких умов важливим фактором ефективності адміністративно-правового захисту авторських прав виступає не стільки кількість залучених суб'єктів до цієї сфери, скільки рівень узгодженості їх діяльності. Тим більше, що практика свідчить про доцільність достатнього інституційного забезпечення як умови доступу правовласників до механізмів захисту своїх авторських прав, якщо правопорушення має цифровий або транскордонний характер. Наприклад, у випадках функціонування вебресурсів, які незаконно поширюють аудіовізуальний контент, процес реагування потребує залучення декількох органів одночасно – адміністратора платформи та правоохоронних органів. Аналогічна ситуація виникає в умовах виявлення контрафактної продукції у міжнародних поштових відправленнях, коли відсутність належної координації між митними та правоохоронними органами

ускладнює оперативне застосування заходів реагування. Враховуючи вищесказане, можна констатувати, що виключно за умови уникнення інституційної фрагментарності можливо забезпечити оперативне реагування на порушення авторських прав та гарантувати належний рівень функціонування відновлювально-каральних механізмів у сфері захисту авторських прав.

Висновки до розділу 2.

Правові механізми захисту авторських прав – система нормативних, організаційних, інституційних, процедурних, превентивних засобів спрямованих на гарантування, забезпечення, реалізацію, охорону, відновлення прав, законних інтересів суб'єктів авторського права.

Механізми захисту авторських прав – найважливіша складова забезпечення стабільності та сталого розвитку авторських правових відносин. Функціонування таких механізмів створює гарантії реалізації майнових та немайнових прав авторів формує довіру суспільства до системи охорони творчої, наукової та культурної діяльності. Наявність дієвих способів захисту сприяє також уникненню випадків неправомірного копіювання, відтворення, розповсюдження та використання творів, привласненню авторства та вчиненню плагіату.

Визначальним при дослідженні механізмів захисту авторських прав є характер правового впливу механізму на правовідносини у сфері гарантування, забезпечення, реалізації, охорони, відновлення прав та законних інтересів суб'єктів авторського права. Такий підхід дозволяє виокремити превентивно-технологічні, інституційно-трансферні, відновлювально-каральні механізми залежно від їх домінуючої регулятивної або охоронної функції.

Превентивно-технологічні механізми – комплекс взаємопов'язаних цифрових, інформаційних, організаційних та безпекових засобів, спрямованих на попередження, виявлення та блокування неправомірного

використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі за допомогою застосування спеціальних технологій контролю.

Інституційно-трансферні механізми – комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, процедурних засобів, спрямованих на забезпечення передачі, реалізацію авторських прав у процесі взаємодії суб'єктів інтелектуально-правових відносин, ключову роль серед яких відіграють органи державної влади, нотаріальні інститути, організації колективного управління, судові органи та цифрові платформи, які забезпечують юридичну фіксацію та підтверджують перехід авторських прав.

Відновлювально-каральні механізми – комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, процедурних засобів, спрямованих на забезпечення реагування на порушення авторських прав за допомогою застосування санкцій, припинення неправомірної діяльності, відновлення порушених прав, компенсації завданої шкоди, відновлення правового становища суб'єктів авторського права.

Правова природа механізмів захисту авторських прав вирізняється складністю та багаторівневістю превентивно-технологічних, інституційно-трансферних, відновлювально-каральних елементів (системи) ~~структури~~, в якій комплексно поєднуються численні правові засоби приватного, публічного і міжнародного правового регулювання, а також організаційні, процедурно-правові способи реагування, спрямовані на реалізацію, охорону та відновлення порушених прав суб'єктів авторського права.

РОЗДІЛ 3

АЛЬТЕРНАТИВНІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

3.1. Консенсуальні процедури ADR у спорах щодо авторських прав: переговори, медіація, консиліація

У теоретичних підходах усталена думка, що у правовій державі найбільш ефективним способом захисту прав є звернення до державного суду. Водночас окремі сучасні дослідники ставлять під сумнів таку позицію [23, с. 20–21], аргументуючи це тим, що у сучасному світі у зв'язку з інтенсивними процесами глобалізації, наслідком чого є бурхливий розвиток науки, техніки та інтелектуально-творчої сфери, відбувається зростання ролі активів нематеріального характеру, захист яких в епоху тотальної цифровізації вимагає не тільки звернення до класичних інструментів, а й удосконалених нестандартних новітніх підходів та способів, які б максимально оперативно, кваліфіковано та економічно доцільно відновили авторські права. Оскільки традиційні судові механізми правового захисту авторських прав не завжди можуть відповідати таким критеріям, часто в таких ситуаціях конфліктуючі сторони ініціюють застосування альтернативних способів вирішення спорів (*Alternative Dispute Resolution*, далі – ADR), які можна наразі розглядати як важливий об'єктивно зумовлений компонент у багаторівневій системі захисту у сфері інтелектуальної власності.

Як слушно підкреслює О. Ткачук, судовий захист прав не завжди є ефективним інструментом у сфері приватно-правових відносин, тому сторони мають мати право самостійно врегулювати спір або ж визначити альтернативні процедури чи механізми, які, на їхню думку, будуть більш доцільними у конкретній ситуації [127, с. 22].

Зарубіжна практика свідчить, що до 80% приватноправових спорів вирішуються саме за допомогою ADR [20; 171, с. 17]. Аналітичні та емпіричні дослідження підтверджують ці показники. Наприклад, у США, відповідно до даних Американської арбітражної асоціації, рівень звернення до врегулювання спорів через процедуру арбітражу як одного з найпоширеніших ADR постійно зростає протягом останнього десятиліття, досягнувши в середньому 77% у 2020 році [188, с. 39]. У Гонконгському міжнародному арбітражному центрі, наприклад, за 2024 рік було зафіксовано рекордну для цього інституту кількість спав – 503 (більшість з них стосовно спорів транскордонного характеру) [178]. Доволі розгорнутий звіт за 2024 рік щодо статистичних даних розміщений на офіційній сторінці Міжнародної торгової палати у Парижі, де йдеться про різні види ADR (медіацію, арбітраж, експертні процедури тощо): 1789 справ було всього у провадженні, з них лєвова частка припадає на арбітраж – 831, 61 заявка – на медіацію та інші процедури ADR, з яких 37 безпосередньо розглядалися в рамках медіаційних процесів, решта – на інші альтернативні способи вирішення спорів [180]. Оновлені показники щодо кількості звернень та справ у провадженні є на офіційному сайті Міжнародного центру з вирішення інвестиційних спорів (МЦВІС). Так, у 2025 році МЦВІС зареєстрував 347 справ, що є найбільшою кількістю випадків у фінансовому році за всю його історію. Крім того, МЦВІС надав послуги у 15 справах за правилами, що не входять до МЦВІС, у тому числі 12 справ відповідно до Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ [196]. Станом на 30 червня 2025 року МЦВІС зареєструвала загалом 1058 арбітражних та погоджувальних справ, включаючи 67 нових справ у 2025 році [181]. Загалом тенденція збільшення кількості звернень і вирішених справ за допомогою ADR доводить високий рівень довіри до цього механізму, і його ефективність та результативність.

Основною причиною такої популярності ADR, як вважають окремі дослідники, є взаємна зацікавленість сторін спору та держави у досягненні консенсусу неюрисдикційним позасудовим способом: держава знижує

навантаження на судову систему, а сторони спору скорочують строк вирішення конфлікту [136, с. 243]. На думку Ю. Притики, звернення до ADR вказує не тільки на врахування інтересів сторін, а й на їх зацікавленість у досягненні взаємовигідної угоди, внаслідок якої жодна сторона спору не програє [103, с. 40, 84]. В умовах судового процесу такий ефект не завжди можливий, оскільки рішення обов'язкове до виконання сторін і завжди є дві сторони: одна – та, що програла, друга – та, що виграла. При зверненні до неюрисдикційних способів вирішення спорів рішення не завжди імперативне, інколи воно слугує відправною точкою для досягнення компромісу і прийняття інших рішень, більш доцільних та взаємовигідних з огляду на існуючий реальний стан речей.

У юридичній літературі ADR відносять до неюрисдикційних форм захисту авторських прав, сутність яких зводиться до дій фізичних та юридичних осіб щодо захисту своїх немайнових та майнових прав на твір без звернення до органів публічного управління, тобто поза межами судових процедур [168, с. 163] на основі обопільної згоди сторін та залучення нейтральної, незалежної особи.

У правовій доктрині альтернативні способи вирішення спорів, як правило, трактуються як сукупність взаємопов'язаних послідовних процедур квазісудового характеру, спрямованих на врегулювання спору на засадах добровільності, автономії волі сторін, диспозитивності та конфіденційності. Таке розуміння ADR випливає з класичного теоретичного обґрунтування, запропонованого Ф. Сандером. На думку вченого, при відновленні порушених прав та вирішенні конфліктів потрібно враховувати множинність існуючих процедур, за допомогою яких це можна зробити у найбільш оптимальний спосіб з огляду на природу та складність спору. Цю ідею Ф. Сандер визначив як «мультидверне правосуддя» [190, с. 111-134]. Проте таке розуміння ADR не заперечує механізми класичного судового захисту, а навпаки, воно вказує на те, що традиційне правосуддя може бути доповнено й іншими функціонально спроможними механізмами. Дуже близька до

такого трактування ADR позиція Л. Ріскі, який при цьому акцентує увагу на ще одному важливому моменті – на сучасній тенденції щодо «приватизації» правового врегулювання, яке створює ґрунт, з одного боку, для розширення доступу до правосуддя, а з іншого – зменшення конфронтації у правових конфліктах [189]. Тобто ADR, розширяючи механізми захисту прав у приватно-правовій сфері, виступає особливою філософією при врегулюванні конфліктів, які зорієнтовані насамперед на досягнення згоди, а не виключно на формальне визнання правоти однієї з конфліктуючих сторін.

Ще однією позитивною рисою ADR як додаткового до судового варіанта вирішення спорів визнано те, що цей спосіб не тільки доволі ефективний насамперед для комерції, а й дозволяє при його обранні певною мірою зберегти державні кошти шляхом розвантаження національних державних судів [78, с. 66, 71]. Вітчизняні науковці, зокрема Ю. Притика [103, с. 40–41, А. Гаподченко (Закопай) [29, с. 56], Я. Любченко [76, с. 3; 78, с. 66–72], О. Спектор [124], М. Білак [6], О. Верба-Сидор [18, с. 6], Т. Подковенко [96, с. 17–22; 95, с. 36–41], Ю. Фідря [136, с. 244], також акцентують важливість досудового врегулювання спорів у приватно-правових відносинах, підкреслюючи при цьому значення договірної свободи, гнучкості, оперативності та конфіденційності для збереження нормальних ділових відносин у приватній сфері, особливо коли це стосується творчої діяльності.

Загалом у сфері інтелектуальної власності та авторського права зокрема наявні особливості при зверненні до нетрадиційних (неюрисдикційних) способів захисту прав. Насамперед, це зумовлено нематеріальним характером об'єктів у галузі авторських прав, які потребують правової охорони, слід вказати й на складність встановлення економічної та творчої оцінки таких об'єктів. Як справедливо відмічається у літературних джерелах, складність виникає, оскільки такі спори часто мають мультиаспектний характер, включаючи – правові, комерційні, репутаційні й творчі компоненти, які не завжди вдається адекватно врахувати при їх вирішенні в межах класичного судового розгляду [177]. Саме така риса у сфері захисту

авторських прав допомагає ефективно врегулювати такого роду конфлікти між авторами, правовласниками та користувачами. Крім цього, до загальних переваг, як слушно підкреслюється у юридичній літературі, слід віднести збереження та продовження ділових відносин між контрагентами, які цивілізовано вирішили спір, і високий рівень добровільності при виконанні рішень, що надзвичайно важливо для комерційної сфери.

Аналіз сучасного національного та зарубіжного законодавства, а також відповідної практики дозволяє окреслити коло альтернативних (неюрисдикційних) способів вирішення спорів у сфері захисту авторських прав. Зокрема, це переговори (діалог), медіація (посередництво), арбітраж (внутрішньонаціональний та міжнародний), які користуються найбільшим попитом, а також інші альтернативні способи, які є індивідуальними для іноземних держав і володіють своєю специфікою [10, с. 167], [95, с. 36]. Як правило, переговори, медіація та арбітраж найбільш поширені і визнані ADR не тільки на рівні правової доктрини, а й практики більшості зарубіжних країн.

Показово, що останніми роками спостерігається інтенсивний розвиток механізмів альтернативного вирішення спорів у сфері захисту авторських прав практично у всіх регіонах світу. Така тенденція має логічне обґрунтування: порушення авторських прав, як правило, не обмежується територією лише однієї держави, тобто воно в багатьох випадках має інтернаціональний характер [118]. Особливий внесок у цей процес робить Всесвітня організація інтелектуальної власності (далі – ВОІВ), провідні фахівці та експерти якої тривалий час послуговуються всіма можливостями ADR при врегулюванні ліцензійних, цифрових та транскордонних спорів [168, с. 163]. Сучасна практика Арбітражного та медіаційного центру ВОІВ (*WIPO Arbitration and Mediation Center*) засвідчує ефективність таких процедур у сфері захисту авторського права, особливо щодо вирішення спорів, пов'язаних з використанням творів у мережі Інтернет.

Європейська правова доктрина та практика також надає ADR у сфері захисту авторських прав системного значення. Згідно з Директивою 2008/52/ЄС Європарламенту і Ради «Про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах», медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів визнається важливою складовою принципу ефективного доступу до правосуддя [172]. Такі правила застосовуються і щодо спорів у сфері захисту авторських прав. Крім цього, практика Суду ЄС додатково обґрунтовує допустимість застосування ADR, однак за умови збереження та необмеження права на ефективний судовий захист. Так, у справах *Alassini ma інші* [168] (C-317/08 – C-320/08) та *Menini and Rampanelli* [170] (C-75/16) Суд ЄС дійшов такого висновку: обов'язкове попереднє звернення до процедур альтернативного характеру (ADR) не порушує положення ст. 47 Хартії основних прав ЄС [166] за умови, що відсутні перешкоди для доступу до суду.

У комплексному системному аспекті при аналізі альтернативних способів вирішення спорів у сфері авторського права їх слід розглядати як інтегрований компонент механізму захисту цивільних прав. Відтак, як видається, сучасна модель захисту прав має розглядатися у широкому значенні: класичні судові способи повинні доповнюватися гнучкими альтернативними приватно-правовими інструментами, здатними ефективно й оперативно реагувати на порушення та враховувати інтереси сторін. У такому контексті ADR може виконувати не тільки допоміжну, а й функціонально самостійну роль, що сприятиме досягненню сталого правового балансу в галузі авторських прав.

Отже, альтернативне вирішення спорів не слід сприймати як альтернативу класичному судовому захисту прав у буквальному розумінні. Це повноцінна складова проєвропейськоорієнтованої моделі захисту авторських прав. Саме таке розуміння відповідає сучасним тенденціям розвитку правової держави, де не тільки закріплені, але й діють стандарти ефективного правосуддя. Однозначно треба визнати, що переговори,

посередництво, медіація та інші форми альтернативного вирішення спорів – це процедури зі значним потенціалом, унаслідок яких підвищується сама можливість знаходження прийняттого для обох сторін варіанта виходу зі спірної ситуації, його стійкість, а також виконуваність [38, с. 185].

Аналіз існуючої практики застосування альтернативних (неюрисдикційних) способів вирішення спорів засвідчує, що вагоме місце в цьому механізмі завжди займали переговори, медіація та консиліація як важливі взаємопов'язані інструменти позасудового врегулювання конфліктів. При захисті авторських прав за обрання одного з таких некласичних способів вирішення спорів кожен має свої особливості, які впливають зі специфіки інтелектуально-творчої діяльності.

У сучасній правовій доктрині переговори (або неогоціація [102, с. 47, 70], [49, с. 16]) найчастіше трактуються як прямий діалог, який виникає між правовласником та потенційним правопорушником до звернення до юрисдикційних чи неюрисдикційних механізмів або замість них, основною метою якого є прийняття взаємовигідного рішення для сторін [10, с. 166], [77, с. 131]. Саме ця форма альтернативного вирішення спорів хронологічно та історично перша виникла для вирішення різного роду конфліктів у людській спільноті [32].

Виступаючи фундаментальним інструментом ADR, проведення переговорів підтверджує первинний рівень комунікації між сторонами, який спрямований на досягнення взаємовигідної угоди між ними без формальної участі третіх осіб.

З юридичної точки зору, переговори виступають як процесуально-автономна форма взаємодії між сторонами, яка ґрунтується на добровільності (обопільній згоді), диспозитивності та принципі взаємного інтересу. Завдяки використанню цього механізму контрагенти не лише обговорюють конкретні умови щодо використання об'єктів авторського права (наприклад, ліцензійні угоди, розподіл роялті, права на цифрове розповсюдження тощо), а й можуть чітко відпрацювати та виробляти стратегічні домовленості, які зможуть

враховувати потенційні майбутні конфліктні ситуації чи економічні ризики, навіть репутаційні фактори. Тобто вони є реалістично-ефективними інструментами процесуальної стратегії.

До специфіки переговорів у сфері захисту авторських прав також слід віднести й те, що вони більш чутливі до психологічної сторони спору. Як правило, учасником таких спорів може бути автор, який часто не має відношення до бізнесових структур і для якого його твір є емоційною цінністю. Так, ряд авторів дуже емоційно можуть реагувати, коли їхні твори використовують у політичних цілях без їхнього дозволу при проведенні мітингів, зібрань у процесі передвиборчих кампаній політиків. Серед відомих гучних справ слід згадати передвиборчі кампанії Дональда Трампа, під час яких було використано пісні Адель [156] та Селін Діон [165]. Таке несанкціоноване виконання їхніх творів викликало бурхливу негативну реакцію в обидвох співачок. Представники артисток під час переговорів з агентами Д. Трампа вимагали саме вибачень, а не матеріальної компенсації, оскільки для співачок важливим було, щоб їхні твори ніяк не асоціювали з політичними лідерами. Ці кейси демонструють важливість морально-психологічних аспектів захисту авторських прав (авторської волі та творчої ідентичності). Тому за деяких обставин під час переговорів важливіше отримання вибачення за порушення чи посягання на авторські права, ніж домовленості щодо отримання матеріальної компенсації.

Прямолінійний жорсткий тон однієї зі сторін, яка не розуміє цього нюансу, може блокувати домовленості, зумовити загострення конфлікту і відповідно ініціювання інших більш суворих засобів захисту авторських прав. З огляду на це, залучені адвокати чи захисники мають бути стратегами та «правильними перекладачами інтересів сторін», враховуючи такі особливості, орієнтувати сторони в потрібному напрямі. Крім цього, також слід враховувати й те, що при захисті авторських прав право на сам твір як об'єкт інтелектуальної власності є нематеріальним і включає не тільки майнові права, а й контроль щодо використання творів, їх відтворення,

репрезентацію та комерційний потенціал. У судах ці аспекти чітко розглядаються крізь призму детермінованих норм права, при переговорах акцент робиться, насамперед, на інтересах осіб, потенційних ризиках, перспективах і наслідках прийнятих рішень щодо подальшої реалізації авторських прав на ринку. Це означає, що переговори мають радше стратегічно-делікатний, аніж правовий характер.

Гнучкість результатів переговорів та можливість уникнення звернення особливо до іноземного суду з огляду на те, що багато порушень авторських прав відбувається через всесвітню мережу Інтернет, соцмережі та інші можливості та канали, які дає сучасний кіберпростір, що зумовлює інтернаціональний характер таких спорів, також є критично важливою особливістю творчо-інтелектуальної сфери. При цьому, як слушно зауважує Я. Любченко, застосування переговорів у жодному разі не обмежує право сторін звернутися до інших юрисдикційних чи неюрисдикційних способів вирішення спору за умови, що вони виявилися нерезультативними та неуспішними, тобто не врегулювали конфлікт [76, с. 11].

З огляду на вказані специфічні риси, переговори в системі ADR можна розглядати як своєрідну «гібридну зону між приватним домовленостями з однієї сторони та правовим примусом – з іншої», де учасники спору мають можливість формувати власні правила гри, одночасно при цьому підкоряючись загальним правовим нормам. У такому сенсі переговори економлять час, ресурси та сприяють формуванню в інтелектуально-творчій сфері корпоративної та творчої культури правомірної поведінки внаслідок усвідомлення сторонами потенційних наслідків ситуацій порушення домовленостей.

Своєрідну «родзинку» переговорного процесу у сфері захисту авторських прав складає здатність цього альтернативного способу вирішення спорів враховувати нематеріальні цінності об'єктів у сфері інтелектуальної власності. Порівняно із судовим розглядом, де оцінювання творчого внеску кожного з авторів доволі часто може зводитися до формалізованих критеріїв,

безпосередні переговори дають змогу сторонам самостійно визначити та вирахувати вартість, а також значення результатів творчо-інтелектуальної діяльності. Як приклад можна навести європейську практику окремих відомих видавництв щодо поширення електронних книг і вирішення питань щодо маркетингової політики, авторського визнання та ексклюзивних прав у процесі переговорів з авторами, що дуже складно вирішити однозначно при зверненні до суду.

Огляд світової практики у видавничій сфері, зокрема, таких авторитетних видавництв, як Hachette Book Group, Penguin Random House, HarperCollins та Wiley, демонструє, що узвичаєною нормою нині є укладення з авторами угод щодо передачі не тільки прав на публікацію, а й одночасно розповсюдження творів у всіх можливих форматах, включаючи e-books. При відсутності таких угод або прав на використання цифрових форматів творів поширення електронної верстки авторського твору без його згоди чи правовласника є порушенням авторських прав, що призводить до ініціювання подання позовів до судів. Але кожного разу перед прийняттям радикальних рішень звертатися до суду сторони проводять переговори, і навіть після його прийняття значення консультацій та правильно організованого переговорного процесу не можна нівелювати.

Відома справа *Hachette Book Group, Inc. v. Internet Archive* [159], у якій провідні американські видавці скаржилися, що програма Internet Archive з цифрового доступу до повних версток їхніх книг без отримання дозволів порушує їхні авторські права (тобто оскаржувалось несанкціоноване цифрове сканування й розповсюдження творів он-лайн). Перед зверненням до суду було проведено цілу серію переговорів між сторонами, і хоча це не привело до вирішення протиріч між ними, усе ж допомогло чітко ідентифікувати інтереси сторін, відсіяти другорядні питання, сконцентруватися на головних претензіях і що важливо – підготуватися більш стратегічно до судових засідань [159].

Слід також врахувати ще одну важливу рису переговорів у інтелектуально-творчій сфері – їх превентивний характер або направленість на реалізацію профілактичної функції захисту авторських прав: процес ефективної комунікації між сторонами, по-перше, дозволяє запобігти ескалації конфліктів; по-друге, сприяє мінімізації ризиків імовірних правопорушень; по-третє, створює передумови для медіації, консиліації або арбітражу.

Одним із найбільш вдалих прикладів переговорів при захисті авторських прав можна вважати довготривалу справу *Authors Guild, Inc. v. Google, Inc* [160]. У цьому багаторічному спорі організація *Authors Guild*, що виступала від імені і в інтересах авторів та видавців у США, пред'явила претензії корпорації *Google*, яка у рамках проєкту *Google Books* здійснювала масове сканування книг та їх поширення без явної згоди авторів. Сторони розпочали переговорний процес, під час якого сторони доволі часто змінювали умови потенційної угоди (щодо механізмів розподілу доходів між авторами та правовласниками, органів для представництва їх інтересів та ряду інших питань) і навіть робили спробу затвердити цю угоду в суді. Суд відмовив сторонам у затвердженні цих домовленостей через численні суперечливі позиції авторів та організацій правовласників та загалом вважаючи, що така угода доволі широка й однозначно буде порушувати права окремих авторів. Однак, незважаючи на такий фінал, ця практика дозволяє переконатися, саме переговори змушували сторони ґрунтовно аналізувати всі ймовірні результати майбутніх домовленостей – можливість подальшого співробітництва між сторонами, економічні вигоди і наслідки для цифрового ринку.

Враховуючи наведене, можна констатувати, що правова природа переговорів у сфері захисту авторських прав характеризується такими властивостями:

по-перше, переговори – невід'ємний елемент стратегії урегулювання спорів у інтелектуально-творчій сфері;

по-друге, переговори формують перший етап обов'язкової процедури врегулювання спорів у комерційних договорах щодо авторських прав;

по-третє, переговори поєднують гнучкість, надзвичайну оперативність і враховують реальні інтереси сторін із науково обґрунтованим підходом до оцінки творчо-інтелектуальних результатів та важливих психологічних аспектів.

Отже, переговори є важливим первинним юридичним інструментом при вирішенні спорів щодо захисту авторських прав та формують інституційну і концептуальну платформу для використання інших більш формалізованих механізмів ADR.

Медіація становить один з ключових механізмів ADR, який органічно поєднує формальний правовий статус з гнучким процесуальним характером, спрямованим на добровільне та водночас ефективне врегулювання спорів у сфері захисту авторських прав. Характерною рисою медіації є участь нейтральної сторони – посередника – медіатора, основна місія якого полягає в організації комунікації між сторонами та пропозиції конструктивного рішення спору на засадах об'єктивності та неупередженості.

Слід підкреслити, що медіація на сьогодні має найбільшу підтримку як від науковців-теоретиків, так і від практиків та безпосередніх учасників цієї процедури. Зарубіжна статистика засвідчує високу ефективність медіації: у США – 95 % справ, що були направлені на медіацію, не дійшли до державного суду; у ФРН – 90 % медіаційних процедур завершуються мировою угодою; у Великобританії – результативність медіації становить 90–95 %; загальноєвропейський показник ефективності медіації становить 40–80 % [136, с. 245-246]. В ЄС ще у 1999 році Європейська Рада на засіданні в Тампере закликала держав-членів до широкого застосовування медіації як одного з найефективніших альтернативних способів вирішення спорів [89, с. 26].

Правовий статус медіатора, як правило, визначається національним законодавством та міжнародними стандартами, встановленими у

міжнародно-правових документах, які розробляються у рамках міжнародних організацій та установ у сфері захисту авторських прав. Так, в Україні, згідно із Законом України «Про медіацію», до медіатора висуваються такі вимоги: нейтральність, незалежність, неупередженість (ст.ст. 1, 5) [110]. У державах-членах ЄС практика застосування медіації виробила більш широке коло вимог до посередника. Так, у Директиві ЄС 2008/52/ЄС [172], крім незалежності та неупередженості медіатора, закріплено положення про його ефективність і компетентність. Європейський кодекс етики медіаторів, розроблений у 2004 р. під егідою Європейського Союзу та з врахуванням рекомендацій Ради Європи, додатково включає ще положення про те, що медіатор має добре бути обізнаний із процедурою медіації [175], тобто має мати певні знання та досвід, що передбачає проходження спеціального навчального курсу, систематичне оновлення знань і практики медіаційної процедури. Такі вимоги відтворюються у законодавстві ряду країн. Так, у Болгарії та Угорщині таке навчання має бути в обов'язі не менше 60 годин, в Австрії – 500 [48, с. 110]. Міжнародна практика в рамках Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ, WIPO) у Правилах медіації фіксує три основних вимоги – нейтральність, неупередженість та незалежність [204]. Загалом ці загальні вимоги мають велике значення для об'єктивності проведення медіації і тому на них сторони завжди звертають особливу увагу, незалежно від сфери, у якій виникають спори, що вирішуються при застосуванні медіації.

Не менш важливі й вимоги до процедури медіації. При захисті авторських прав приваблива конфіденційність медіаційного процесу, яка дає можливість забезпечити захист комерційних даних, стратегічних позицій конфліктуючих сторін, а також інформації про об'єкти інтелектуальної власності. Наприклад, у кейсі Всесвітньої організації інтелектуальної власності у 2010-ті роки одна з нідерландських видавничих компаній з французькою компанією-ліцензіатом ініціювали медіацію Всесвітньої

організації інтелектуальної власності щодо порушенням умов договору ліцензії про публікацію технічної книги (об'єкт авторського права). Після проведення двох медіаційних сесій уклали конфіденційну угоду щодо врегулювання спору, згідно з якою не розголошувалися комерційні умови, що в подальшому дозволило зберегти ділові відносини без звернення до класичного судового процесу [205].

Наступним важливим аспектом прийнято вважати правові підстави та обов'язковість домовленостей. Як правило, загальна практика виходить із того, що рішення, ухвалені в результаті медіаційного процесу, – добровільні. Однак існує можливість їх юридичного закріплення через укладення письмової угоди або через постанову суду щодо схвалення цієї угоди, що надає їм обов'язкової виконавчої сили. Це створює можливість для інтеграції медіації у формальні правові системи, забезпечуючи при цьому правову визначеність, а також захист інтересів сторін спору. У багатьох зарубіжних країнах при порушенні однією зі сторін такої обов'язкової медіаційної угоди відбувається звернення до суду. Зокрема, такі можливості існують у юрисдикціях Великої Британії та Франції.

Загалом аналіз правової доктрини та практики з медіації дозволяє зробити висновок про те, що цей вид альтернативного вирішення спорів доволі ефективний, доцільний та економічно виправданий у сфері захисту авторських прав, оскільки слугує інституційною платформою, яка органічно поєднує правову легітимність і процесуальну гнучкість, що дає змогу ефективно вирішувати спори у сфері інтелектуально-творчої діяльності. Її вагомість особливо значима для транснаціональних спорів, де завжди наявні колізії і національних правових систем, і культурних особливостей, і різноманітних комерційних практик.

Враховуючи особливу природу спорів у сфері захисту авторських прав, медіація у цій сфері має свою специфіку, зумовлену, з одного боку, дуалізмом авторських прав – поєднанням майнових і особистих немайнових елементів, а з іншого – особливим зв'язком автора і створеного ним твору,

що включає важливі психологічні аспекти, які вимагають особливої уваги. Як відомо, у багатьох спорах, що впливають з інтелектуально-творчої діяльності, предметом є не тільки факт порушення авторських майнових прав чи розмір відшкодування, а й питання, що стосуються авторства, репутації, творчої ідентифікації, асоціації твору з певними суб'єктами або цінностями, наприклад у політичній чи комерційній площині.

Медіація, на відміну від судового процесу, у випадку захисту авторських прав може забезпечити та врахувати ці всі моменти на максимальну користь сторонам, що в кінцевому рахунку дозволяє прийти до прийнятних компромісів і уникнути звернення до суду. Це, безперечно, також сприяє збереженню та продовженню ділових та професійних контактів між учасниками доволі креативних індустрій, де реалізуються авторські права. Додатковим чинником специфіки у цій сфері слід визнати конфіденційність медіаційного процесу. Коли вирішуються спори, у яких предметом є питання ліцензування, розміру роялті, умови щодо використання творів або іншої комерційно чутливої інформації, розголошення якої у рамках судового процесу завдало б сторонам суттєвої шкоди, конфіденційний характер має особливо важливе значення.

Незважаючи на доволі значне поширення медіації в сучасному світі, підтвердженням чого виступає високий показник успішного врегулювання суперечок у сфері захисту авторських прав (зокрема, за статистичними даними, які наводяться на офіційних сайтах багатьох міжнародних інституцій, понад 70 % медіацій у цій сфері досягають позитивного результату шляхом укладення компромісної угоди), в Україні її потенціал реалізований частково. Причинами цього, як видається, є, по-перше, мала обізнаність учасників правовідносин у сфері інтелектуально-творчої діяльності про такий спосіб альтернативного вирішення спорів, а також недосконале правове регулювання, яке інколи не дозволяє використати всі потенційні переваги медіаційного процесу порівняно до судового розгляду. Насамперед, чинне законодавство України у сфері захисту авторських прав

не враховує галузевої специфіки спорів. У зв'язку з цим доцільне внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» [104] шляхом включення положення про можливість сторін звертатися до медіації як пріоритетного досудового способу врегулювання конфліктів, з окремим акцентом щодо захисту немайнових прав авторів, а також гарантії конфіденційності.

По-друге, нагальним є нормативне закріплення положення про надання медіаційній угоді виконавчої сили через затвердження її судом, що б дозволило, з одного боку, поєднати добровільність медіації та принцип юридичної визначеності, а з іншого – забезпечити максимально реальне виконання домовленостей, досягнутих сторонами. Внесення таких змін і доповнень відповідало б міжнародним та європейським стандартам ADR, сприяло б підвищенню з боку авторів і правовласників загалом довіри до медіації.

Враховуючи наведену специфіку, можливе формулювання доктринальної дефініції медіаційної угоди в цій сфері. Зокрема, під медіаційною угодою у спорах щодо захисту авторських прав слід розуміти конфіденційну добровільно досягнуту домовленість сторін за сприяння нейтрального медіатора, спрямовану на взаємовигідне комплексне врегулювання вимог майнового і немайнового характеру автора чи іншого правовласника при врахуванні творчої, репутаційної та комерційної компонентів таких правовідносин, яка при умові дотримання законом встановленої процедури може бути наділена обов'язковою юридичною та виконавчою силою. Така дефініція вказує на особливу роль і значення медіації у сфері захисту авторських прав зокрема та інтелектуально-творчої діяльності у цілому, підкреслюючи її можливості й потенціал як ефективного, досить гнучкого і певною мірою гуманізованого інструменту у сфері захисту авторських прав.

Отже, медіація у сучасній правовій практиці захисту авторських прав – це симбіоз добровільності, юридичної визначеності (легітимності) та

конфіденційності, що дозволяє забезпечити баланс між інтересами конфліктуючих сторін, швидко врегулювати спір, інтегрувати результати у формальні правові механізми, щоб закласти підґрунтя для подальших процедур та механізмів ADR, таких як консиліація та арбітраж (третейський суд).

Консиліація належить до доволі поширених та ефективних механізмів ADR, який часто слугує своєрідним містком до медіації або арбітражу. Тому цей механізм займає проміжне положення між ними, поєднуючи добровільний характер процесу та більш активну роль третьої сторони – консиліатора. На думку Ю. Притики, до консиліації часто звертаються «у разі занадто сильного емоційного навантаження конфлікту, що часто супроводжується небажанням однієї чи обох сторін зустрічатися віч-на віч, але за наявності готовності спробувати розв'язати проблему іншим шляхом. Консиліація дозволяє сторонам не втратити гідності перед іншою стороною та мінімізує ризик потрапити під вплив іншої сторони і стати жертвою її маніпуляцій» [102, с. 70–71].

У найбільш загальному значенні у правовому сенсі під консиліацією розуміється процедура, яка направлена на досудове вирішення спорів приватно-правового характеру, в ході якої нейтральний третій суб'єкт (консиліатор), сприяючи комунікації між конфліктуючими сторонами, має право запропонувати конкретні варіанти вирішення спору, які можуть бути прийняті сторонами виключно на добровільних засадах [84, с. 90], [28, с. 203]. Ключовою відмінністю цього способу альтернативного вирішення спорів від медіації, при якій медіатор діє та відіграє роль виключно фасилітатора, є те, що консиліатор наділений активною консультативною функцією, яка дозволяє йому пропонувати сторонам різноманітні взаємовигідні варіанти вирішення їхнього спору [77, с. 120]. Це свідчить про такі функціональні переваги: по-перше, можливість оцінювання аргументів сторін; по-друге, право пропонувати шляхи вирішення спору; по-третє, право надавати експертні висновки про правові чи комерційні аспекти спору, що

допомагає сторонам більш ґрунтовно зрозуміти протиріччя і підійти більш виважено до прийняття взаємовигідно компромісного рішення.

Такий підхід цінний у сфері захисту авторських прав, де спори мають комплексний та багатоаспектний характер (зокрема, можуть стосуватися складних аспектів у ліцензуванні, цифровому розповсюдженні або ж торкатися транскордонних прав чи вартості нематеріальних активів). Консиліатора слід відрізнити від судді, який виносить обов'язкове рішення у справі, оскільки він не уповноважений ухвалювати рішення, його головна місія – допомогти сторонам досягти взаємовигідного компромісу, і роль його у цього вельми активна, що дозволяє у багатьох випадках розглядати консиліацію як інструмент колегіального вирішення спорів у механізмі ADR.

Загалом вимоги, які висуваються до претендентів для участі в консиліаційному процесі аналогічні, тим, що стосуються медіаторів та арбітрів (третейських суддів) – нейтральність, незалежність, неупередженість та справедливість. Це повністю вписується в рамки міжнародних стандартів, вироблених на основі багаторічної практики провідними фахівцями і втілених у документах ЮНСІТРАЛ у вигляді функціонально-етичних норм та принципів, зокрема у Типовому законі про міжнародне комерційне примирення Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ст. 6) [197].

Аналіз існуючої практики проведення консиліації у зарубіжних країнах засвідчує її ефективність у сфері захисту авторських прав.

З науково-доктринальної точки зору примирення в рамках консиліації у сфері захисту авторських прав можна розглядати як інтегративний механізм ADR, що включає одночасно і гнучкість медіації, і дорадчу функцію арбітражу, що робить її вкрай цінною у приватно-правових транснаціональних спорах, які мають складну структуру, включаючи цифрові платформи, мультимедійні продукти та різні правові юрисдикції.

Порівняльний аналіз консиліації з медіаційною процедурою демонструє, що: по-перше, консиліація володіє більшою формалізацією процесу та структурованістю пропонованих рекомендацій; по-друге, консиліація дає

можливість врахування та включення висновків експертів у правову аргументацію; по-третє, консиліація забезпечує інтеграцію з арбітражним порядком вирішення спорів у разі непогодження сторін, що може створювати м'який плавний перехід від добровільного врегулювання та вирішення до примусового виконання рішення.

Отже, консиліація важливий елемент у механізмах ADR, що ефективно поєднує добровільні домовленості сторін з експертною оцінкою спору, формуючи при цьому передумови до легітимного та оперативного вирішення спорів у сфері захисту авторських прав на національному та міжнародному рівнях.

Незважаючи на відмінності переговорів, медіації та консиліації, є ряд спільних рис, які характеризують ці альтернативні способи вирішення спорів. По-перше, це мета – позасудове (неюрисдикційне) альтернативне вирішення спору. По-друге, максимальна реалізація принципів добровільності та автономії волі сторін від першого до останнього етапу вирішення спору. По-третє, гнучкість самого процесу та необов'язковий характер прийнятих рішень. По-четверте, ініціювання, підготовка та безпосередньо етап обговорення проблемних аспектів відбувається з позиції максимального врахування інтересів сторін та доцільності. По-п'яте, результат застосування таких ADR залежить від ораторських здібностей, ділових задатків, психологічних якостей, комунікативних навичок і стратегічного мислення учасників. По-шосте, всі три інструменти ADR доволі часто створюють плацдарм для звернення до третейського розгляду (арбітражу). По-сьоме, жоден з цих засобів не є гарантією позитивного вирішення спорів.

Проведений науковий аналіз показує, що такі механізми ADR, як переговори, медіація та консиліація, при захисті авторських прав, мають ряд універсальних переваг у порівнянні зі зверненням до судового розгляду: оперативність, конфіденційність, адаптивність до специфіки спору й інтеграцію результатів у формальні правові механізми, формуючи комплексну та гнучку структуру ADR, яка дозволяє ефективно враховувати

комерційні, творчі та транснаціональні аспекти спорів, створюючи стійку основу для інтеграції національних механізмів у глобальну систему захисту авторських прав.

3.2. Третейський розгляд спорів у сфері захисту авторських прав як інструмент процесуальної оптимізації

У цифрову епоху сфера інтелектуально-творчої діяльності досить чутлива до цифровізації, діджиталізації та інших технологічних і соціальних трансформацій. Об'єктивне розширення простору для реалізації авторських прав призводить і до збільшення спірних ситуацій, які часто вирішити лише за допомогою переговорів, медіації чи консиліації не вдається. Разом з тим контрагенти (автори, правовласники та інші учасники відносин у сфері авторського права), прагнучи вирішити спір, хочуть уникнути судового розгляду. Причин для цього доволі багато: економія часу, матеріальних ресурсів та засобів, потреба в приватності, психологічні бар'єри тощо. В таких випадках ADR може повністю задовольнити такі запити в рамках задіяння механізму третейського (арбітражного) розгляду (залежно від виду спору – внутрішньо національного чи міжнародного), який, як справедливо вважають окремі дослідники, нині можна визнати найважливішою ланкою високорозвиненого правосвідомого громадянського суспільства [102, с. 86].

Третейський розгляд (арбітраж) наразі визнано одним з найефективніших інструментів ADR, здатним забезпечити оперативність, приватність (конфіденційність) та легітимність вирішення спорів у сфері захисту авторських прав [14, с. 57]. Гнучкість цього позасудового механізму, поєднана із формальною юридичною визначеністю третейських рішень, вважається однією із його найпривабливіших рис. Це підтверджується й відповідною практикою, коли сторони свідомо відмовляються від розгляду справи в державному суді, зважаючи на суттєві переваги третейського розгляду, особливо щодо конфіденційності, гнучкості та адаптивності процедури розгляду до специфіки конкретного спору,

вузькоспеціалізованості арбітрів та остаточності і виконуваності рішення, що сприяє більш ефективному й оперативному вирішенню протиріч між сторонами. Саме такі мотиви, до прикладу, були заявлені сторонами у справі *Kevin Spacey v. «House of Cards» production company* [187], розглянутій у США у Центрі судового арбітражу та медіації (*Judicial Arbitration and Mediation Services, JAMS*) на підставі третейського застереження, що містилось у контракті. Сторони особливо акцентували при виключенні юрисдикції державного суду на такій рисі третейського розгляду, як забезпечення максимальної конфіденційності, що відіграє вагомую роль у творчій індустрії для належного захисту репутації сторін, студій і талантів.

Через резонанс цієї справи у ЗМІ окремі відомості щодо процедурних моментів стали відомі громадськості, зокрема те, що до участі у складі третейського суду був залучений висококваліфікований арбітр зі спеціалізацією саме у сфері захисту авторських прав, що, безперечно, мало важливе значення при вирішенні цього складного авторсько-правового спору комерційного характеру. І сам кінцевий результат розгляду без нюансів і деталізації також набув розголосу у ЗМІ. Зокрема, стало відомо, що неналежне виконання зобов'язань (а саме непрофесійна поведінка) згідно з контрактом актором Кевіном Спейсі призвело до значних фінансових втрат для проєкту. У зв'язку з цим йому було присуджено майже 31 мільйон доларів відшкодувань на користь продюсерської компанії «Карткового будинку» (29,5 мільйона доларів відшкодування збитків та 1,4 мільйона доларів судових витрат). Це третейське рішення JAMS у подальшому було підтверджене судом Лос-Анжелосу до виконання, що надало йому силу судового рішення. Фактично сам процес розгляду і прийняття рішення насправді відбувався за зачиненими дверима компетентним складом третейського суду на підставі умов, визначених у третейському застереженні, тобто конфіденційно. Але певні процедурні моменти щодо участі вузькоспеціалізованого арбітра та сума відшкодування за рішенням JAMS були повідомлені сторонами публічно. У цьому теж виявляється одна із

характерних особливостей третейського судочинства – автономія волі сторін щодо всіх питань розгляду спору.

Особливість правової природи третейського судочинства полягає в його багатовимірній феноменальній сутності: поєднання елементів приватноправової автономії сторін із певними характерними ознаками державного судочинства. Ст. 2 Закону України «Про третейські суди» встановлює, що третейський суд – «недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин» [115]. Така нормативна дефініція вказує на дві ключові ознаки цієї інституції: по-перше, добровільний характер (сторони за обоюсторонньою згодою здійснюють делегацію третейському суду повноважень щодо вирішення їхнього спору); по-друге, незалежний статус третейського суду, який не включається до системи державних судів загальної юрисдикції. Відповідно вищезгадана нормативно встановлена конструкція формує третейський суд (арбітраж) як своєрідну форму недержавної юрисдикційної діяльності. Така позиція, зокрема, зафіксована в одному з рішень Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 р. № 2-р(П)/2022 [116]: третейські суди не є державними органами правосуддя в Україні в розумінні ст. 125 Конституції України [61].

У правовій доктрині третейське судочинство трактується як квазісудовий механізм. Однак, не будучи включеним до системи державного судочинства, третейський суд є повноважним юрисдикційним органом, наділеним самими сторонами повноваженнями щодо вирішення між ними спору. Дуже важливо, що до самого третейського розгляду та виконання третейських рішень держава підходить доволі серйозно. Підтвердженням такого підходу є відповідне положення Постанови Верховного Суду України щодо відповідності поняття «третейський суд» поняттю «суд» у розумінні конвенційних стандартів (ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод [60]) в рамках справи справи № 911/1766/22 «ФГ «Стоянова І.С.» – ТОВ «Нор-Ест Агро»» [97], а тому в рамках третейського судочинства можуть розглядатися спори з цивільних та господарських правовідносин, в тому числі й щодо захисту авторських прав.

Однією з базових ознак третейського суду є його створення на підставі обопільної згоди сторін, зафіксованої в третейській (арбітражній) угоді (записі, договорі чи застереженні в контракті), яка має процесуальний характер і володіє автономним характером (не підлягає тлумаченню або оскарженню в розумінні й порядку звичайного цивільного правочину). Така доктринальна «родзинка» дозволяє визнавати третейську угоду недійсною виключно на підставі спеціальних законодавчих норм про третейські суди або ж положень міжнародних конвенцій чи угод. Загалом відсутність такої згоди сторін унеможливорює звернення до цього способу вирішення спорів.

Особливістю третейського розгляду також є те, що третейські рішення, що виносяться від імені третейських суддів (арбітрів), обов'язкові виключно для сторін спору, які укладали третейську угоду, якою чітко виключили юрисдикцію державного суду, та остаточні, що впливає з природи та сутності третейського суду як неklasичного альтернативного способу вирішення спорів. Такі риси особливо актуальні для авторських спорів, адже майнові та фінансові інтереси сторін вимагають часто оперативного врегулювання.

При цьому при відмові добровільно виконувати такі рішення його виконання може бути забезпечено шляхом звернення до державного суду, який надає дозвіл на його примусове виконання (ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» [105]) через виконавчі листи та накази. При відсутності такого державного визнання третейське рішення позбавляється юридичного ефекту. Наприклад, у 2024 році Київський апеляційний суд видав виконавчий лист на стягнення 492 097 дол. за рішенням Постійно діючого Третейського суду при Асоціації Українських

Банків від 13 жовтня 2023 р. у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Інновація» [134]. Така практика слугує важливим доказом того, що незалежно від конфіденційності розгляду справи в третейському суді, рішення, прийняте по суті справи, буде однозначно виконано (добровільно чи примусово).

Крім наведених специфічних рис, у доктринальних джерелах вказується на те, що для третейського розгляду характерне поєднання таких важливих фундаментальних приватноправових принципів: диспозитивності, змагальності, всесторонності, а також незалежності. Водночас важливим при цьому є те, що застосування їх відбувається у доволі гнучкій і погодженій сторонами спору процедурі. Безперечно, така особливість у поєднанні з іншими відіграє позитивну роль у сфері захисту авторських прав, забезпечуючи сторонам право на автономне вирішення непорозумінь та протиріч при врахуванні як матеріально-правових норм про охорону авторських прав, так і процесуально-організаційних особливостей третейського розгляду, що перетворює цей механізм на один із найбільш ефективних засобів захисту в умовах підвищеної динамічності творчих, ділових та комерційних правовідносин.

Ще однією привабливою рисою цього інструменту ADR є те, що третейський розгляд надає можливість сторонам самостійно обирати третейських суддів, які володіють вузькою спеціалізацією у сфері авторського права, мають глибокі знання про специфіку інтелектуальної та творчої діяльності, досвід та практику вирішення спорів у цій галузі й обізнані зі специфікою психологічних аспектів, притаманних авторам. Це дозволяє більш точно та глибоко оцінити сутність спору і винести більш якісне справедливе та обґрунтоване рішення. Судді державних суддів, як правило, не володіють вузькою спеціалізацією і не мають таких широких знань про творчу та інтелектуальну сфери, а тому орієнтовані виключно на прийняття рішення по справі на підставі закону.

Натомість третейські судді націлені не тільки на такий результат, а ще й на збереження професійних та ділових відносин між учасниками, відповідно рішення містить майбутні рекомендації щодо побудови ліцензійних угод та комплексних контрактних механізмів, що знижують ризик повторних конфліктів і створюють плацдарм для зміцнення подальшої ділової та комерційної співпраці. Таку специфіку та водночас особливість третейського розгляду можна трактувати як процесуальну інтеграцію юриспруденції з контрактною культурою та психологією спілкування.

Як правило, вирішення спорів у сфері захисту авторських прав у рамках третейського судочинства включає кілька взаємопов'язаних етапів:

По-перше, ініціювання третейського розгляду шляхом укладення третейської угоди та визначення загальних параметрів потенційної процедури. Згідно з ч. 4 і 5 ст. 12 Закону України «Про третейські суди» [115] третейська угода має бути укладена у письмовій формі, обов'язково включати інформацію про сторін (найменування, їх точне місцезнаходження), предмет спору, а також відомості про місце та дату її укладення. Крім цього, сторони можуть погодити також іншу інформацію, яка має бути відображена. Зокрема, це може стосуватися визначення постійнодіючого третейського органу, третейських суддів (арбітрів), порядку їх призначення та процедури проведення процесу, мови і місця розгляду, матеріального права, що застосовуватиметься при розгляді спору, а також строків подання вимог. Загальноприйнятою практикою, особливо для досвідчених учасників правовідносин у сфері інтелектуально-творчої діяльності, є обрання правил провідних третейських центрів, насамперед міжнародних (наприклад, Арбітражні правила Всесвітньої організації інтелектуальної власності [204]), які мають відповідну спеціалізацію на інтелектуальній власності, або ж формулювання власних правил з урахуванням природи, специфіки та характеру спору у сфері захисту авторських прав.

По-друге, подання заяви та формування складу третейського суду. Після подання позовної заяви, яка, згідно зі сталою практикою, має відповідати загальноприйнятим вимогам до такого роду документів у приватно-правових відносинах (сторони орієнтуються на спеціальне законодавство у цій сфері та загальні засади цивільного й цивільно-процесуального права), постає питання про формування складу третейських суддів. Це відбувається, як правило, за домовленістю сторін або за процедурою, яка передбачена третейськими правилами. У ряді доктринальних джерел справедливо підкреслюється, що кваліфікованість та компетентність третейських суддів у сфері захисту авторських прав відіграє ключову роль, адже вони не тільки мають поєднувати відповідні знання матеріального, процесуального права, але й добре розумітися на творчих і комерційних аспектах спору, а також на психологічних аспектах правовідносин у сфері захисту авторських прав.

По-третє, проведення попередніх слухань та погодження процесуальних питань. Як і при зверненні до державного суду, попереднє слухання відіграє важливу роль і слугує необхідним компонентом процедурної організації, на якому узгоджуються такі питання: строки, план представлення доказів, порядок допиту свідків, експертів, фахівців, визначається конфіденційність процедури та інші суттєві організаційні аспекти. Проведення такого засідання дозволяє третейському суду адаптувати процес до справи, а також уникнути надмірної формалізації та в цілому забезпечити ефективність розгляду.

По-четверте, розгляд на підставі письмових документів, матеріалів та експертних висновків. Цей етап особливо важливий для з'ясування істини по справі й має неабияке значення, коли сторони домовились не проводити усні слухання. Саме на цій стадії сторони подають найбільш суттєві письмові докази, аргументи, контракти, ліцензійні угоди, висновки технічних та інших необхідних експертиз для якісного захисту своєї позиції, звіти фахівців тощо.

Особливістю таких процедур у спорах із захисту авторського права є доволі широке використання висновків експертів (наприклад, для оцінки вартості контенту, обсягу порушення авторських прав, характеру твору та впливу цифрового розповсюдження на ринок тощо). Третейські суди, аналізуючи їх, формують свою правову позицію, що має як юридичну, так і економічну обґрунтованість.

По-п'яте, проведення усних слухань. Цей етап не завжди наявний у практиці третейських судів. Як правило, сама процедура таких слухань нічим не відрізняється від звичайного цивільного процесу в державному суді: на підставі принципу змагальності, рівності сторони мають право навести свої доводи, аргументи, ставити питання свідкам, експертам та фахівцям, залученим до участі в розгляді. Водночас, на відміну від жорстко прописаної нормативно процедури у державному суді, під час третейського розгляду сторони мають більше автономії, більшу гнучкість при презентації доказів, що особливо цінно при вирішенні спорів у сфері інтелектуально-творчої діяльності, де стандартні докази не завжди прийнятні, навпаки, можуть бути неефективними чи малоефективними.

По-шосте, ухвалення третейського рішення. Логічним завершення третейської процедури є прийняття остаточного та обов'язкового рішення, яке має відповідати, згідно з нормативними положеннями та практикою, таким вимогам: аргументованість (обґрунтованість), письмова форма, відповідність правилам третейської процедури. Рішення також має включати такі необхідні реквізити, як повне найменування сторін, предмет і суть вимог, висновки суду та ухвалені заходи, підписи третейський суддів (арбітрів) та дату винесення. Дотримання таких вимог сприяє й водночас забезпечує, насамперед, високу якість та передбачуваність рішення, яке у майбутньому потенційно не зможе бути предметом процедури його скасування за процесуальними порушеннями.

У цілому з наведеного можна зробити висновок про те, що третейський порядок вирішення спорів у сфері захисту авторських прав у поєднанні з

механізмом визнання, а також виконання третейських рішень можна розглядати як синергію приватноправового вибору сторін та державної примусової сили рішення, що в підсумку робить цей інструмент найоптимальнішим та дієвішим способів захисту авторських прав сучасності. При порівнянні третейського розгляду з державним очевидні переваги за першим способом – конфіденційність, професійність, структурованість та гнучкість процедури.

У порівнянні з класичним судовим (цивільним чи господарським) процесом, у якому рішення суду фактично залежить від суб'єктивного оцінювання рівня складності справи, третейське рішення у спорах щодо захисту авторських прав не тільки є засобом вирішення конкретного протиріччя, а й може стати джерелом для прецедентних правових наслідків контрактної поведінки учасників інтелектуально-творчого ринку. Це чітко вписується у рамки доктринальної формули *«pro-contractual predictability»* – *«правова передбачуваність контрактів»* [157]: ефективно ухвалене арбітражне рішення з високою ймовірністю знижує ризики майбутніх конфліктів сторін завдяки чіткому визначенню правових механізмів і стандартів поведінки.

3.3. Міжнародний арбітраж як конструкція транскордонного альтернативного захисту авторських прав: інституційні моделі та процедурні стандарти

У системі альтернативного вирішення спорів у сфері захисту авторських прав одну з ключових ролей відіграє міжнародний арбітражний (третейський) суд, який за основними параметрами володіє тією ж правовою природою, що й третейський суд [143, с. 9–10]: недержавний орган, добровільний характер створення, гнучкість процедури, вузькоспеціалізованість арбітрів, оперативність, конфіденційність, адекватна вартість, остаточність прийнятого рішення.

Загалом поняття «міжнародний арбітражний (третейський) суд» розглядається у правовій доктрині як складне інтегративне явище, що поєднує властивості внутрішнього арбітражу з міжнародними елементами та комерційним (приватним) спрямуванням [101, с. 45]. Насамперед, потрібно зробити одне термінологічне уточнення щодо використання понять «арбітраж» та «третейський суд»: ці терміни є синонімами, адже з французької «arbitrage» перекладається як «третейський суд» [3]. Однак в українській правовій доктрині тривалий час загальноприйнятою залишається позиція використовувати щодо внутрішніх приватноправових спорів термін «третейський суд», а щодо транскордонних – «міжнародний арбітраж». Така традиція слововживання чітко підкреслює і головну відмінність між внутрішньонаціональним та міжнародним третейським розглядом, що полягає у наявності іноземного елемента (суб'єктний склад спірних правовідносин або природа самого спору).

Крім цього, як слушно підкреслюється в юридичній літературі, відмінні підходи до проблеми підвідомчості та правової регламентації цих недержавних форм альтернативного вирішення спорів. Третейський суд, розглядаючи спори, які віднесені до його компетенції згідно з чинним внутрішньонаціональним законодавством (в Україні – це насамперед Закон України «Про третейські суди»), як правило, обмежується цивільними і господарськими правовідносинами, тоді як міжнародний арбітраж може включати розгляд ширшого кола спорів, зокрема спортивних, інвестиційних тощо [8, с. 86–87].

Щодо юридичної регламентації, то у випадку міжнародного арбітражу, крім національно-правового регулювання, цей інститут регламентується також нормами міжнародного права [147, с. 87]. Такий дуалізм вітчизняного правового регулювання третейських судів та міжнародного арбітражу, як справедливо вважають окремі науковці, зокрема Л. М. Ніколенко [89, с. 27–28], іде у розріз із сучасною арбітражною практикою більшістю

зарубіжних країн (наприклад, у Швейцарії, ФРН, Франції, Великобританії тощо [143, с. 12]), де існують єдині норми для цих інституцій, і повинен бути усунений шляхом прийняття єдиного законодавчого акта. Це сприятиме, насамперед, створенню узгодженого і водночас послідовного юридичного механізму щодо вирішення спорів шляхом встановлення єдиних стандартів, зменшить бюрократичну складову, ризики провокування правових колізій, а також дозволить гармонізувати та уніфікувати національне законодавство з прогресивними міжнародними стандартами у цій сфері, що суттєво полегшить не тільки процес інтеграції українського правового простору до світової арбітражної практики, а й сприятиме створенню сприятливого інвестиційного клімату в Україні та розвитку міжнародного бізнесу.

Аналіз сучасної практики вирішення приватноправових спорів у інтелектуально-творчій сфері доводить, що більшість з них володіють транскордонним характером, а тому доволі часто вирішуються у міжнародному арбітражі. Безумовно, така специфіка й відповідна практика, яка стикається із правовими системами і досвідом різних зарубіжних країн, привносить у процедуру окремі ексклюзивні аспекти. Тобто міжнародний арбітраж як ефективний та дієвий інструмент у сфері захисту авторських прав не може об'єктивно обмежуватися окремими національними механізмами, оскільки вибудований, насамперед, на основі уніфікованих процедурних правил та стандартів, а також міжнародної практики, що вдало поєднують такі риси, як правова визначеність, гнучкість і адаптивність до складних транскордонних правовідносин. Це також можна віднести до відмінностей між внутрішнім та так званим зовнішнім арбітражем. Ці специфічні риси, які водночас транслують суттєві переваги арбітражу, при обранні способу вирішення транскордонних спорів мають ключове значення. Сторони, особливо досвідчені, уклавши арбітражну угоду, виключають юрисдикцію державного суду й обирають найбільш прийнятний для них арбітражний центр, з огляду на високий рівень кваліфікованості арбітрів у конкретній галузі знань та конфіденційність процедури [23, с. 333–

338]. Так, до прикладу у справах, які широко обговорювались у ЗМІ (так звані «Hollywood-кейси»), – *Кевін Снейсі проти продюсерської компанії «Картковий будинок»* [194] та *Скарлетт Йохансен проти Дісней* [209, с. 266–271] – сторони віддали перевагу арбітражу через конфіденційність та вузькоспеціалізованість арбітрів.

Одним із базових документів, який покликаний сприяти і давати орієнтир сторонам при зверненні до міжнародного арбітражу, є Типовий закон ЮНСІТРАЛ (UNCITRAL, Model Law on International Commercial Arbitration) [195], який розроблений під егідою Організації Об'єднаних Націй провідними науковцями та експертами з різних країн світу, включених до складу Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), для проведення роботи з уніфікації арбітражних правил та процедур і, відповідно, сприянню їх імплементації у національні правові системи. Згаданий Типовий закон був рекомендований Генасамблеєю Організації Об'єднаних Націй державам-членам до застосування. Загалом більшість держав продублювати закони з ідентичними положеннями у національному законодавстві. Зокрема, в Україні – це Закон «Про міжнародний комерційний арбітраж» [111]. Зазначені положення часто відтворюються у спеціальних правилах, які розробляються постійнодіючими арбітражними центрами та інституціями, які функціонують при міжнародних міжурядових та неурядових організаціях, фондових біржах, торгово-промислових палатах зарубіжних країн тощо.

Аналіз арбітражної практики демонструє, що за наявності укладених договорів між авторами і видавцями (наприклад, щодо умов використання електронних форматів творів, ліцензій, розподілу роялті чи щодо інших аспектів інтелектуально-творчої діяльності) сторони можуть включати арбітражні застереження до контрактів і чітко вказувати найбільш вигідні для них правила, розроблені відомими та авторитетними арбітражними центрами [202]. Найбільшою популярністю серед таких нормативних механізмів, які

мають спеціалізацію на спори у сфері інтелектуальної власності, в тому числі й у сфері захисту авторських прав, є Правила арбітражу Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO Arbitration Rules) [203]. Вони розроблені в рамках Всесвітньої організації інтелектуальної власності і призначені для більш ефективного, швидкого та вигідного врегулювання спорів, що випливають із транскордонних ліцензійних угод, технологічних контрактів, комерційної експлуатації творів, а також доволі часто із цифрового розповсюдження контенту. Особливістю Правил арбітражу, які пропонує Всесвітня організація інтелектуальної власності [203], є те, що вони адекватно враховують специфічні потреби правовідносин в інтелектуально-творчій сфері як-от: максимальна гнучкість процедури та порядку розгляду, яка виявляється в конфіденційності, вузькоспеціалізованості арбітрів, в обранні найбільш прийнятної мови розгляду, сприятливого для сторін місця арбітражу; чіткість визначених термінів для подання доказів, проведення попередніх засідань та слухань, а також можливість об'єднувати спори там, де об'єкти авторського права можуть охоплюють декілька різноманітних юрисдикцій. Це все в сукупності має критичне значення, насамперед, для захисту репутації авторів та правовласників, а також комерційної таємниці учасників інтелектуально-творчого ринку.

Безперечно, для сторін це привабливо, оскільки знімає численні проблеми при розгляді таких транскордонних спорів у національних державних судах – мовний бар'єр, зіткнення внутрішньонаціональних систем і різної усталеної в зарубіжних країнах арбітражної практики та ряд інших протиріч. Наприклад, у зарубіжних країнах Європи, Азії чи інших регіонів національні суди можуть мати різні підходи до застосування правового режиму копірайту, що може створити потенційні ризики щодо неспроможності дійти до узгодженого рішення в межах лише однієї юрисдикції. Крім цього, існує ризик ініціювання паралельних процесів у різних країнах, і тоді взагалі може виникнути патова ситуація з виконанням прийнятих рішень.

Наступним важливим документом, який також містить усталені в арбітражній практиці стандарти, вважається Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ у різних варіантах 1976 р., 2010 р., 2013 р., 2021 р. (UNCITRAL Arbitration Rules) [196]. Особливо популярні вони серед процесів, які організовуються в рамках арбітражів *ad hoc*, або у цілому як базові правила арбітражу при відсутності угоди сторін про обрання спеціалізованої інституційної платформи. Ці правила практично охоплюють усі базові стадії арбітражного процесу (від ініціювання розгляду до винесення арбітражного рішення), сприяючи в такий спосіб гармонізації арбітражної практики, існуючій в різних юрисдикціях.

Важливу роль у регламентації організації та проведенні міжнародного арбітражу у сфері захисту авторських прав відіграють спеціальні правила, які розробляються відомими арбітражними центрами та інституціями. Зокрема, це Арбітражний та медіаційний центр Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Міжнародний арбітражний суд при Міжнародній торговій палаті у Парижі, Лондонський міжнародний арбітраж, Американська арбітражна асоціація, Арбітражний інститут Стокгольмської торгової палати, Сінгапурський міжнародний арбітражний центр, Гонконгський міжнародний арбітражний центр, Міжнародний центр із вирішення інвестиційних спорів. У своїх регламентах та спеціальних правилах і стандартах вони націлені на технологічну специфіку, враховують глобальний характер ринків, а також потребу в оперативності при вирішенні різного роду конфліктів, що зустрічаються при виконанні багатьох транснаціональних ліцензійних угод або в практиці цифрового розповсюдження контенту.

Різні юрисдикції, адаптуючи наведені арбітражні правила до особливостей своїх внутрішньонаціональних правових систем, роблять можливим для арбітрів більш ефективно вирішувати спори як щодо договірних порушень, так і щодо нематеріальних аспектів у сфері авторського права. Наприклад, це може стосуватися роялті, транскордонних ліцензійних режимів, колективних прав у цілому, де національні суди, як

правило, виявляються доволі обмеженими внаслідок рамок свого територіального права.

Значна частина міжнародних арбітражних установ у сфері захисту інтелектуальної власності загалом та авторських прав зокрема дозволяє сторонам при укладенні арбітражної угоди або за обоюсторонньою згодою в процесі розгляду погоджувати застосування спеціальних фахових стандартів у галузі доказування, експертних оцінок, а також відповідних процедур, що враховують технологічний характер контенту та ринку в інтелектуально-творчій сфері. У сфері захисту авторських прав це забезпечує максимальну адаптивність процедури до специфіки спорів. Крім того, застосовуваний принцип «*kompetenz-kompetenz*» [83, с. 73], який дозволяє складу арбітражу визначати самостійно свою юрисдикцію (повноваження) без попереднього втручання з боку державного суду, підвищує оперативність і в ряді випадків передбачуваність процесу, а також перешкоджає процесуальним зловживанням з боку сторін [26, с. 48].

Наступний важливий момент при зверненні до міжнародного арбітражу – остаточність та виконуваність арбітражних рішень [88, с. 3], [73, с. 56,], [46, с. 64–92]. В цьому аспекті міжнародна практика орієнтує сторони та склад арбітражу на застосування положень, насамперед, двох важливих конвенцій: Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання арбітражних рішень 1958 р. [59] та Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 р. [174]. Завдяки великій кількості учасників цих конвенцій механізм примусового виконання арбітражних рішень при відмові від добровільного способу забезпечується у більше третини держав світу, а щодо Нью-Йоркської, то статистичні дані засвідчують, що її сфера дії охоплює більше ніж 160 держав світу.

Держави, імплементуючи згадані конвенції у національне законодавство, беруть чіткі зобов'язання, і це запорука того, що при найгірших варіантах можна сподіватися на належне приведення до

виконання арбітражного рішення. Безперечно, наявність таких механізмів – це ще одна з привабливих рис міжнародного арбітражу, яка потенційно сприяє створенню фундаменту для довготривалого захисту та відновлення порушених авторських прав у глобальному вимірі. Так, рішення, ухвалене арбітрами у Парижі, Стокгольмі, Вашингтоні, Лондоні чи Сінгапурі, може бути визнане й виконане в інших юрисдикціях, де зафіксовані порушення авторських прав чи розташовані активи сторін, навіть при відмові сторони, що програла процес, добровільно виконувати рішення.

Однією із привабливих рис арбітражного розгляду є конфіденційність, що поширюється не тільки на сам розгляд і вирішення спору, а й на результати такого розгляду – арбітражне рішення оголошується (або направляється) тільки сторонам спору. Водночас, завдяки принципу автономії волі сторін, який супроводжує арбітраж від початку до кінця і становить стрижень цього інституту недержавного судочинства, сторони мають право дати згоду на розголошення та опублікування цього рішення. Так, у відомій справі *Broadcast Music, Inc. v. Amanda P. Friedman* [161] щодо спору про майнові права, ліцензування та роялті у музичній сфері, розглянутій Американською арбітражною асоціацією, сторони дали згоду на публічність арбітражного рішення, і з ним можна ознайомитися на сторінці IBA-Jus Mundi (партнерство, спеціально створене для розміщення справ комерційних арбітражів та можливості ознайомлення з матеріалами світової юридичної спільноти [158]).

Отже, враховуючи специфіку міжнародного арбітражу у сфері вирішення спорів, що впливають із захисту авторських прав, можна констатувати, що це:

по-перше, своєрідна кристалізована форма застосування уніфікованих процесуальних стандартів, яка дає можливість учасникам творчої індустрії певною мірою уникати процесуальних протиріч та розбіжностей та відповідно досягати потрібного правового результату;

по-друге, цей механізм забезпечує процесуально-організаційну гнучкість, що дає сторонам дозвіл на визначення конкретних правил арбітражного розгляду, порядку та специфіки доказування, а також встановлення прийнятних для сторін строків;

по-третє, такий вид арбітражу створює ефективну юридично-інституційну базу визнання та виконання іноземних арбітражних рішень у різних країнах, забезпечуючи при цьому ефективний захист авторських прав у глобальному вимірі;

і, по-четверте, слід визнати, що міжнародний арбітраж у сфері захисту авторських прав – це засіб цивілізованого вирішення спорів, який не тільки зміцнює довіру між учасниками таких складних транскордонних правовідносин у сфері інтелектуальної власності внаслідок широкої автономії волі сторін та конфіденційності всіх процедур, а й сприяє стабільності інвестиційних потоків у сфері креативної економіки, де можливість надійно та ефективно захищати свої авторські права відіграє критично важливу роль.

Поєднання конфіденційності, диспозитивності та автономії сторін зі стабільністю, а також передбачуваністю правових результатів, що особливо важливо для підтримання та зміцнення потенційно тривалих ділових відносин й відповідно укладення довгострокових контрактів у креативних індустріях, робить міжнародний арбітраж найбільш ефективним способом альтернативного вирішення спорів у сфері захисту авторських прав.

При порівнянні з класичним судочинством розгляданий механізм дає сторонам ширші можливості: уникнення юрисдикційних обмежень, обрання не тільки нейтральних, але й вузькоспеціалізованих фахівців-арбітрів, обрання мови для можливості нормальної комунікації, найбільш зручного для розгляду місця та правил, адаптованих до специфіки вирішення спорів у сфері захисту авторських прав. Такі якості перетворюють міжнародний арбітраж для вирішення спорів у сфері захисту авторських прав на важливий інструмент, за допомогою якого відбувається формування глобальної

специфічної практики у галузі захисту інтелектуальної власності, яка поєднує приватноправові домовленості та державний примус щодо виконання арбітражних рішень.

Як уже зазначалося, сама процедура розгляду спорів у сфері захисту авторських прав у міжнародному арбітражі за загальними параметрами схожа із внутрішнім третейським розглядом, однак є певні нюанси, пов'язані із транскордонним характером і природою таких спорів, що вимагає ґрунтовних знань і практики. З цих причин до вибору арбітражної інституції сторони підходять уважно і прискіпливо.

Першість серед таких арбітражних центрів, які спеціалізуються на транскордонних спорах, належить Арбітражному та медіаційному центру Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO Arbitration and Mediation Center), друге і відповідно третє місце за Міжнародною торговою палатою (International Chamber of Commerce, ICC) та Лондонським міжнародним арбітражем (London Court of International Arbitration, LCIA). Кожен із них пропонує специфічні унікальні за своєю природою механізми та процедурні стандарти, які неодмінно адаптовані до різних категорій транскордонних спорів, зокрема й у сфері захисту авторських прав.

Віддання переваги Арбітражному та медіаційному центру Всесвітньої організації інтелектуальної власності [200; 209] об'єктивно зумовлено спеціалізацією цього центру на інтелектуальній власності та, відповідно, авторських правах. Серед процедурних та організаційних переваг Правил Всесвітньої організації інтелектуальної власності слід визнати: гнучкість процедури призначення та обрання кандидатур арбітрів із відповідною експертною підготовкою (знаннями та досвідом у сфері інтелектуальної власності); онлайн-формат усних слухань і дистанційних засідань; конфіденційність; електронне подання доказів. Такий комплекс процедурних «родзинок» створює можливості для досягнення більш високої якості рішень у найскладніших транскордонних спорах. Практика Арбітражного та медіаційного центру Всесвітньої організації

інтелектуальної власності демонструє, що майже 70% розглянутих спорів щодо захисту авторських прав протягом 2022–2024 років були вирішені у 6-місячний строк, що суттєво скорочує час захисту та відновлення порушених прав порівняно з традиційним судовим розглядом у рамках національних юрисдикцій.

Загалом використання Правил арбітражу Всесвітньої організації інтелектуальної власності серед учасників інтелектуально-творчих відносин є доволі поширеним явищем. І хоча детально дізнатися про всі нюанси арбітражної процедури без згоди сторін спору неможливо, оскільки конфіденційність такого процесу цьому заважає, і що важливо – це універсальна норма, імперативне правило та непорушна засада, яка характеризує всі без винятку арбітражні процеси, незалежно від обраного виду арбітражу (інституційного чи *ad hoc*), усе ж є певні статистичні дані та переліки таких справ з датами та сторонами спору із зазначенням предмета спору на офіційних сайтах арбітражних центрів. Наявні також окремі відомості, про які можна дізнатися завдяки медійним каналам (зокрема, ЗМІ, соцмережі, месенджери, подкасти, форуми та інші канали), які дозволяють отримувати загальну інформацію про ті чи інші арбітражні рішення у сфері захисту авторських прав. Тож правомірно зробити висновок про специфіку таких справ та можливі переваги такого розгляду порівняно із державним судочинством.

Останнім часом багато арбітражних справ пов'язані з доменними іменами, які містять елементи торговельних марок та авторського контенту. Одним із прикладів може слугувати відома справа № DUA2021-0023 АВ «Електролюкс» проти ТОВ «Європа Тек Україна» [206], розглянута Арбітражним та медіаційним центром Всесвітньої організації інтелектуальної власності у 2021 році щодо доменних імен. Позивачем у цій справі виступила шведська компанія АВ Electrolux (власник численних міжнародних реєстрацій торговельної марки «Electrolux»), яка оскаржувала право відповідача на домен *electrolux.kiev.ua*, що містив цю марку і широко

використовувався для здійснення комерційної діяльності, створюючи при цьому ймовірність плутанини щодо походження товарів та послуг. Склад арбітражу, встановивши, що домен реєструється й використовується таким способом, що реально створює доволі оманливе враження афіліації з торговою маркою «Electrolux», вирішив передати цей домен позивачу. В іншій справі № DUA2020-0019 АВ Electrolux проти Serg Lux [207], розглянутій також у цьому ж центрі, але у 2020 році, позивач оспорював домен electroluxservice.com.ua, що містив ключовий елемент торговельної марки «Electrolux». Арбітраж з'ясував, що домен схожий із торговельною маркою «Electrolux», що об'єктивно створює підстави для їх сплутування. Тому зроблено висновок про те, що він був зареєстрований недобросовісно, не може використовуватися, оскільки відповідач не мав права на цей домен і не надав жодних прямих доказів про законні права щодо нього.

Відома також справа № DUA2021-0007 АВ Electrolux проти ТОВ «Ейр Клімат» [208], яка була розглянута у 2021 році, у якій спір точився щодо домену electrolux-ua.com.ua, який уже не частково, а повністю включав відому марку «Electrolux». Склад арбітражу теж визнав це недобросовісною поведінкою відповідача й вирішив передати домен на користь позивача. Загалом ці доменні спори ілюструють прийнятий вектор політики Всесвітньої організації інтелектуальної власності не тільки щодо доменних імен, а й щодо арбітражної практики у цілому, що є частиною ширшого поля захисту прав у сфері інтелектуально-творчої діяльності, пов'язаної з використанням знаків, брендів, а також творів у сучасному цифровому середовищі. Статистичні відомості підтверджують значну кількість таких спорів протягом 2025 року – понад 6 200 спорів, що наразі встановило новий рекорд у завантаженості Всесвітньої організації інтелектуальної власності за всю історію існування цієї організації [201].

Високий рівень довіри та авторитету серед учасників інтелектуально-творчого ринку має Арбітраж Міжнародної торгової палати [179], [25, с. 52–

56], відомий своєю процедурною структурованістю і строгими стандартами доказування. Баланс між автономією сторін та передбачуваністю процесу завдяки чітко структурованим правилам щодо порядку пред'явлення сторонами доказів, представлення свідків, установлення граничних строків для прийняття рішення та ряд інших рис робить цю інституцію затребуваною у сфері вирішення спорів щодо захисту авторських прав.

Лондонський міжнародний арбітраж [185], [25, с. 56–60] привабливий через оперативність розгляду і прийняття рішення, компактність процедур, а також високий рівень залучення фахових арбітрів, що дозволяє ефективно та швидко вирішувати спори із цифровим контентом, розподіленими платформами та транснаціональними ліцензійними договорами. До того ж цей арбітраж має широкий вибір арбітрів із відповідною вузькою експертизою, що особливо цінно та важливо у складних технологічних спорах, де необхідна оцінка інноваційних творів, програмного забезпечення або мультимедійного контенту. Така спеціалізація арбітрів дозволяє забезпечити точність і глибину правової оцінки, а також зменшити ризик помилкового трактування міжнародного авторського права.

Як правило, якщо сторони виключили арбітраж *ad hoc*, віддавши перевагу одному з постійнодіючих міжнародних арбітражів, частину питань, які б вони вирішували в разовому арбітражі, бере на себе така арбітражна установа [25, с. 30–32]. Це, зокрема, рекомендовані форми арбітражної угоди чи застереження (клаузули), база авторитетних арбітрів, експертів та експертних установ, лабораторій, перекладачів, матеріально-технічна організація процесу (приміщення, канцелярія, інформаційно-технічне оснащення тощо), тобто організацією арбітражного розгляду сторони майже не займаються, що економить їх час та витрати. З цих причин вибір авторитетної арбітражної інституції слід розглядати як обрання стратегії, орієнтованої на дієвий, ефективний, швидкий та якісний розгляд та вирішення спору. Це особливо важливо в інтелектуально-творчій сфері для глобальних ринків творчості, а також цифрового контенту, де будь-які

зволікання чи затримки у процесі захисту авторських прав можуть мати негативні наслідки у вигляді значних економічних або репутаційних втрат.

У порівнянні з внутрішньонаціональними локальним третейськими механізмами міжнародні арбітражні інституції становлять універсальну модель вирішення спорів, яка дозволяє швидко й ефективно подолати як юрисдикційні, так і правові розбіжності між державами. Водночас арбітражна практика засвідчує, що обрання конкретного міжнародного арбітражного центру визначається характером спору, ступенем його транскордонності, технологічною складністю, а також потребою в проведенні спеціалізованої експертизи. Доктринально це виправдовує сучасну активно поширену в багатьох зарубіжних країнах концепцію «процесуальної оптимізації у глобальному міжнародному арбітражі» (найбільші) її прихильники – зарубіжні учені Ф. Фортесе, Л. Хеммі [175], Е. Снодграсс [192], П. Добіаш [172]), згідно з якою арбітражна інституція – це не просто майданчик для розгляду, а комплексний механізм для забезпечення балансу між автономністю сторін, гнучкістю процедур та стабільністю юридичних наслідків, механізм, який сприяє скороченню тривалості й вартості процесу без жертвування справедливістю процедури.

Якщо проводити паралель між міжнародним і внутрішньонаціональним арбітражним (третейським) розглядом, то відповідно принципи універсальності та локальності визначають рамки застосування кожного них. Таку специфіку можна простежити на основі таблиці 1 (додаток С).

Порівняльний аналіз цих арбітражних механізмів показує, що міжнародні арбітражі пропонують більш широкі можливості для сторін, що дозволяє оптимізувати й адаптувати процес розгляду спору під специфіку спірних правовідносин – транскордонний характер авторських прав, складність новітнього цифрового контенту та доволі високий рівень інтересів економічного характеру. Саме така адаптивність та оптимізація дають змогу сформувати глобальні універсальні принципи та стандарти правового захисту, де арбітражні рішення є чіткими орієнтирами для юридичної

поведінки учасників міжнародних креативних ринків творчо-інтелектуальної індустрії: законності та поваги до авторських прав; автономії волі; рівного доступу до процедури та доказів; спеціалізованої компетентності арбітрів; конфіденційності і захисту комерційної таємниці; пропорційності, ефективності та гнучкості процедури; міжнародної виконуваності арбітражних рішень.

Отже, міжнародний арбітраж можна розглядати як стратегічно важливий інструмент глобальної інтеграції, який здатен поєднати автономію сторін, спеціалізовану експертизу та ефективну процедуру в транскордонних конфліктах [191]. Правова доктрина [193] підкреслює, а практика доводить, що саме така синергія забезпечує стабільність контрактних правовідносин у сфері захисту авторських прав, передбачуваність арбітражних рішень і мінімізацію ризиків, пов'язаних із невиконанням міжнародних ліцензійних угод.

Таким чином, порівняльний аналіз національних і міжнародних арбітражних (третейських) механізмів демонструє, що обидва є ефективними альтернативними способами вирішення спорів, водночас національний – стабільний, передбачуваний інструмент у локальних спорах, а міжнародний – у транскордонних, забезпечуючи більшу гнучкість, спеціалізацію, а також глобальну регіональну легітимність рішень.

Інститут міжнародного арбітражного (третейського) судочинства як один із важливих у системі міжнародного приватного права перебуває наразі на етапі докорінних трансформацій, що пов'язано зі стрімкими темпами цифровізації та діджиталізації всіх сфер суспільного життя у глобальному вимірі. На цьому етапі можна спостерігати чітко сформовані тенденції розвитку розгляданого інструменту на міжнародній арені саме у сфері захисту авторських прав:

по-перше, цифровізація арбітражних процедур – інтенсивне використання онлайн-платформ (наприклад, подання позовних заяв,

документів, доказів, проведення засідань, усних слухань тощо), що сприяє підвищенню ефективності і суттєвому зменшенню суми витрат;

по-друге, вузькоспеціалізованість арбітрів – поява та формування вузькоспеціалізованих експертних установ, основні напрями діяльності яких охоплюють, насамперед, оцінку технологічної складності об'єктів авторського права, включаючи ШІ-твори, онлайн-цифрові платформи та ліцензування з використанням блокчейн-технологій. Поєднання таких спеціальних і правових знань веде арбітраж до об'єктивного, розумного і відповідно ефективного вирішення спору [24, с. 79];

по-третє, уніфікація та гармонізація міжнародних стандартів арбітражного розгляду – інтеграція практики ЮНСІТРАЛ, а також Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання арбітражних рішень 1958 р. та правил авторитетних арбітражних установ (наприклад, WIPO, ICC, LCIA тощо), що забезпечує юридичну передбачуваність і легітимність рішень у різних юрисдикціях;

по-четверте, підвищений рівень конфіденційності арбітражного розгляду і захист комерційної таємниці – надзвичайно важливий аспект у середовищі глобальних креативних ринків у інтелектуально-творчій сфері, де розкриття та витік комерційної інформації може мати вкрай негативні наслідки і призвести до суттєвих економічних збитків;

по-п'яте, збереження ділових та комерційних відносин – цивілізоване, максимально адаптоване до природи транскордонного спору в інтелектуально-творчій сфері, конфіденційне вирішення протиріч неодмінно сприяє продовженню партнерських творчих, ділових та комерційних відносин між сторонами.

З огляду на такі тенденції розвитку, є підстави вважати, що міжнародний арбітраж у сфері захисту авторських прав, будучи динамічним механізмом «процесуальної глобалізації» в сучасних реаліях, який поєднує автономію волі сторін, вузькоспеціалізовану експертну оцінку спорів, швидкість та стабільність результатів, потенційно в майбутньому у транскордонних

спорах в інтелектуально-творчій сфері може займати першість щодо державного судового розгляду. Можна також стверджувати, що наразі прийняті арбітражні рішення формують стандарти для міжнародної практики у сфері захисту авторських прав, створюючи в такий спосіб глобальний орієнтир у сфері креативних індустрій, що передбачає такі важливі аспекти, як передбачуваність договорів/контрактів, збереження конфіденційності та взаємодія технологічних компонентів.

Отже, міжнародний арбітраж у сфері авторських прав виступає ключовим компонентом альтернативного вирішення спорів та відповідно правового захисту, який інтегрує внутрішньонаціональні системи у глобальну універсальну мережу ADR, забезпечуючи при вирішенні протиріч комбінацію гнучкості, вузькоспеціалізованої експертизи та юридичної стабільності. Це перетворює його на ефективний та прогнозований механізм у сучасному світі транскордонних авторських прав.

Висновки до розділу 3.

ADR у сфері авторського права – інтегрований компонент механізму захисту цивільних прав з гнучкими альтернативними приватно-правовими інструментами, який може доповнити класичні юрисдикційні судові способи у напрямі оперативного реагування та максимального врахування інтересів сторін.

Незважаючи на постійне зростання різновидів процедур ADR, що пов'язано із технологічною трансформацією правових інструментів в цифрову епоху, найбільшим попитом користуються традиційні альтернативні механізми – переговори, медіація, консиліація та арбітраж (внутрішній та зовнішній). Такі механізми включають безпосередній контакт та взаємодію між сторонами, враховуючи психологічні особливості учасників правовідносин у сфері захисту авторських прав, гнучкість такої комунікації, можливості застосування максимально адаптивного та індивідуалізованого підходу до вирішення конкретного конфлікту. Інституційна усталеність

традиційних ADR, передбачуваність результатів та процедурних гарантій відповідно створює атмосферу довіри у сторін, що позитивно сприяє у досягненні взаємовигідного компромісу та збереженню ділових відносин.

Третейський розгляд (арбітраж) не тільки забезпечує оперативність, приватність (конфіденційність) вирішення спорів у сфері захисту авторських прав, а й юридичну обов'язковість прийнятих у результаті рішень. Головна особливість правової природи третейського судочинства полягає у його багатовимірній феноменальній сутності: поєднання елементів приватноправової автономії сторін із певними характерними ознаками державного судочинства. Вагомою перевагою третейського вирішення спорів щодо захисту авторських прав є можливість сторонам самостійно обирати третейських суддів (арбітрів) із вузькою спеціалізацією у сфері авторського права, що підвищує якість аналізу спору та обґрунтованість рішення. Третейські судді орієнтуються не тільки на вирішення спору, а й збереження професійних та ділових відносин між учасниками, а також надання рекомендацій щодо подальшої співпраці, що особливо цінно у творчо-інтелектуальній сфері та підкреслює інтегративний характер третейського процесу – комплементарний характер зв'язку юриспруденції, комунікативної культури та психології взаємодії.

Міжнародний арбітраж у сфері вирішення спорів, що впливають із захисту авторських прав характеризується як: по-перше, своєрідна кристалізована форма застосування уніфікованих процесуальних стандартів, яка дає можливість учасникам творчої індустрії уникати процесуальних протиріч та розбіжностей, а отже, досягати потрібного правового результату; по-друге, гнучкий процесуально-організаційний механізм, направлений на створення ефективного юридично-інституційного базису для визнання та виконання іноземних арбітражних рішень у різних країнах, що забезпечує ефективний захист авторських прав у глобальному масштабі; по-третє, засіб цивілізованого вирішення спорів, який зміцнює довіру між учасниками складних транскордонних правовідносин у сфері інтелектуальної власності

внаслідок широкої автономії волі сторін та конфіденційності всіх процедур, що сприяє стабільності інвестиційних потоків у сфері креативної економіки, дає можливість надійно та ефективно захищати авторські права.

Симбіоз конфіденційності, диспозитивності, автономії сторін, стабільності та передбачуваності правових результатів, що особливо важливо для підтримання тривалих ділових і комерційних відносин у креативних індустріях, зумовлює високу ефективність міжнародного арбітражу у сфері захисту авторських прав, перетворюючи цю інституцію в універсальну модель вирішення транскордонних спорів у творчо-інтелектуальній діяльності.

ВИСНОВКИ

Динаміка розвитку цифрових технологій, зростання відкритості інформаційного простору змінюють характер правовідносин у сфері авторського права, зумовлюючи необхідність у новітніх та оновлених підходах до його захисту. Авторське право перестає бути локальним механізмом регулювання творчої діяльності та набуває статусу універсального правового інструменту, що забезпечує належний обіг інтелектуальних ресурсів у глобальному інформаційному середовищі.

Численні випадки незаконного використання об'єктів авторського права в цифровому просторі; відсутність на державному рівні розробленої цілісної стратегії щодо боротьби з наявними організованими ринками з піратським контекстом; обмежена ефективність наявних технічних механізмів оперативного припинення порушень прав авторів і правовласників; відсутність ефективного судового захисту у зв'язку з наявністю трьох юрисдикцій, через які вирішуються такі справи (загальні, адміністративні та господарські суди); надзвичайна ускладненість зібрання доказів для захисту порушених прав інтелектуальної власності в судовому порядку через необхідність залучення судово-експертних досліджень; відсутність ефективних правових механізмів щодо застосування заходів цивільної деліктної відповідальності у формі прийнятих методик розрахунку збитків, завданих порушеннями прав інтелектуальної власності, – свідчать про наявність системних викликів у сфері забезпечення належного рівня правового захисту авторських прав та зумовлюють потребу подальшого вдосконалення інституційних, процедурних і нормативних механізмів їх охорони в контексті утвердження принципу верховенства права.

Принцип верховенства права у сфері захисту авторських прав не може обмежуватися суто декларативним закріпленням у нормативних правових актах. Його зміст визначається через наявну систему дієвих правових механізмів та інструментальних інституційних засобів, спрямованих на

утвердження правової визначеності, реальний доступ до правосуддя, передбачуваність правозастосовної практики, а також реальну спроможність правових інституцій оперативно й належно реагувати на порушення інтелектуальної власності, своєчасно забезпечуючи відновлення прав авторів та правовласників.

Захист авторських прав в сучасних умовах глобального інформаційного середовища постає істотною передумовою підтримання балансу між технологічними інноваціями, вільним доступом до результатів творчої діяльності та гарантуванням непорушності інтелектуальної власності. Будь-які обмеження прав авторів із позиції дотримання принципу верховенства права повинні бути обґрунтованими, пропорційними та відповідати національним і наднаціональним стандартам правового захисту.

Атрибутивність дії принципу верховенства права у сфері захисту авторських прав проявляється через його здатність визначати базові основи та фундаментальні параметри системи правової охорони інтелектуальної власності. Регулятивний вплив принципу верховенства права у сфері захисту авторських прав реалізується через взаємодію його ключових складових – правової визначеності та справедливості. З одного боку, правова визначеність визначає стабільність і передбачуваність нормативного регулювання, що постає важливою умовою для ефективної реалізації та захисту майнових прав на результати творчої діяльності. З іншого боку, справедливість вимагає забезпечення належного балансу між інтересами правовласників і суспільною потребою у вільному доступі до культурних та інформаційних ресурсів, врахування конкретних обставин використання й поширення об'єктів авторського права, забезпечення належного рівня винагороди та обґрунтованої компенсації за використання об'єктів авторського права. Така дихотомія особливо актуальна в ситуації інтерпретації норм про винятки та обмеження авторських прав, яка часто вимагає балансування між формальною визначеністю й матеріальною справедливістю.

У сфері авторського права правова визначеність впливає на розуміння обсягу прав авторів, визначає межі їх реалізації, а також можливості правового захисту. Аналіз окремих положень чинного Закону України «Про авторське право і суміжні права» свідчить про відсутність уніфікованого підходу та нормативного уточнення змісту понять, які характеризують діяльність, орієнтовану на отримання прибутку («комерційна вигода», «комерційна мета», «економічне значення»), а також нормативну невизначеність у питаннях колективного управління авторськими правами, де ключового значення набувають прозорі механізми розподілу винагороди та представництва інтересів правовласників.

Інноваційні монополії у сфері інтелектуальної діяльності демонструють антиномічну природу: з одного боку, вони покликані стимулювати творчу активність та науково-технічний розвиток у визначених часових межах та дотримання режиму правової виключності як базового способу правового захисту від посягань та порушень, а з іншого боку, надмірна пролонгованість доступу до базових знань і технологічних рішень може становити перешкоду для похідних, вторинних та кумулятивних розробок. Режим монополії може набувати ознак структурного впливу на конкурентне середовище, дозволяючи економічно потужним суб'єктам посилювати вплив, а нерідко й домагатися домінування у суміжних товарних і технологічних сегментах ринку. В таких умовах формується структурна асиметрія правозастосування, в якій гарантування вільного використання творчості перетворюється на засіб економічного домінування, породжуючи антиконкурентну практику, порушуючи баланс приватного та публічного інтересу, що негативно впливає на стабільність правовідносин у сфері інтелектуальної власності та функціонування відповідного ринку.

У добу цифровізації, коли інформаційні потоки мобільно поширюються та відтворюються, дисбаланс, а часом й антиномічність між приватною автономією та публічними інтересами суттєво посилюється. Формалізоване

застосування виключних авторських прав починає виступати стримувальним чинником інноваційного суспільного розвитку.

Справедливе співвідношення приватних і публічних інтересів можливе за умови кореляції між легітимними приватними вимогами авторів і соціально виправданими потребами суспільства, їх взаємної узгодженості в межах розумної пропорційності. Закріплена в законодавстві правова конструкція справедливої рівноваги між охоронюваними правами творців і колективними запитам користувачів має бути спрямована на реалізацію поставленої мети – розширення простору легітимного використання об'єктів авторського права, допустиме в інтересах суспільства, сприяючи його культурному та інтелектуальному розвитку. Така оптика не зводить досліджувану проблематику до вузької площини приватноправових очікувань правовласників та логіки їх економічної вигоди, а дозволяє представити авторське право як суспільно цінний регулятор, покликаний забезпечувати доступ до культурних благ, підтримувати та збагачувати інтелектуальний потенціал суспільства в умовах цифрових змін і трансформацій.

Загострення кризи у сфері авторсько-правового регулювання зумовлене насамперед розривом між наявними нормативними конструкціями та фактичними нововведеннями цифрової взаємодії. Кожна інновація постає не тільки каталізатором науково-технічного прогресу, а й критерієм перевірки ефективності авторського права в забезпеченні належної рівноваги між приватними та публічними інтересами. У такій ситуації ключового значення набуває розробка гнучкої моделі правового регулювання, яка забезпечувала би належну та своєчасну інтеграцію цифрових інновацій без порушення базових гарантій захисту авторських прав.

Адаптивне регулювання співвідношення приватних і публічних інтересів у сфері авторського права ґрунтується на динамічній моделі правового впливу, спроможній еволюціонувати разом із соціальними змінами та своєчасно відповідати на технологічні трансформації. Зміст такого

регулювання полягає не у статичному закріпленні визначеної рівноваги між суб'єктами авторського права і суспільства, а в постійному оновленні, уточненні та коригуванні правових норм відповідно до специфіки створення, поширення й використання об'єктів авторського права.

Відмова від домінування формально-репресивних засобів впливу та орієнтація на збалансоване поєднання превентивних засобів контролю із компенсаторними інструментами в адаптивному правовому регулюванні авторських прав засвідчує тенденцію до посилення гнучкості такого регулювання й можливості впроваджувати процедури альтернативного консенсуального врегулювання конфліктів та авторсько-правових спорів, якщо такі наявні.

Усі процесуальні дії та рішення, пов'язані з розглядом спорів щодо інтелектуальної власності, повинні ґрунтуватися на вимогах верховенства права, забезпечуючи належний баланс інтересів авторів, суспільства, держави. Будь-які обмеження прав авторів повинні бути обґрунтованими, пропорційними, відповідати національним і наднаціональним стандартам правового захисту.

Поняття захисту авторських прав вирізняється складністю структури, охоронно-реактивно-превентивним міжгалузевим характером правової природи, що своєю чергою зумовлює можливість його інтерпретації у вузькому та широкому розуміннях. У вузькому розумінні захист авторських прав – комплекс правозастосовних процедур, які своїм змістом мають юридичні та/чи альтернативні способи правового реагування, спрямовані на припинення порушень авторських прав, застосування заходів впливу на правопорушників, а також поновлення порушеного правового становища правовласників і відшкодування завданої їм шкоди.

У широкому розумінні захист авторських прав – це сформована в межах дії принципів верховенства права, правової визначеності, інформаційної прозорості та стабільності цивільного обороту система правових відносин,

що пов'язана зі створенням, легалізацією, використанням, охороною, відновленням прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Правові механізми захисту авторських прав – система нормативних, організаційних, інституційних, процедурних, превентивних засобів гарантування, забезпечення, реалізації, охорони, відновлення прав, законних інтересів суб'єктів авторського права, функціонування якої опосередковане впливом дії принципу верховенства права, детерміноване вимогою підтримання справедливого балансу між приватними інтересами правовласників та суспільними потребами у вільному доступі до інформаційно-культурних благ, а також дуальним поєднанням юрисдикційних та альтернативних форм захисту в умовах цифрових змін і глобалізації інформаційного середовища.

Механізми захисту авторських прав – найважливіша складова забезпечення стабільності та сталого розвитку авторських правових відносин. Функціонування таких механізмів створює гарантії реалізації майнових і немайнових прав авторів, формує довіру суспільства до системи охорони творчої, наукової та культурної діяльності. Наявність дієвих способів захисту авторських прав приєє також уникненню випадків неправомірного копіювання, відтворення, розповсюдження та використання творів, а також привласнення авторства та вчинення плагіату. Особливу роль механізми захисту авторських прав відіграють в умовах, коли швидкість розповсюдження контенту переважає над ризиками незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності. В межах охоронної функції, механізми захисту авторських прав виконують компенсаційне завдання, що виражається не тільки у відновленні порушених прав, а й у відшкодуванні завданої шкоди.

Визначальним при дослідженні механізмів захисту авторських прав є характер правового впливу механізму на правовідносини у сфері гарантування, забезпечення, реалізації, охорони, відновлення прав та законних інтересів суб'єктів авторського права. Такий підхід дозволяє

виокремити превентивно-технологічні, інституційно-трансферні, відновлювально-каральні механізми залежно від їх домінуючої регулятивної або охоронної функції:

превентивно-технологічні механізми як комплекс взаємопов'язаних цифрових, інформаційних, організаційних і безпекових засобів, спрямованих на попередження, виявлення та блокування неправомірного використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі за допомогою застосування спеціальних технологій контролю;

інституційно-трансферні механізми як комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, процедурних засобів, спрямованих на забезпечення передачі, реалізації авторських прав у процесі взаємодії суб'єктів інтелектуально-правових відносин, ключову роль серед яких відіграють органи державної влади, нотаріальні інститути, організації колективного управління, судові органи та цифрові платформи, які забезпечують юридичну фіксацію й підтверджують перехід авторських прав;

відновлювально-каральні механізми як комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, процедурних засобів, спрямованих на забезпечення реагування на порушення авторських прав за допомогою застосування санкцій, припинення неправомірної діяльності, відновлення порушених прав, компенсації завданої шкоди, відновлення правового становища суб'єктів авторського права.

Правова природа механізмів захисту авторських прав вирізняється складністю та багаторівневістю превентивно-технологічних, інституційно-трансферних, відновлювально-каральних елементів системи, в якій комплексно поєднуються численні правові засоби приватного, публічного і міжнародного правового регулювання, а також організаційні, процедурно-правові способи реагування, спрямовані на реалізацію, охорону та відновлення порушених прав суб'єктів авторського права.

У межах приватноправового регулювання захисту авторських прав забезпечуються можливості правовласника щодо володіння, користування та

розпорядження результатами творчої діяльності. Водночас, у разі їх порушення згідно із регламентованою системою гарантій реалізації прав, суб'єкти авторського права можуть використовувати механізми оперативного припинення неправомірних дій із метою відновлення порушеного правового становища або вимагати відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди, завданої незаконним використанням об'єктів права інтелектуальної власності.

У системі публічно-правового регулювання захисту авторських прав важливу роль відіграє діяльність держави спрямована на підтримання правопорядку у відповідній сфері. Серед основних напрямів ключовою залишається політика формування нормативних гарантій засобів захисту авторських прав, визначення компетенції уповноважених органів та способів їх реагування на факти протиправної поведінки у сфері інтелектуальної власності, утвердження принципу невідворотності відповідальності за порушення авторських прав.

Площина міжнародно-правового регулювання захисту авторських прав сформована унаслідок транснаціональних глобалізаційних процесів поширення об'єктів авторського права на території різних держав, доцільності встановлення уніфікованих стандартів охорони результатів творчої діяльності у світовому просторі. Детермінуючим чинником розвитку механізмів захисту авторських прав залишається практика міжнародних судових інституцій та арбітражів, які формують підходи до тлумачення прав авторів і критеріїв правового захисту результатів їх інтелектуальної власності.

Превентивно-технологічні механізми захисту авторських прав – комплекс взаємопов'язаних цифрових, інформаційних, організаційних та безпекових засобів, спрямованих на попередження, виявлення та блокування неправомірного використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі за допомогою застосування спеціальних технологій контролю. Функціональне призначення таких механізмів полягає у створенні цифрового

маркування творів, задіянні електронної ідентифікації підпису, автоматизованого моніторингу цифрового контенту чи інших технічних засобів превентивних бар'єрів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки у формі попередження або фіксації на початкових стадіях незаконного використання результатів інтелектуальної власності. Функціональне призначення таких механізмів – поєднання технологічної дії з юридичними гарантіями охорони авторських прав, що сприяє більш комплексному забезпеченню авторських прав в умовах впровадження інноваційних технологій та цифровізації інформаційного простору.

Визнання технічних засобів захисту авторських прав самостійним об'єктом правової охорони – підґрунтя формування багаторівневої системи юридичної відповідальності, ключовий чинник правової безпеки, що сприяє підвищенню довіри до електронного обігу об'єктів інтелектуальної власності, стимулює легальні способи їх використання.

Інституційно-трансферні механізми захисту авторських прав – комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних, процедурних засобів, спрямованих на забезпечення юридичної фіксації, передачу, реалізацію та захист авторських прав у процесі взаємодії різних суб'єктів інтелектуально-правових відносин, ключову роль серед яких відіграють державні органи, нотаріальні інститути, організації колективного управління, судові органи та цифрові платформи. Правова природа таких механізмів зумовлена поєднанням приватноправових та публічноправових елементів регулювання, орієнтованих на досягнення стабільності обороту об'єктів інтелектуальної власності. Їх сутність полягає у формуванні стійкої системи інституційного супроводу переходу та охорони майнових авторських прав. Водночас такі механізми виконують функцію мінімізації правових ризиків, пов'язаних із неправомірним використанням творів, невизначеністю правового статусу правовласника та складністю ідентифікації суб'єктів авторських правовідносин.

Публічна транспарентність і широка доступність інформаційних ресурсів у сфері авторського права вимагає ефективних інструментів захисту інтелектуальної власності, оскільки сьогодні вже виходить за межі формального класичного розуміння інформаційної прозорості як складової правового регулювання. Верифікація даних про автора та правовласника твору забезпечує правову визначеність, сприяє стабілізації авторських правовідносин. Державна реєстрація також зменшує транзакційні витрати, пов'язані з пошуком автора, визначенням правового статусу твору, легалізацією його використання.

Механізм реєстрації об'єктів авторського права, за відсутності спеціальної експертизи оригінальності твору та зіставлення його унікальності з іншими об'єктами інтелектуальної власності, перевірки авторства й належності майнових прав, посилює ризики зловживань з боку недобросовісних осіб, які переслідують мету формального закріплення спірного авторства. Державна реєстрація авторських прав поза проведенням відповідних процедур виконує здебільшого інформаційно-декларативну функцію та не повною мірою забезпечує превентивний захист авторства у площині мінімізації неправомірного присвоєння результатів інтелектуальної діяльності. Її результатом є фіксація факту існування твору в об'єктивній формі, що не гарантує безумовного підтвердження належності авторських прав конкретній особі. Така реальність свідчить про обмежену доказовість реєстраційних процедур у сфері авторського права та зумовлює доцільність критичної оцінки їх функціонального призначення в системі правової охорони інтелектуальної власності.

Перспективним завданням вдосконалення реєстраційної системи може стати впровадження автоматизованих технологій вияву збігів, аналізу цифрової ідентифікації творів і контролю їх унікальності. У цьому контексті державна політика цифрової превентивної охорони авторських прав має бути спрямована на створення інноваційної моделі реєстрації авторських прав, яка поєднала би правові та й технологічні механізми верифікації об'єктів

інтелектуальної власності, моніторингу та контролю за їх обігом у цифровому середовищі. Така модель дозволить не лише розширити класичне розуміння механізмів захисту авторських прав, але й адаптувати їх до сучасних викликів цифровізації та транснаціонального поширення контенту.

Керуючись положенням, що у сфері спадкових правових відносин право інтелектуальної власності та речове право за своїм змістом нетотожні, поширена нотаріальна практика вимагання охоронних документів або державної реєстрації як виключної підстави підтвердження прав спадкодавця не узгоджується, а частково й суперечить презумпції авторства та принципу добровільності реєстрування авторських прав. Законодавче закріплення у спеціалізованому нормативному акті порядку нотаріального оформлення спадщини на майнові авторські права уніфікує нотаріальну практику в цій сфері, зменшить випадки необґрунтованої відмови в оформленні спадщини і тим самим створить належні гарантії захисту прав спадкоємців.

Захист авторських прав постає комплексним правовим механізмом, який поєднує превентивну, відновлювальну та компенсаторну функції, гарантуючи ефективну охорону результатів творчої діяльності. Якісне вдосконалення системи захисту авторських прав детермінується існуванням юрисдикційних і неюрисдикційних форм правового захисту.

Розмежування юрисдикційних та неюрисдикційних форм захисту авторських прав сприяє забезпеченню різноманітності інструментів реагування на порушення, а також впливає на доступність і швидкість відновлення таких прав. Юрисдикційний захист авторських прав традиційно зберігає провідне місце завдяки своїй формалізованості, обов'язковості прийнятих рішень та рівню процедурних гарантій справедливості. Зокрема, судовий розгляд у справах щодо авторських прав як його різновид забезпечує умови для формування стабільної, системної, узгодженої правозастосовної практики, що надзвичайно важливо у сфері гарантування права інтелектуальної власності. Водночас неюрисдикційні механізми, базовані на добровільності та рівноправності сторін, доводять ефективність як ефективні

засоби позасудового врегулювання спорів, передусім у правотноправовій сфері. Гнучкість, динамічність та конфіденційність таких альтернативних процедур сприяють збереженню партнерських відносин, а також запобігають подальшому розгортанню конфліктів між суб'єктами творчої діяльності.

Успішність захисту авторських прав значною мірою залежить від інституційної здатності держави не лише декларувати, а й забезпечувати фаховий, спеціалізований та оперативний розгляд відповідних спорів. Формування Вищого суду з питань інтелектуальної власності постає не тільки нагальною вимогою, а й важливою гарантією ефективного впровадження системи охорони та захисту авторських і суміжних прав. Виключно розбудова спеціалізованої судової юрисдикції, у поєднанні з оптимізацією та вдосконаленням альтернативних процедур захисту, має стати базисом для формування гнучкої та результативної моделі захисту авторських прав у глобальному інформаційному цифровому середовищі.

Концепція функціонального дуалізму юрисдикційних і неюрисдикційних форм захисту авторських прав ґрунтується на ідеї їх не протиставлення, а органічної взаємодоповнюваності в межах єдиної багаторівневої системи правової охорони. Юрисдикційні форми забезпечують інституційну визначеність, легітимність та примусовість відновлення порушених прав, тоді як неюрисдикційні механізми орієнтовані на оперативне реагування, превенцію та мінімізацію трансакційних витрат. Такий дуалізм відображає різні функціональні рівні захисту: первинний (самозахист і досудове врегулювання) та вторинний (судовий і адміністративний захист). Неюрисдикційні інструменти виконують роль «першої лінії оборони», дозволяючи правовласнику швидко локалізувати порушення та запобігти його ескалації. Тоді як юрисдикційні механізми виступають гарантійним рівнем, що забезпечує остаточне вирішення спору та відновлення прав у разі неефективності первинних засобів.

Впровадження системного підходу до організації захисту авторських прав крізь призму взаємозв'язку форм, методів і способів такого захисту

забезпечує його результативність, адаптивність, гнучкість та відповідність сучасним викликам соціального й правового розвитку. Концептуальна побудова внутрішньо узгодженої системи форм, методів і способів правового захисту забезпечує всебічність реагування на вчинені порушення, сприяє швидкій адаптації до різних, часом непередбачуваних правових ситуацій, формуючи при цьому превентивний потенціал щодо запобігання новим правопорушенням. Застосування широкого спектра методів впливу створює можливість обрання найбільш доцільного механізму захисту з урахуванням специфіки правовідносин і характеру відповідного порушення.

Сучасна система механізмів ADR відіграє ключову роль у сфері захисту авторських прав, забезпечуючи баланс між гнучкістю, автономністю, оперативністю, адекватною вартістю, конфіденційністю, справедливістю та вузькоспеціалізованістю експертизи. Незважаючи на постійне зростання різновидів процедур ADR пов'язане з технологічною трансформацією правових інструментів у цифрову епоху, найбільшим попитом користуються традиційні альтернативні механізми – переговори, медіація, консиліація та арбітраж (внутрішній та зовнішній). Такі механізми передбачають безпосередній контакт та взаємодію між сторонами, враховуючи психологічні особливості учасників правовідносин у сфері захисту авторських прав, гнучкість такої комунікації, можливості застосування максимально адаптивного та індивідуалізованого підходів до вирішення конкретного конфлікту. Інституційна усталеність традиційних ADR, передбачуваність результатів та процедурних гарантій відповідно створює атмосферу довіри у сторін, що позитивно позначається на досягненні взаємовигідного компромісу та збереженню ділових відносин.

Доцільність зниження навантаження на систему державного судочинства зумовлює сприятливий нормативний клімат для ADR, враховуючи приватно-правовий характер спору та специфіку таких взаємовідносин.

ADR у сфері авторського права – інтегрований компонент механізму захисту цивільних прав з гнучкими альтернативними приватноправовими інструментами, який може доповнити класичні юрисдикційні судові способи у напрямі оперативного реагування та максимального врахування інтересів сторін.

ADR відображає особливу філософію врегулювання конфліктних ситуацій, які зорієнтовані насамперед на досягнення згоди, а не виключно на формальне визнання правоти однієї з конфліктуючих сторін, як відбувається при зверненні до державного суду. Прийняте рішення в рамках ADR (навіть при арбітражному розгляді) може бути відправною точкою для наступного раунду вирішення конфлікту й привести до компромісу. Це надає ADR-процедурам додаткових практичних переваг та підвищує їх релевантність у сучасному правовому середовищі захисту авторських прав.

Найпоширенішим і водночас найдавнішим зі способів ADR виступають переговори (або негоціація), які трактуються як прямий діалог, який виникає між правовласником та потенційним правопорушником до звернення до юрисдикційних чи неюрисдикційних механізмів або замість них, основною метою якого є прийняття взаємовигідного рішення.

Проведення переговорів – це процесуально-автономна форма взаємодії між сторонами ґрунтується на добровільності (обопільній згоді), диспозитивності та принципі взаємного інтересу. Завдяки використанню цього механізму контрагенти не лише обговорюють конкретні умови щодо використання об'єктів авторського права (наприклад, ліцензійні угоди, розподіл роялті, права на цифрове розповсюдження тощо), а й можуть чітко відпрацьовувати та виробляти стратегічні домовленості, які зможуть запобігти виникненню майбутніх конфліктних ситуацій чи економічних ризиків, навіть появи репутаційних факторів.

Переговори як спосіб ADR є реалістично-ефективними інструментами процесуальної стратегії. До специфіки переговорів у сфері захисту авторських прав слід віднести: чутливість до психологічної сторони спору;

гнучкість результатів переговорів; можливість уникнення звернення до іноземного суду; врахування особливого характеру нематеріальних цінностей об'єктів у сфері інтелектуальної власності; направленість на реалізацію профілактичної функції захисту авторських прав.

Медіація – один з ключових механізмів ADR, що органічно поєднує формальний правовий статус з гнучким процесуальним характером, спрямований на добровільне та водночас ефективне врегулювання спорів у сфері захисту авторських прав. Характерною рисою медіації є участь нейтральної сторони – медіатора, тобто посередника, основна місія якого полягає в організації комунікації між сторонами та пропозиції конструктивного рішення спору на засадах об'єктивності й неупередженості. Важливими вимогами до процедури медіації при захисті авторських прав є: добровільність, гнучкість і конфіденційність медіаційного процесу, максимальна направленість на укладення медіаційної угоди.

Зважаючи на специфіку захисту авторських прав та правовідносин, які з цього приводу виникають, медіаційна угода дозволяє зняти напруження, конфронтацію, а найголовніше – привести сторони до компромісу. Під медіаційною угодою у спорах щодо захисту авторських прав слід розуміти конфіденційну добровільно досягнуту домовленість сторін за сприяння нейтрального медіатора, спрямовану на взаємовигідне комплексне врегулювання вимог майнового і немайнового характеру автора або іншого правовласника при врахуванні творчого, репутаційного та комерційного компонентів таких правовідносин, яка за умови дотримання законом встановленої процедури може бути наділена обов'язковою юридичною та виконавчою силою.

Доволі специфічним та водночас ефективним способом ADR є консиліація, яка часто слугує своєрідним містком до медіації або арбітражу, а тому займає проміжне місце між ними. Консиліація поєднує добровільний характер процесу та більш активну роль третьої сторони – консиліатора, який

має право запропонувати конкретні варіанти вирішення спору, що можуть бути прийняті сторонами виключно на добровільних засадах.

Примирення у рамках консиліації у сфері захисту авторських прав слід розглядати як інтегративний механізм ADR, що включає одночасно і гнучкість медіації, і дорадчу функцію арбітражу. Такі характеристики відображають функціональну роль консиліації у приватно-правових транснаціональних спорах, які мають складну структуру, включаючи цифрові платформи, мультимедійні продукти та різні правові юрисдикції. Консиліація на відміну від медіаційної процедури володіє більшою формалізацією процесу та структурованістю пропонованих рекомендацій; дає можливість врахування та включення висновків експертів у правову аргументацію; забезпечує інтеграцію з арбітражним порядком вирішення спорів у разі непогодження сторін, що може створювати «м'який» перехід від добровільного врегулювання та вирішення до примусового виконання рішення.

Попри поширеність застосування переговорів, медіації та консиліації, лідируючу позицію у механізмі ADR займає третейський розгляд (арбітраж), який забезпечує не тільки оперативність, приватність (конфіденційність) вирішення спорів у сфері захисту авторських прав, а й юридичну обов'язковість прийнятих у результаті рішень. Відповідно головна особливість правової природи третейського судочинства полягає у його багатовимірній феноменальній сутності: поєднання елементів приватноправової автономії сторін із певними характерними ознаками державного судочинства. При цьому автономія сторін починає діяти з етапу укладення третейської (арбітражної) угоди та до завершального етапу розгляду спору – винесення та виконання остаточного рішення по справі. Крім наведених специфічних рис, для третейського розгляду характерне поєднання таких приватноправових принципів: диспозитивності, змагальності, всесторонності та незалежності. Їх застосування відбувається у гнучкій та погодженій сторонами спору процедурі.

Вагомою перевагою третейського вирішення спорів щодо захисту авторських прав є наявність у сторін можливості самостійно обирати третейських суддів (арбітрів) із вузькою спеціалізацією у сфері авторського права, що підвищує якість аналізу спору та обґрунтованість рішення. Крім того, третейські судді орієнтуються не тільки на вирішення спору, а й на збереження професійних і ділових відносин між учасниками, а також надання рекомендацій щодо подальшої співпраці, що особливо цінно у творчо-інтелектуальній сфері та підкреслює інтегративний характер третейського процесу – комплементарний характер зв'язку юриспруденції, комунікативної культури та психології взаємодії.

Третейське рішення у спраху щодо захисту авторських прав не тільки є засобом вирішення конкретного протиріччя, а й може стати джерелом для прецедентних правових наслідків контрактної поведінки учасників інтелектуально-творчого ринку, що вписується в рамки підходу *«pro-contractual predictability»* – «правову передбачуваність контрактів»: висока передбачуваність третейських рішень сприяє зниженню конфліктності правовідносин завдяки наявності усталених правових механізмів і стандартів взаємодії.

Ключова роль у механізмі вирішення спорів у сфері захисту авторських прав належить міжнародному арбітражному (третейському) суду, який за базовими характеристиками відповідає правовій природі третейського суду: недержавний орган, добровільний характер створення, гнучкість процедури, вузькоспеціалізованість арбітрів, оперативність, конфіденційність, адекватна вартість, остаточність прийнятого рішення. Головна відмінність між внутрішньонаціональним та міжнародним третейським розглядом полягає в наявності іноземного елемента (суб'єктний склад спірних правовідносин або природа самого спору).

Міжнародний арбітраж у сфері вирішення спорів, що впливають із захисту авторських прав характеризується як: по-перше, своєрідна кристалізована форма застосування уніфікованих процесуальних стандартів,

яка дає можливість учасникам творчої індустрії уникати процесуальних протиріч та розбіжностей, а отже, досягати потрібного правового результату; по-друге, гнучкий процесуально-організаційний механізм, направлений на створення ефективного юридично-інституційного базису для визнання та виконання іноземних арбітражних рішень у різних країнах, що забезпечує ефективний захист авторських прав у глобальному масштабі; по-третє, засіб цивілізованого вирішення спорів, який зміцнює довіру між учасниками складних транскордонних правовідносин у сфері інтелектуальної власності внаслідок широкої автономії волі сторін та конфіденційності всіх процедур, що сприяє стабільності інвестиційних потоків у сфері креативної економіки, дає можливість надійно та ефективно захищати авторські права.

Симбіоз конфіденційності, диспозитивності, автономії сторін, стабільності та передбачуваності правових результатів, що особливо важливо для підтримання тривалих ділових і комерційних відносин у креативних індустріях, зумовлює високу ефективність міжнародного арбітражу у сфері захисту авторських прав, перетворюючи цю інституцію в універсальну модель вирішення транскордонних спорів у творчо-інтелектуальній діяльності. Саме такі специфічні можливості дозволяють цьому механізму ADR швидко й ефективно долати юрисдикційні та правові розбіжності між державами.

Міжнародний арбітраж у сфері захисту авторських прав як стратегічно важливий інструмент глобальної інтеграції потребує докорінних трансформацій, що пов'язано зі стрімкими темпами цифровізації та діджиталізації всіх сфер суспільного життя у глобальному вимірі. У цьому процесі відзначаються такі ключові тенденції: цифровізація арбітражних процедур; вузькоспеціалізованість арбітрів; уніфікація та гармонізація міжнародних стандартів арбітражного розгляду; підвищений рівень конфіденційності арбітражного розгляду і захисту комерційної таємниці; збереження ділових та комерційних відносин.

При обранні конкретного міжнародного арбітражного центру важливо враховувати такі чинники: характер спору, ступінь його транскордонності, технологічну складність та потребу в проведенні спеціалізованої експертизи. Такий підхід доктринально узгоджується із сучасною концепцією «процесуальної оптимізації у глобальному міжнародному арбітражі», згідно з якою арбітраж розглядається як комплексний інституційний механізм забезпечення балансу між автономністю сторін, гнучкістю процедур і стабільністю юридичних наслідків, що сприяє скороченню тривалості та вартості процесу без зниження стандартів справедливості процедури.

Широкі можливості для автономії сторін, високий рівень оптимізації та адаптації арбітражного процесу до специфіки спірних транскордонних правовідносин, активного впровадження новітніх цифрових технологій, комерціалізації авторських прав дають змогу сформулювати принципи та стандарти правового захисту учасників міжнародних креативних ринків творчо-інтелектуальної індустрії: законності та поваги до авторських прав; автономії волі; рівного доступу до процедури та доказів; спеціалізованої компетентності арбітрів; конфіденційності і захисту комерційної таємниці; пропорційності, ефективності та гнучкості процедури; міжнародної виконуваності арбітражних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адміністративне право України. Т. 1: Загальне адміністративне право: навч. посіб. : у 2-х т. / за заг. ред. В. В. Галунька. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2011. 320 с.
2. Анпілогов О. В., Жукова А. І. Верховенство права як фундаментальний принцип галузі адміністративного права. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія Право. 2021. Вип. 34. С. 72–79.
3. Арбітраж / Притика Д.М. // Енциклопедія сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL : <https://esu.com.ua/article-43170>. (дата звернення: 22.10.2024 р.)
4. Бабецька І. Я., Турчак І. О. Цивільно-правове регулювання інтересу у праві інтелектуальної власності. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія Право. 2021. № 11(23). С. 105–112.
5. Бенедисюк І. М. Механізм захисту прав інтелектуальної власності: цивільно-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 ; Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності. Київ, 2021. 238 с.
6. Білак М. Я., Притика Ю. Д., Спектор О. М., Хоменко М. М. Альтернативні способи вирішення спорів : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. Д. Притики. Харків : Право, 2019. 264 с.
7. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика). *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. С. 1–13.
8. Божук І. І., Чеховська І. В. Медичний арбітраж (третейській суд) як альтернатива цивільним судам у медичних спорах. *Вісник Харківського*

- національного університету внутрішніх справ. 2021. Вип. 2 (93). С. 82–94.
9. Бойчук Р. П. Проблема правового забезпечення балансу публічних і приватних інтересів у сфері інвестиційних відносин. *Право і інноваційне суспільство*. 2017. № 2(9). С. 9 – 15.
 10. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Впровадження способів альтернативного вирішення правових спорів. *Міжнародне приватне право: розвиток і гармонізація*. 2018. Вип. 1. С. 165–169.
 11. Бунчук О. Б. Ключові аспекти механізму захисту прав людини в інформаційному суспільстві. *Ерліхівський журнал*. 2025. Вип. 15 С. 5–13.
 12. Бунчук О. Б., Максимюк О. Д. Захист права інтелектуальної власності у практиці Європейського суду з прав людини. *Академічні візії*. 2026. Вип. 54.
 13. Бунчук О. Б. Теоретичні та правові засади юрисдикції Європейського суду з прав людини. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23). С. 332–346.
 14. Бут І. О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2016. 229 с.
 15. Бутнік-Сіверський С. Майнові авторські права як об'єкт спадкування. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2008. № 3. С. 3–12.
 16. Вальчук Д. В. Авторське право штучного інтелекту: проблеми та шляхи вирішення. *Сучасний науковий журнал*. 2024. Вип. 3(1). С. 7–15.
 17. Ващинець І. І. Щодо підходу до винятків та обмежень майнових прав на об'єкти авторського й суміжних прав як до прав користувачів. *Часопис Київського університету права*. 2024. Вип. 2. С. 113–117.
 18. Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 416 с.

- 19.Вовк Д. О., Бойчук Д. С. Верховенство права і толерантність : навч. посіб. Київ : ФОП «Голембовська О.О.», 2018. 172 с.
- 20.Волковицька Н. Медіація: альтернативний чи ефективний спосіб вирішення спорів? *Юридична газета*. 31 січня 2018 р. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-alternativniy-chi-efektivniy-sposib-virishennya-sporiv.html> (дата звернення: 23.11.2025 р.)
- 21.Володіна В. Спадкування авторських прав (огляд судової практики). *Юридичний вісник*. 2013. № 2. С. 119–124.
- 22.Волощук О. Т., Гарасимів Т. З. Психологія, право та репутація: міжнародний арбітраж як простір захисту авторських прав. *Ерліхівський журнал*. 2026. Вип. 15. С. 14–20.
- 23.Волощук О. Т., Гетманцев М. О. Дотримання принципу конфіденційності при розгляді інвестиційних спорів в МКАС. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 333–338.
- 24.Волощук О. Т., Гетманцев М. О. Правовий статус арбітра міжнародного комерційного арбітражу : монографія / за заг. ред. О. Д. Крупчана. Київ, 2020. 170 с.
- 25.Волощук О. Т. Міжнародний комерційний арбітраж : навч. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 260 с.
- 26.Воронов К. М. Принцип «компетенції-компетенції» в міжнародному комерційному арбітражі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 207 с.
- 27.Галицька О., Бологова Н., Кібіреєв Д., Скиба О. Огляд підходів до захисту тривимірних моделей від несанкціонованого розповсюдження. *Системи управління, навігації та зв'язку*. 2024. № 3. С. 101–105.
- 28.Галіян І. М. Медіація та консиліація як примирні процедури внутрішнього корпоративного конфлікту. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1(3). С. 201–205.
- 29.Гаподченко (Закопай) А. Р. Альтернативні (позасудові) способи вирішення правових спорів : дис. на здобуття наукового ступеня

- доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» ; Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро, 2024. 205 с.
30. Гарасимів Т. З. Авторське право в епоху штучного інтелекту: сучасний стан та вектори правового регулювання. *Академічні візії*. 2026. Вип. 54. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/3256/3096>
31. Гарасимів Т. З. Правове регулювання універсальних механізмів міжнародного захисту авторських прав. *Ерліхівський журнал*. 2026. Вип. 16. С. 26–31.
32. Гаро Г. О., Спектор О. М. Мирне вирішення сімейних спорів : методичні рекомендації. Харків : Фактор, 2019. 80 с.
33. Глєбова Н. Електронний цифровий підпис: обліковий та податковий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2018. Вип. 18. Ч. 1. С. 94–97.
34. Глущенко Н.В. Адміністративно-правовий механізм охорони та захисту прав інтелектуальної власності у сфері медицини та біотехнології : дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» ; Сумський державний університет. Суми, 2021. 217 с.
35. Грабовська Г. М. Способи та форми захисту авторського права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2012. Вип. 19. Т. 2. С. 38–40.
36. Гринчук В. Вищий суд з питань інтелектуальної власності: проблеми та перспективи діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія Юридичні науки. 2022. Вип. 3(122). С. 20–24.
37. Гулаткан С. В., Пашкова К. І., Ткачук А. Я. Самозахист прав інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 157–160.

38. Гулик А. Г. Примирні процедури як одна з можливих форм оптимізації цивільного судочинства. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 184–188.
39. Гумега О. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: пошук шляхів удосконалення. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 6. С. 118–125.
40. Діденко Л. Співвідношення судових та позасудових способів захисту цивільних прав. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія Юридичні науки. 2020. № 3. С. 44–49.
41. Директива 2001/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 травня 2001 року про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. *Official Journal of the European Communities*. 2001. L 167. P. 10–19. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text
42. Довженко В. А. Баланс між інноваційною монополією інтелектуальної власності та публічними інтересами в цифрову епоху: нові підходи публічного управління. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 8(38). С. 194–213.
43. Дуфенюк О. М. Характеристика балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 430–434.
44. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 25.07.2025 р.)
45. Зайцева-Калаур І. В. Цивільно-правові способи захисту авторських прав правових організацій ЗМІ та суб'єктів їх діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. С. 76–80.
46. Захарченко Т. Г. Визнання та приведення до виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів / Міжнародний комерційний

- арбітраж в Україні: теорія та законодавство / Торг.-пром. палата України; за заг. ред І. Г. Побірченка. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. С. 64–92.
- 47.Зеров К. О. Самозахист авторського права на твори, розміщені в мережі Інтернет. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 211–220.
- 48.Кантор Н. Ю. Європейські стандарти правового статусу медіатора. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. № 60. С. 109–112.
- 49.Кармаза О. О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємство, господарство та право*. 2020. № 5. С. 13–18.
- 50.Катеринчук І.П. Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 2. С. 85–88.
- 51.Кирєєва Н. Електронний підпис як засіб забезпечення безпеки на ринку фінансових послуг. *Юридичний вісник*. 2018. Вип. 3. С. 73–78.
- 52.Кіслицина І. Утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності в Україні: дискусійні питання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 383–387.
- 53.Коваль І. Щодо правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 5. С. 39–44.
- 54.Ковальчук О. Реєстрація авторських прав: чому це не формальність, а захист ваших ідей. *Gazeta ua*. 15 вересня 2025 р. URL : <https://vagomo.com/reyestracziya-avtorskyh-prav-chomu-cze-ne-formalnist-a-zahyst-vashyh-idej.html> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 55.Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)

- 56.Кодинець А. Захист прав інтелектуальної власності в умовах впровадження судової реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 10–13.
- 57.Козак Д., Салієва О. Захист авторського права на відео файли з використанням цифрового водяного знака : матеріали І Науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ (м. Вінниця, 10–12 березня 2021 р.). URL : [file:///C:/Users/User/Downloads/12438-44338-1-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/12438-44338-1-PB%20(1).pdf) (дата звернення : 03.12.2025 р.).
- 58.Колісник А. Технічні засоби захисту авторських прав на комп'ютерне програмне забезпечення. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. Одеса, 2008. Вип. 41. С. 89–93.
- 59.Конвенція Організації Об'єднаних Націй про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень (підписана у Нью-Йорку 10 червня 1958 р., набрала чинності з 7 червня 1959 р.). URL : <https://surl.li/teymyz> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 60.Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04 листопада 1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 61.Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 62.Концепція реформування системи державної правової охорони інтелектуальної власності в Україні : схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-p#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 63.Коротун О. М. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, що забезпечують охорону прав інтелектуальної

- власності. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Серія Політологія. Соціологія. Право. 2019. Вип. 4 (44). С. 114–118.
64. Коротун О. Ю. Захист прав інтелектуальної власності: сучасний стан розвитку процесуального законодавства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3(28). Т. 1. С. 101–105.
65. Корчовий В. А. Забезпечення рівності сторін у судових і позасудових формах захисту авторських прав. *Рівність – основа прав людини* : матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Чернівці, 14 травня 2025 р.). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2025. С. 73–76.
66. Корчовий В. А. Захист авторських прав у мережі Інтернет. *Свобода – основа прав людини* : матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Чернівці, 9 грудня 2023 р.). Чернівці : Букрек. С. 79–83.
67. Корчовий В. А. Принцип справедливості як критерій балансу інтересів в авторському праві. *Роль та значення духовно-історичних традицій, феномену сучасного героїзму українського народу у державно-правовому будівництві в умовах війни: досвід, уроки, тенденції* : матеріали Міжнародної практичної школи (м. Ужгород, 6 березня 2026 р.). Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2026. С. 31–39.
68. Корчовий В. А. Технічний захист авторських прав в умовах цифровізації. *Культура, мистецтво, спорт – важливі складові домінанти впливу на перебіг війни. Значення і роль правових, морально-етичних, людських факторів у цій системі відносин* : матеріали Міжнародної практичної школи (м. Ужгород, 26 березня 2026 р.). Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2026. С. 28–35.
69. Корчовий В. А. Технічні засоби захисту авторських прав: цифровий водяний знак та електронний цифровий підпис. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2025. Т. 1, № 92. С. 553–558.

70. Корчовий В. А. *Форми захисту авторських прав в Україні. Гідність – основа прав людини* : матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Чернівці, 8 грудня 2022 р.). Чернівці : Букрек, 2022. С. 62–65.
71. Корчовий В. А. Юрисдикційні та альтернативні форми захисту авторських прав. *Ерліхівський журнал*. 2025. Вип. 14. С. 72–77.
72. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
73. Крупчан О. Д. Оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу // *Міжнародний комерційний арбітраж в Україні: теорія та законодавство* / Торг.-пром. палата України ; за заг. ред І. Г. Побірченка. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. С. 56–63.
74. Кушнір З. І. Ефективність авторського права та взаємозв'язок соціального й економічного впливу в контексті правових відносин. *Часопис Київського університету права*. 2024. Вип. 3. С. 90–93.
75. Лапка О. Я., Пікуля Т. О. Практика реалізації принципу правової визначеності як складника верховенства права. *Київський часопис права*. 2021. № 1. С. 11–18.
76. Любченко Я. П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 20 с.
77. Любченко Я. П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. С. 131.
78. Любченко Я. П. Сутність альтернативних способів вирішення правових спорів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. Вип. 79. С. 66–72.
79. Майданик Л. Винятки та обмеження з майнових авторських прав: баланс приватного і публічного інтересів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. Вип. 1. С. 5–12.

- 80.Майданик Л. Право автора на винагороду за договірне розпоряджання майновими правами: перспективи розвитку з урахуванням Acquis ЄС. *Юридичні науки*. 2023. № 1(125). С. 59–64.
- 81.Майданик Л. Функції авторського права: поняття і зміст. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. 3. С. 14–18.
- 82.Максимюк О. Невідворотність юридичної відповідальності за порушення авторських прав. *Ерліхівський журнал*. 2025. Вип. 15 С. 45–49.
- 83.Мальський М. М. Характеристика правовідносин з реалізації права на звернення до міжнародного комерційного арбітражу. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 4. С. 70–75.
- 84.Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол. : Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
- 85.Миджин Г. Є. Адміністративні методи та засоби захисту прав інтелектуальної власності. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2020. № 5. С.152–155.
- 86.Миджин Г. Є. Адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності в Україні : дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» ; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2021. 265 с. / С. 199.
- 87.Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 88.Міжнародний комерційний арбітраж в Україні : теорія та законодавство / Торг.-пром. палата України ; за заг. ред. І. Г. Побірченка. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 584 с.
- 89.Ніколенко Л. М. Примирні процедури при вирішенні господарських спорів: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського*

- Національного Університету. 2025. Серія Право. Вип. 87: Ч. 2. С. 24–30.*
90. Орлюк О. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 3(86). С. 58–74.*
 91. Орлюк О. Захист прав інтелектуальної власності: проблеми правозастосування. *Інтелектуальна власність. 2007. № 2. С. 25–29.*
 92. Петренко І. Особливості реєстрації авторського права в Україні та інших країнах світу. *Теорія і практика інтелектуальної власності. 2019. № 1. С. 25–31.*
 93. Погребняк С. Основні вимоги, що впливають з принципу верховенства права. *Вісник Академії правових наук. Харків : Право, 2007. № 4(51). С. 41–53.*
 94. Погрібний С. О. Визначення способу захисту цивільних прав та інтересів. Офіційний сайт Верховного Суду. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent_Pogribnyi_sposib_zahistu.pdf (дата звернення: 25.07.2025 р.)
 95. Подковенко Т. Альтернативні способи вирішення спорів: розвиток концепції. *Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип. 1 (13). С. 36–41.*
 96. Подковенко Т. О. Медіація як спосіб альтернативного розв’язання конфліктів: генеза та інституційні засади. *Актуальні проблеми правознавства. 2017. Вип. 1. С. 17–22.*
 97. Постанова Верховного Суду від 30 серпня 2024 р. у справі № 911/1766/22 за позовом ФГ «Стоянова І.С.» до ТОВ «Нор-Ест Агро». URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/121725661> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
 98. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13 березня 2018 р. у справі № 910/7092/16 за позовом ТОВ «Юніверс Медіа Корпорейшн» до ТОВ «Інтерактивний маркетинг» про

- стягнення компенсації за порушення майнових авторських прав. URL : https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_13_03_2018_roku_u_spravi_9_10_7092_16/ (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 99.Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 17 січня 2024 р. у справі № 308/7570/18-ц за позовом про захист особистих немайнових і майнових авторських прав та стягнення компенсації за їх порушення. URL : <https://zakononline.ua/court-decisions/show/117473137> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 100.Потіп М. М. Судовий захист авторського права на комп'ютерні програми у сфері землеустрою: вітчизняний та міжнародний досвід. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 5. С. 34–44.
- 101.Притика Ю. Д. Міжнародний комерційний арбітраж : Питання теорії та практики : Монографія. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. 516 с.
- 102.Притика Ю. Д. Проблеми захисту цивільних прав та інтересів у третейському суді : Монографія. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 636 с.
- 103.Притика Ю. Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 632 с.
- 104.Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2811-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2023. № 57. Ст. 116. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20/ed20230415#Text> (дата звернення : 03.12.2025 р.).
- 105.Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2016. № 30. Ст. 542. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 106.Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : постанова пленуму Вищого

- господарського суду України від 17 жовтня 2012 р. № 12. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text> (дата звернення 20.08.2025).
107. Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності : постанова пленуму Вищого господарського суду України від 23 березня 2012 р. № 12. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text> (дата звернення 20.08.2025).
108. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
109. Про затвердження Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір : наказ Міністерства економіки України від 16 серпня 2023 р. № 11319. *Офіційний вісник України*. 2023. № 86. Ст. 4989. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1760-23#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
110. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2022. № 7. Ст. 51. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
111. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4002-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 25. Ст. 198. URL : <https://surl.li/sdkeeu> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
112. Про нотаріат : Закон України від 02 вересня 1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 39. Ст. 383. URL :

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
113. Про судову практику у справах про спадкування : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 7. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
114. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
115. Про третейські суди : Закон України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 35. Ст. 412. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
116. Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(П)/2022 у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-22#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
117. Романюк І. М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 ; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2018. 238 с.
118. Рудницька О., Магась-Демидас Ю. Неюрисдикційні способи захисту авторських прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 162–165.
119. Савченко В. Юрисдикційна форма захисту авторських прав як різновид комунікації. *Communication as a factor of transparency of social interaction: psychological, historical, legal, economic and political dimensions. New realities in the conditions of war and in the post-war*

perspective.

URL

:

https://www.researchgate.net/publication/387136808_Urisdikcijnna_forma_zahistu_civilnih_prav_ak_riznovid_komunikacii (дата звернення:

25.07.2025 р.)

120. Санакаєва Ю. Є. Захист авторських і суміжних прав в Україні та Сполучених Штатах Америки. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія Юридичні науки. 2020. Т. 31(70). Ч. 1. С. 112–116.
121. Светлічна С. Ю. Способи та порядок захисту результатів інтелектуальної діяльності у мережі Інтернет. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 152–155.
122. Світличний О. Охорона інтелектуальної власності у світлі судової реформи в Україні. *Публічне право*. 2017. № 4(28). С. 27–31.
123. Сех Ю. З. Особливості спадкування та оформлення спадщини, до складу якої входять майнові права на об'єкти авторського права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 150–152.
124. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2012. 18 с.
125. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України : монографія. Київ : Фенікс, 2013. 159 с.
126. Тарасенко Л. Спадкування майнових авторських прав: проблеми правового регулювання. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2024. № 4. С. 7–18.
127. Ткачук О. С. Судові та альтернативні способи вирішення приватних юридичних конфліктів: міжнародний досвід і українські перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Юриспруденція. 2015. № 18. Т. 2. С. 22–25.

- 128.Токарева В. Щодо питання захисту прав інтелектуальної власності.
Часопис цивілістики. 2020. Вип. 36. С. 51–56.
- 129.Троцька В. Публічні інтереси суспільства = приватні інтереси авторів.
Чи можливе досягнення рівноваги в цифрову епоху? *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. Вип. 2. С. 5–16.
- 130.Трошкіна К., Мітькова І. Технологічні засоби захисту авторських прав на електронні книги: США та Україна. *Наукові записки*. Серія Право. 2018. Вип. 5. С. 199–203.
- 131.Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 132.Улітіна О. Деякі питання щодо процедури реєстрації авторського права в Україні. Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності. (м. Київ, 25 квітня 2025 р.). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025. URL : <http://cpdcipr.kpi.ua/article/view/327586> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 133.Улітіна О. Особливості реєстрації авторського права як адміністративної процедури. *Юридичний вісник*. 2025. № 5. С. 160–166.
- 134.Ухвала Київського апеляційного суду від 29 лютого 2024 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 135.Фещак І., Онофрійчук С., Гарасимчук О. Технічні засоби захисту авторських прав, як інструменти боротьби з піратством електронних книг. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2025. № 4(28). С. 436–451.

- 136.Фідря Ю. О. Альтернативні способи вирішення спорів: теоретичні та практичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Серія Право. Вип. 86: Ч. 2. С. 242–247.
- 137.Фучеджі В. Д., Ганеліна К. І. Правові аспекти охорони і захисту авторських прав. *Актуальні проблеми політики*. 2009. № 37. URL : [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2009_37/app-37_Fuchedzi_V_D_&Ganelina_E_I_\(92-96\).pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2009_37/app-37_Fuchedzi_V_D_&Ganelina_E_I_(92-96).pdf) (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 138.Хартія Європейського Союзу про основоположні права від 7 грудня 2000 року (у редакції від 12 грудня 2007 року). *Official Journal of the European Union*. 2016. Р. 389–405. URL : <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 139.Хомляк О. Р. Захист авторських прав в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 205–207.
- 140.Циверенко Г. Актуальні проблеми реєстрації авторського права в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 3. С. 47–49.
- 141.Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 142.Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 143.Цірат Г. А. Міжнародний комерційний арбітраж : навч. посіб. Київ : Істина, 2002. 304 с.

- 144.Цуркан-Сайфуліна Ю. В., Біленець Д. А., Волощук О. Т. Правові аспекти державного регулювання інтелектуального бізнесу як елементу економічної безпеки інтелектуальної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2024. С. 538–541.
- 145.Чепис О. І. Баланс інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності крізь призму принципів пропорційності та справедливості. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2020. Вип. 85. С. 241–246.
- 146.Чеханюк Л. Принцип верховенства права та правова визначеність: співвідношення й окремі аспекти. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 1. С. 85–95.
- 147.Чеховська І. В. Застосування альтернативних способів врегулювання спорів в Україні: аналіз судової практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 84–89.
- 148.Шевченко Л. А. Принцип верховенства права як відображення взаємодії норм права та норм моралі. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія Право. 2022. Вип. 35. С. 7–11.
- 149.Штанько В. А. Сучасні проблеми дотримання балансу приватних і публічних інтересів: реалізація авторського права в умовах цифрової трансформації. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ. 2024. № 64 С. 139–146.
- 150.Штефан А. Самозахист авторського права і суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 3. С. 22–29.
- 151.Штефан А. Якість законодавства у сфері авторського права і суміжних прав з позиції принципу правової визначеності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 6. С. 13–22.
- 152.Штефан О. Цивільно-правові способи захисту авторського права: новації законодавства. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 1–2. С. 64–74.

- 153.Щербанюк О., Бзова Л. Домінантні парадигми судового розгляду у справах про основоположні свободи і права ЄСПЛ та Суду ЄС. *Право України*. 2025. № 10. С. 19–31.
- 154.Щербанюк О. Механізми захисту авторських прав та інновації ІІІ: європейські та національні стандарти. *Ерліхівський журнал*. 2025. Вип.15. С. 73–78.
- 155.Яркіна Н. Є. Правова природа та особливості здійснення права на справедливу винагороду за використання об'єктів авторського права або суміжних прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 140–145.
- 156.Adele didn't give Donald Trump permission to use her music. Pitchfork.
URL : <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-35463539>
(дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 157.Ahdar R. Contract doctrine, predictability and the nebulous exception. *The Cambridge Law Journal*. 2014. Vol. 73, Is. 1 (March). P. 39–60.
- 158.An Exclusive Partnership to Promote Accessibility in Commercial Arbitration. URL : <https://jusmundi.com/en/partnership/iba>
(дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 159.Anis Matt. *Internet Archive Loses Appeal in Copyright Case*. Library Journal. 06 September 2024. URL : <https://www.libraryjournal.com/story/internet-archive-loses-appeal-in-copyright-case> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 160.Authors Guild v. Google, Inc., No. 13-4829 (2d Cir. 2015). URL : <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca2/13-4829/13-4829-2015-10-16.html> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
- 161.Broadcast Music v. Amanda P. Friedman. Broadcast Music, Inc. v. Amanda P. Friedman d/b/a WMYP-FM, AAA Case № 01-16-0002-4623. URL : <https://jusmundi.com/en/document/other/en-broadcast-music-inc-v-amanda-p-friedman-d-b-a-wmyp-fm-demand-for-arbitration-wednesday-2nd-march-2016> (дата звернення: 25.07.2025 р.)

162. Case of *Ashby Donald and Others v. France* (Application no. 36769/08) : judgment of the European Court of Human Rights of 10 January 2013. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["002-7393"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 25.07.2025 р.)
163. Case of *Handyside v. the United Kingdom* (Application no. 5493/72) : judgment of the European Court of Human Rights of 7 December 1976. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{"itemid":\["001-57499"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{) (дата звернення: 25.07.2025 р.)
164. Case of *Neij and Sunde Kolmisoppi v. Sweden* (Application no. 40397/12) : judgment of the European Court of Human Rights of 19 February 2013. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["001-117513"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{) (дата звернення: 25.07.2025 р.)
165. Celine Dion's team condemn Trump for using 'My Heart Will Go On'. The Standard. URL : <https://www.standard.co.uk/news/us-politics/donald-trump-rally-celine-dion-my-heart-will-go-on-song-us-election-montana-b1175851.html> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
166. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01). *Official Journal of the European Communities*. 2000. C 364. P. 1–22.
167. Court of Justice of the European Union. *Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 11 September 2014 in Case C-117/13, Technische Universität Darmstadt v. Eugen Ulmer KG*. ECLI:EU:C:2014:2196. Luxembourg : CJEU, 2014.
168. Court of Justice of the European Union. *Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 18 March 2010 in Joined Cases C-317/08, C-318/08, C-319/08 and C-320/08, Alassini and Others v Telecom Italia SpA*. Luxembourg : CJEU, 2010.
169. Court of Justice of the European Union. *Judgment of the Court (Grand Chamber) of 29 July 2019 in Case C-469/17, Funke Medien NRW GmbH v. Bundesrepublik Deutschland*. ECLI:EU:C:2019:623. Luxembourg : CJEU, 2019.

170. Court of Justice of the European Union. *Judgment of the Court (Second Chamber) of 14 June 2017 in Case C-75/16, Menini and Rampanelli v Banco Popolare Società Cooperativa*. Luxembourg : CJEU, 2017.
171. Deineha M. Mediation as an alternative method of dispute resolution: International and national practices in legal regulation. *Law. Human. Environment*. 2022. Vol. 13. № 4. P. 16–25.
172. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. *Official Journal of the European Union*. L 136. P. 3–8.
173. Dobiáš P. The Instruments of Expeditionness and Efficiency of the Arbitral Proceedings in the Rules of the International Arbitral Courts. *International and Comparative Law Review*. Vol. 24. Is. 1, September 2024.
URL : <https://reference-global.com/article/10.2478/iclr-2024-0013>
(дата звернення: 25.07.2025 р.)
174. European Convention on International Commercial Arbitration. Geneva , 21 April 1961. URL : https://www.newyorkconvention.org/media/uploads/pdf/1/0/104_others-treaties-1961-geneva-convention.pdf (дата звернення: 25.07.2025 р.)
175. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). *European Code of Conduct for Mediation Providers (Adopted at the 31st plenary meeting, Strasbourg, 3–4 December 2018)*. Strasbourg: Council of Europe, 2018.
176. Fortese F., Hemmi L. Procedural Fairness and Efficiency in International Arbitration. *Groningen Journal of International Law*. 2015. Vol 3(1) : International Arbitration and Procedure. P. 110–124.
177. Goldstein P. *Copyright's Highway: From Gutenberg to the Celestial Jukebox*. Stanford : Stanford University Press, 2003. 236 p.
178. Hong Kong International Arbitration Center. HKIAC 2024 Statistics. Hong Kong : HKIAC, 2025. URL : <https://hkiac.org/about-us/statistics/>
(дата звернення: 25.07.2025 р.)

179. ICC International Court of Arbitration. URL : <https://iccwbo.org/dispute-resolution/dispute-resolution-services/icc-international-court-of-arbitration/> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
180. International Chamber of Commerce (ICC). *ICC Dispute Resolution Statistics: 2024*. Paris: ICC, 2025. URL: <https://iccwbo.org/news-publications/news/unveiled-2024-icc-arbitration-and-adr-preliminary-statistics/> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
181. International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID). *ICDIS Releases Caseload Statistics for the 2025 Fiscal Year, With Expanded Data Insights*. Washington, D.C. : World Bank Group, 2025.
182. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 4 October 2011. Football Association Premier League Ltd and Others v QC Leisure and Others and Karen Murphy v Media Protection Services Ltd. Joined cases C-403/08 and C-429/08. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62008CJ0403> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
183. Judgment of the Court of Justice of the European Union (Third Chamber) of 21 October 2010 in Case C-467/08, *Padawan SL v Sociedad General de Autores y Editores de Espania (SGAE)*. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62008CJ0467> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
184. Korchovyi V. Methods of copyright protection. *Ерліхівський журнал*. 2024. Вип. 11. С. 62–66.
185. Korchovyi V. Protection of Copyright through the Rule of Law Principle: the Practice of the European Court of Human Rights and Arbitral Institution. *Академічні візії*. 2026. № 1. Р. 1–6.
186. LCIA. *The London Court of International Arbitration*. URL : <https://www.lcia.org> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
187. NBC News. *Kevin Spacey loses arbitration case against 'House of Cards' production company*. URL : <https://www.facebook.com/NBCLA/posts/a->

judge-on-thursday-ruled-that-kevin-spacey-and-his-production-companies-must-pa/593274282169641/ (дата звернення: 25.07.2025 р.)

188. Pablo J. Effectiveness of Mediation and Arbitration as Alternative Dispute Resolution Methods in Mexico. *Journal of Conflict Management*. 2024. № 4. P. 38–50.
189. Riskin Leonard L. *Understanding Mediators' Orientations, Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed*. Harvard Negotiation Law Review. 1996. Vol. 1. P. 7–15.
190. Sander F. E. A. Varieties of Dispute Processing. *Harvard Law Review*. 1976. Vol. 70. P. 111–134.
191. Shcherbanyuk O., Gordieiev V., Bzova L. Legal nature of the principle of legal certainty as a component element of the rule of law. *Juridical Tribune*. 2023. Vol. 13. Is. 1. P. 21–31.
192. Simanjuntak E., Harjono D. K., Pieris J., Panjaitan H., Bethlen A. Resolution of Music and Song Copyright Disputes Through Arbitration in Providing Legal Protection for Owners. *International Journal of Social Service and Research*. 2025. Vol. 5. № 9. P. 1164-1173.
193. Snodgrass E. *Procedural Efficiency in International Commercial Arbitration : Building It into the Process*. Publisher: Oxford University Press, 2016. P. 127–137.
194. Tosounidis N. The Rise of Arbitration in Copyright & Entertainment – What's Driving the Shift? *New York University Journal of Intellectual Property & Entertainment Law*. 25 November 2025.
195. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006. United Nations Commission on International Trade Law. Vienna : United Nation.
196. United Nations Commission On International Trade Law: UNCITRAL Arbitration Rules (2021). URL : https://uncitral.un.org/sites/default/files/media-documents/uncitral/en/21-07996_expedited-arbitration-e-ebook.pdf (дата звернення: 25.07.2025 р.)

197. United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). *Model Law on International Commercial Conciliation of the United Nations Commission on International Trade Law: Resolution adopted by the General Assembly*. UN General Assembly, 57th session (2002–2003), Resolution A/RES/57/18. New York: United Nations, 2003.
198. United States Court of Appeals for the Second Circuit. *Authors Guild v. Google, Inc.*, № 13-4829 (2d Cir. 2015). United States Reports / Federal Reporter, 804 F.3d 202. 16 October 2015.
199. Voloshchuk O. Psychological determinants and legal instruments of international arbitral institutions in the resolution of copyright disputes. *Ерліхівський журнал*. 2026. Вип. 16. С. 20–25.
200. World Intellectual Property Organization (WIPO). WIPO Arbitration and Mediation Center. World Intellectual Property Organization Arbitration and Mediation Center. URL : <https://surli.cc/ketvdk> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
201. World Intellectual Property Organization (WIPO). WIPO Arbitration and Mediation Center. *WIPO ADR Highlights 2025: Record Demand for WIPO Out-of-Court IP Dispute Resolution Services*. URL : <https://www.wipo.int/amc/en/center/summary2025.html?sessionId=-564619341> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
202. World Intellectual Property Organization (WIPO). WIPO Arbitration Case Examples: examples of arbitrations conducted under the WIPO Arbitration Rules / WIPO Arbitration and Mediation Center, 2025.
203. World Intellectual Property Organization (WIPO). WIPO Arbitration Rules (Effective from July 1, 2021). Geneva : World Intellectual Property Organization, 2021. URL : <https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/index.html> (дата звернення: 25.07.2025 р.)

204. World Intellectual Property Organization (WIPO). *WIPO Mediation Rules (Effective from July 1, 2021)*. Geneva: WIPO Arbitration and Mediation Center, 2021.
205. World Intellectual Property Organization (WIPO). *WIPO Mediation of a Dispute in the Publishing Industry (WIPO Mediation Case Examples)*. Geneva: WIPO Arbitration and Mediation Center. URL : <https://www.wipo.int/amc/en/mediation/case-example.html> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
206. World Intellectual Property Organization. *AB Electrolux v. TOB «Європа Тек Україна»*, Справа № DUA2021-0023 (2021). URL : <https://www.wipo.int/amc/en/domains/decisions/text/2021/dua2021-0023.html> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
207. World Intellectual Property Organization. *AB Electrolux проти Serg Lux*, Справа № DUA2020-0019 (2020). URL : <https://www.wipo.int/amc/en/domains/decisions/text/2020/dua2020-0019.html> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
208. World Intellectual Property Organization. *AB Electrolux v. TOB «Ейр Клімат»*, Справа № DUA2021-0007 (2021). URL : <https://www.wipo.int/amc/en/domains/decisions/text/2021/dua2021-0007.html> (дата звернення: 25.07.2025 р.)
209. Xiaoyuan Ye. The Case Analysis of Disney with Scarlett Johansson Litigation. *BCP Business & Management*. 2021. Vol. 16. P. 265–272.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

5. Korchovyi V. Methods of copyright protection. *Ерліхівський журнал*. 2024. Вип. 11. С. 62–66.
6. Корчовий В. А. Юрисдикційні та альтернативні форми захисту авторських прав. *Ерліхівський журнал*. 2025. Вип. 14. С. 72–77.
7. Корчовий В. А. Технічні засоби захисту авторських прав: цифровий водяний знак та електронний цифровий підпис. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2025. Т. 1, № 92. С. 553–558.
8. Korchovyi V. Protection of Copyright through the Rule of Law Principle: the Practice of the European Court of Human Rights and Arbitral Institution. *Академічні візії*. 2026. № 1. Р. 1–6.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Корчовий В. А. Форми захисту авторських прав в Україні. *Гідність – основа прав людини* : матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Чернівці, 8 грудня 2022 р.). Чернівці : Букрек, 2022. С. 62–65.
7. Корчовий В. А. Захист авторських прав у мережі Інтернет. *Свобода – основа прав людини* : матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Чернівці, 9 грудня 2023 р.). Чернівці : Букрек. С. 79–83.
8. Корчовий В. А. Забезпечення рівності сторін у судових і позасудових формах захисту авторських прав. *Рівність – основа прав людини*:

матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Чернівці, 14 травня 2025 р.).
Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2025. С. 73–76.

9. Корчовий В. А. Принцип справедливості як критерій балансу інтересів в авторському праві. *Роль та значення духовно-історичних традицій, феномену сучасного героїзму українського народу у державно-правовому будівництві в умовах війни: досвід, уроки, тенденції*: матеріали Міжнародної практичної школи (м. Ужгород, 6 березня 2026 р.). Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2026. С. 31–39.
10. Корчовий В. А. Технічний захист авторських прав в умовах цифровізації. *Культура, мистецтво, спорт – важливі складові домінанти впливу на перебіг війни. Значення і роль правових, морально-етичних, людських факторів у цій системі відносин*: матеріали Міжнародної практичної школи (м. Ужгород, 26 березня 2026 р.). Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2026. С. 28–35.

Додаток В

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Всеукраїнський круглий стіл «Гідність – основа прав людини» (м. Чернівці, 8 грудня 2022 р.), форма участі – дистанційна з публікацією тез «Форми захисту авторських прав в Україні».
2. Всеукраїнський круглий стіл «Свобода – основа прав людини» (м. Чернівці, 9 грудня 2023 р.), форма участі – дистанційна з публікацією тез «Захист авторських прав у мережі Інтернет».
3. Всеукраїнський круглий стіл «Рівність – основа прав людини» (м. Чернівці, 14 травня 2025 р.), форма участі – дистанційна з публікацією тез «Забезпечення рівності сторін у судових і позасудових формах захисту авторських прав».
4. Міжнародна практична школа *Роль та значення духовно-історичних традицій, феномену сучасного героїзму українського народу у державно-правовому будівництві в умовах війни: досвід, уроки, тенденції*: матеріали (м. Ужгород, Україна, 6 березня 2026 р.), форма участі – дистанційна з публікацією тез «Принцип справедливості як критерій балансу інтересів в авторському праві».
5. Міжнародна практична школа *«Культура, мистецтво, спорт – важливі складові домінанти впливу на перебіг війни. Значення і роль правових, морально-етичних, людських факторів у цій системі відносин»* (м. Ужгород, Україна, 26 березня 2026 р.), форма участі – дистанційна з публікацією тез «Технічний захист авторських прав в умовах цифровізації».

Таблиця 1

Критерій порівняння	Внутрішньонаціональний (локальний) третейський суд	Міжнародний (універсальний) арбітраж
Сфера дії	Територія однієї держави.	Територія більш ніж однієї держави.
Застосовне право	Як правило, ефективність обмежується рамками національного права та територіальної юрисдикції.	Обмежень немає, сторони мають право за угодою визначити законодавство, яке найбільш придатне для регулювання конкретних правовідносин щодо вирішення спорів у сфері захисту авторських прав
Кваліфікація арбітрів	Обмежений у доступі до спеціалізованих арбітрів із глибоким знанням міжнародного авторського права, транснаціональних ліцензійних угод та цифрових платформ, що стає особливо критичним у сучасних креативних індустріях	Обмежень немає. Більш широкий вибір арбітрів із відповідною технічною та юридичною експертизою
Експертне забезпечення	Можливості обмежені, оскільки не в кожній державі ця сфера добре розвинена і ґрунтовно врегульована та наявний широкий потенціал інструментів для глибокого дослідження доказової бази.	Обмежень немає. Можливість звернення до експертних вузькоспеціалізованих установ у різних регіонах світу.
Арбітражне (третейське) рішення	Стандартна процедура визнання та виконання третейського рішення, прийнята у рамках національної юрисдикції	Складна процедура визнання та виконання арбітражних рішень, що зумовлено

	певної держави.	наявністю іноземного елемента у спірних правовідносинах та задіяння законодавств різних юрисдикцій. Формує універсальну платформу для вирішення спорів, де стандарти UNCITRAL, Нью-Йоркської конвенції та правил WIPO, ICC і LCIA забезпечують одночасно легітимність, гнучкість і передбачуваність рішень.
--	-----------------	---